

**T.C.
GAZİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
KAMU HUKUKU ANABİLİM DALI
KAMU HUKUKU BİLİM DALI**

YÖN DERGİSİ YAZILARINDA DEMOKRASİ ANLAYIŞI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**Hazırlayan
Ersan BARKIN**

**Tez Danışmanı
Prof. Dr. İlyas DOĞAN**

Ankara - 2011

**T.C.
GAZİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
KAMU HUKUKU ANABİLİM DALI
KAMU HUKUKU BİLİM DALI**

YÖN DERGİSİ YAZILARINDA DEMOKRASİ ANLAYIŞI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**Hazırlayan
Ersan BARKIN**

**Tez Danışmanı
Prof. Dr. İlyas DOĞAN**

Ankara - 2011

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü'ne

ONAY

Ersan BARKIN'a ait "YÖN Dergisi Yazılarında Demokrasi Anlayışı" adlı çalışma, 08.01.2011 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda ~~oybirliği ile~~ başarılı bulunarak jürimiz tarafından Kamu Hukuku Anabilim Dalında YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak kabul edilmiştir.

Başkan

Prof.Dr.Anıl Çeçen

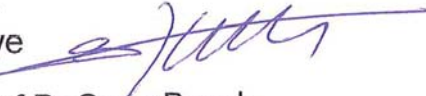
Üye

Prof.Dr.İlyas Doğan

Üye

Prof.Dr.Suna Başak

ÖNSÖZ

YÖN, bir hareket olmanın ötesinde Türk siyasal hayatında ve Türkiye sol hareketinin tarihinde önemli yeri olan, özellikle iki askeri müdahale arası dönemi, 1960-1971 sürecini değerlendirmeye çalışanların göz ardı edemeyecekleri bir tarihsel kesiti ifade eder.

Bu kesit, 27 Mayıs 1960 askeri müdahalesinin ürünü olan 1961 Anayasası'nın etkisiyle Türkiye'de sol hareketin geliştiği, toplumsal dayanak arama çabasına girdiği, bu bağlamda kendi iç çelişkilerini/çekişmelerini yaşamaya başladığı bir döneme karşılık gelmektedir. Bir yandan çok partili hayatla birlikte ortaya çıkan görece demokrasi ortamı, diğer yandan bu sürecin bir karşı-devrim süreci olarak değerlendirilip gidişin önüne geçme çabaları bu sahnenin başat aktörleri olmuştur.

Bu yeni anayasal süreç, Türkiye sol hareketinin gelişimine, düşünsel üretimine olanak sağlamıştır. Bu gelişim ve üretim süreci Ulusal Kurtuluş Savaşı'ndan itibaren ülkeyi yöneten Cumhuriyet Halk Partisi'nin sola evrilmesine yol açtığı gibi, bu evrilmeyi hızlandıran Türkiye İşçi Partisi'nin kitleselleşmesini ve bir siyasal parti olmasa da, oluşturduğu geniş düşünsel kompozisyon ve üretiminin yarattığı toplumsal etkiler bakımından "tüzüksüz bir parti" biçiminde değerlendirilen YÖN Hareketi'nin ortaya çıkmasını sağlamıştır.

Çalışmamızın amacı bu dönemde YÖN dergisi tarafından ortaya konan/uygulanmaya çalışılan iktidar stratejilerinin, yayın hayatı boyunca bazı darbe girişimleriyle ve nihayet 12 Mart süreciyle anılır olmasının, hareketi "cuntacı" bir siyasal kamp olarak görmeyi haklı kılıp kılmadığıdır. Hangi düşünce ve eylemlilik bu fikri dayanaklı ya da dayanaksız hale getirmektedir?

Bu ve benzeri başka sorulara yanıt verebilmek için, YÖN Dergisi'nin düşünsel özünü, değişen siyasal iktidarlara, Türk Silahlı Kuvvetleri'ne, diğer sol gruplara bakışını, bunlar karşısındaki konumunu ele almaya, bunun

yanında bir siyasal tarih incelemesi için mutlaka gerekli olan demokrasiye, kurumları ve araçlarıyla, yönelik tavrını incelemeye çaba gösterdik.

YÖN dergisinin kapanmasından bir süre sonra aynı öncü kadro tarafından ortaya konan DEVRİM dergisi/hareketinin YÖN hareketi ile ilişkilendirilmesi, bu dönüşümün nedenleri hatta iki hareketin aynı organik bütünün parçaları olarak değerlendirilmesinin olanaklı olup olmadığını temel çalışma konularımız oldu.

Bu bağlamda, tüm düşünsel önyargılardan uzak biçimde siyasal tarihin bu en karmaşık dönemine ilişkin ufacık bir fikri kısıntı koyabilmektir amacımız.

Yaşamın salt bireysel kazançla ifadelendiği bir dönemde sayfaların içinde yaşam geçirme ülküsünü hep saygıyla karşılayan, dostluğuyla yanımda olan eşim Ziyne Barkın ve yaşamın bize armağan ettiği kızımız Ada Barkın,

Yüksek lisans öğrenimine başladığım günden itibaren, kalıp hukuki konuların ötesinde, ulusal ve uluslar arası gelişmelere hukuki pencereden bakabilmeyi sağlayacak alanlarda çalışmalar yürütmemizi sağlayan, bilimsel disiplinleriyle, akademik ahlaklarıyla örnek aldığımız Prof.Dr.İlyas Doğan ve bu süre içinde aramızdan ayrılan Doç.Dr. Mustafa Yıldız,

...varolsunlar.

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	i
İÇİNDEKİLER	iii
KISALTMALAR	vi
TABLolar	vii
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

ÇOK PARTİLİ HAYATA GEÇİŞ SÜRECİ

1.1. DEMOKRASİ DENEMELERİNDEN DEMOKRASİYE GEÇİŞ, CHP’NİN İKTİDARI DEVRETMESİ VE DEĞİŞİM ÇABALARI	4
1.2. CHP 2. OLAĞANÜSTÜ KURULTAYI (10 MAYIS 1946)	8
1.3. 12 TEMMUZ BEYANNAMESİ	10
1.4. CHP 7. KURULTAYI (17 KASIM 1947)	12
1.5. 14 MAYIS 1950 MİLLETVEKİLİ GENEL SEÇİMLERİ	14
1.6. TEK PARTİLİ DÖNEMDEN ÇOK PARTİLİ HAYATA GEÇİŞ	15
1.7. 8. KURULTAY (29 HAZİRAN 1950)	16
1.8. 2 MAYIS 1954 MİLLETVEKİLİ GENEL SEÇİMLERİ	17
1.9. 27 EKİM 1957 MİLLETVEKİLİ GENEL SEÇİMLERİ	20
1.10. CHP 14. KURULTAYI (12 OCAK 1959)	22
1.11. İLK HEDEFLER BEYANNAMESİ	23

İKİNCİ BÖLÜM

27 MAYIS 1960 ASKERİ MÜDAHALESİ

2.1. ASKERİ MÜDAHALENİN NİTELİĞİ VE SONUÇLARI	29
2.2. KISA DEMOKRAT PARTİ İKTİDARI TARİHİ VE 27 MAYIS’IN MEŞRUIYET GEREKÇELERİ	30
2.3. 1961 ANAYASASI	36

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
DÖNEMİN FİKRİ KOŞULLARI VE YÖN DERGİSİNİN YAYIN
HAYATINA BAŞLAMASI

3.1. YÖN DERGİSİ'NİN SAHNEYE ÇIKMASI.....	41
3.2. YÖN BİLDİRİSİ	46
3.3. YÖN BİLDİRİSİNE YÖNELİK ORTAYA ÇIKAN KAMUOYU TEPKİLERİ	49
3.4. YÖN'ÜN ANLAMI VE SİYASAL YAŞAMA ETKİLERİ	51
3.5. DÜŞÜNCE YAPISI.....	55

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM
YÖN DERGİSİ YAZILARINDA DEMOKRASİ ANLAYIŞI

4.1. PARLAMENTER SİSTEME BAKIŞI	66
4.2. ÇALIŞANLAR PARTİSİ GİRİŞİMİ	69
4.3. "PLANCI"LARIN İSTİFASI VE SOSYALİST KÜLTÜR DERNEĞİ	74
4.5 YÖN'ÜN 14 AY ARADAN SONRA YENİDEN AÇILMASI VE "MİLLİ CEPHE" TEORİSİ.....	81
4.6. 1965 SEÇİMLERİNİN SONUÇLARI VE YÖN ÇİZGİSİNE ETKİLERİ	89
4.7. YÖN'ÜN DEMOKRASİYE BAKIŞINDA YAŞANAN DEĞİŞİMLER YA DA BASTIRILMIŞ DUYGULARIN TEZAHÜR ZAMANI.....	90
4.8. 'ZİNDE GÜÇLER'LE MİLLİ DEMOKRATİK DEVRİM	97
4.9. YÖN'ÜN KAPATILMASI GEREKÇELERİ VE "YARINKİ BÜYÜK MÜCADELEYE" ATILMA ZAMANI	101

BEŞİNCİ BÖLÜM
12 MART SÜRECİNDE DEVRİM DERGİSİNİN ROLÜ

5.1. DEVRİM'İN KURULUŞ SÜRECİ	104
5.2. DEVRİM BİLDİRİSİ	106
5.3. YÖN İLE DEVRİM ARASINDAKİ DÜŞÜNSEL VE YÖNTEMSEL FARKLILIKLAR.....	107
5.4. YÖN-DEVRİM HAREKETİNİN ORDUYA BAKIŞI	110
5.5. YÖN-DEVRİM HAREKETİNİN İKTİDAR STRATEJİLERİ	113

5.6. DEVRİM'İN PARLAMENTO DIŞI MUHALEFETLE İLİŞKİLERİ	116
5.7. DEVRİM YAZILARININ SATIR ARALARI: "ASKERİ KİŞKİRTMAK"	117
5.7. 1 Devrimci Ordu Gücü Bildirileri	118
5.8. DEVRİM'E YÜKLENEN MİŐYON: "DEVRİMİN KOŞULLARINI VE İDEOLOJİSİNİ YARATMAK"	122
5.9. "12 MART"A GİDERKEN ARTAN TANSİYON VE DEVRİM YAZILARINA YANSIMALARI.....	125
5.10. 12 MART'A 5 KALA	132
5.11. 12 MART ÖNCESİ ORDU İÇİNDEKİ "CUNTALAR" VE 9 MART- 12 MART İKİLEMİ.....	133
5.12. MADANOĞLU DAVASI.....	138
5.13. 12 MART SONRASINDA DEVRİM DERGİSİNİN KAPANMASINA GİDEN SÜREÇ.....	141
SONUÇ ve DEĞERLENDİRME.....	145
KAYNAKÇA	154
ÖZET	163
ABSTRACT	165

KISALTMALAR

a.g.e.	: Adı geçen eser
a.g.m.	: Adı geçen makale
a.k.	: Aktarılan kaynak
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
AP	: Adalet Partisi
CHP	: Cumhuriyet Halk Partisi
CKMP	: Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi
DKK	: Deniz Kuvvetleri Komutanlığı
DOG	: Devrimci Ordu Gücü
DP	: Demokrat Parti
DPT	: Devlet Planlama Teşkilatı
HKK	: Hava Kuvvetleri Komutanlığı
MDD	: Milli Demokratik Devrim
MP	: Millet Partisi
OYAK	: Ordu Yardımlaşma Kurumu
SKD	: Sosyalist Kültür Derneği
TBMM	: Türkiye Büyük Millet Meclisi
TİP	: Türkiye İşçi Partisi
TÖS	: Türkiye Öğretmenler Sendikası
TSK	: Türk Silahlı Kuvvetleri
TÜRK-İŞ	: Türkiye İşçi Sendikaları Konfederasyonu
YTP	: Yeni Türkiye Partisi

TABLÖLÖR

Tablo 1. 14 Mayıs 1950 Milletvekili Genel Seçim Sonuçları	15
Tablo 2. 2 Mayıs 1954 Milletvekili Genel Seçim Sonuçları	18
Tablo 3. 27 Ekim 1957 Milletvekili Genel Seçim Sonuçları.....	21

GİRİŞ

YÖN dergisi yazılarında demokrasi anlayışını ele alabilmek için, derginin yayın hayatına çıktığı dönemin koşullarını irdelemek öncelikli çaba olmalıdır. Bu çaba, yayın içindeki ideolojik duruşun, içinde bulunduğu atmosferle değerlendirilebilmesini sağlayacaktır.

Bu yüzden çalışmamızda öncelikle çok partili hayata geçiş sürecinden sonra yaşananları ele almaya çalıştık. Demokrat Parti'nin iktidarı devralması, CHP'nin elinden kayan iktidar karşısında özeleştirici süreci, bu sürecin parti içinde yarattığı çatışmalar ve DP iktidarına etkileri gözlemlemeye çalıştığımız konular oldu.

DP iktidarının koşulları, zamanla değişen siyasi tavrı ve bu tavra eş zamanlı ve paralel çizgide gelişen politik ve toplumsal gelişmeler ana eksenimizi belirledi. Öyle ki, çalışmamız için okuma aşamasında ve kaynak toplama aşamasında gördüğümüz temel nokta, 27 Mayıs askeri müdahalesine uzanan sürecin adım adım ilerlediği ve ortaya çıktığında da aslında birçok kimse için sürpriz olmadığıdır.

Bu yüzden 27 Mayıs öncesine bakabilmek, hem askeri müdahaleyi ve müdahalenin sonuçlarını aşama aşama okuyabilmeyi sağlamaktadır. Bu okumanın ana eksenini, CHP tarihinde yaşanan gelişmelerin belirlediği söylenebilir. Çünkü 27 Mayıs'a yöneltilen başlıca eleştirilerden biri de müdahalenin arkasında CHP'nin olduğudur. Buna kanıt olarak da CHP'nin iktidardan indiği dönemden askeri müdahaleye kadar geçirdiği evrimin ve tutturduğu siyaset dilinin 27 Mayıs'la bütünüyle örtüştüğü gösterilir. İlk bölümde aydınlatmaya çalıştığımız sorulardan biri de buydu.

Birinci bölümde 27 Mayıs'ın ardından 1961 Anayasası'nın yapım sürecine ilişkin kısa bilgiler vermeye, Anayasa'nın ortaya koyduğu iklimi görebilmek içinse, Anayasa'nın içeriğine bakmaya çalıştık.

Zira, çalışmamızın asıl temasını oluşturan YÖN dergisi, hem yayın hayatına girdiği, hem de kurucularının siyasal sahnede yer almaya başladığı koşullar bakımından bu sürecin ürünüydü.

YÖN dergisi yayın hayatına çok sayıda aydının imzalarıyla katkı sağladığı ve o güne kadar kullanılması çok kolay olmayan bir ideolojik kılıf ve üslupla hazırlanan bir bildiriyle başladı. Bu bildirinın entelektüel çevrelerde önemli yankıları olduğu söylenebilir. Hatta bu bildiriyle beraber yayın hayatına geçici süreyle ara verene kadar YÖN, siyasal çevrelerin en büyük çekim merkezlerinden biriydi ve yayınlanan her yazı o güne kadar alışılagelen siyasal düşünce tarzının kalıplarını bozuyordu.

Ancak, YÖNn bir konuda ortaya koyduğu genel siyasal tavrı belirlemeye çalıştığımızda biraz zorlandığımızı söyleyebiliriz. Zira, YÖNn siyasal ve toplumsal alanda ortaya çıkan gelişmelere paralel bir siyasal söylem değişikliği içinde olması, genel bir YÖN tanımı verebilmeyi zorlaştırdı. Ancak YÖNn yaşananlara gösterdiği her tepkinin aslında uzun erimli bir strateji doğrultusunda adım adım ve bilinçli biçimde oluşturulduğunu görmemiz, YÖNn ortaya koyduklarının bazılarına diğerlerinden daha fazla değer vermemize yol açtı.

YÖN dergisinin en büyük siyasal kırılması 1965 seimleriydi aslında. Seçimler, YÖN Harekeri için belki yeni bir siyasal dönüşümün habercisi, belki de zaten hedeflediği amaca dönük aradığı bir fırsattı. Ama kesin olan birşey var ki; YÖN, seçimlerin ardından artık parlamenter sistem hakkındaki fikirlerini neredeyse bütünüyle değiştirdi. Cuntalarla yeniden ve eskisinden çok daha derinden ilişki kurulan dönemler ve siyasal yaşamda “sol cunta”nın yayın organı olarak bilinen DEVRİM dergisinin yayına başlama süreci bu dönemin ürünüdür.

İkinci bölümde de ağırlıklı olarak, bu ilişkileri, demokrasiye ilişkin tavır değişiklikleri, bu değişikliğe neden olan koşulları, ordunun siyasal yaşama katılmasına dair, hatta bazen orduyu siyasal yaşama çekme konusunda gösterdiği özel tavrı inceledik. Zira, YÖN özellikle 1965 seçimlerinden sonra

artan biçimde iktidarı, “yukarıdan aşağıya” biçimde ve “asker-sivil aydın zümre”den oluşacak bir “zinde güçler” ittifakıyla sağlamaya yönelik yayınlar yapmış hatta bu doğrultuda ilişkiler kurmuştur. YÖN hareketinin sona ermesi, kurucularının cezaevine konmasına giden koşullar bu ilişkilerin yarattığı koşullardır. Bu ilişkilere de kaynaklar elverdiğince ışık tutmaya çalıştık.

BİRİNCİ BÖLÜM

ÇOK PARTİLİ HAYATA GEÇİŞ SÜRECİ

“27 Mayıs” a giden sürecin tarihi aslında Cumhuriyet Halk Partisi’nin tarihidir. Zira, CHP 1950’ye kadar devleti tek başına yönetmiş, kendi içindeki çekişmelerin tamamı, ülke yönetimine doğrudan yansımıştır. 1950 sonrası iktidarın Demokrat Parti’ye devredilmesine karşın, CHP’nin devlet aygıtı üzerindeki etkileri, DP’nin iktidardaki tutumunun değişimiyle eş zamanlı biçimde, sivil ve askeri bürokrasi üzerinde bilerek ya da bilmeyerek etkisini kullanmasına yol açmıştır. Bunun yanında tek parti iktidarının yıpranmışlığını ortadan kaldırıp, M.Kemal sonrasında ve özellikle de 2.Dünya Savaşı sürecinde toplumla iyice kopan bağların onarılması/yeniden yaratılması gereksinimini de beraberinde getirmiştir.

Bu bağlamda, ülkede yaşanan her kırılma CHP’nin yaşadığı bir kırılmanın sonucu olarak ortaya çıkmıştır. Bu bakımdan bu dönemi değerlendirebilmek için çok partili hayata geçiş sürecini, “Dörtlü Takrir”i, Demokrat Parti’nin kuruluşunu ve bu gelişmelere karşı CHP’nin tavrını ele almak gerekir. CHP kurultayları temel alınarak yapılacak olan bu değerlendirme aynı zamanda iktidarın devrine, iktidarı yitirşi karşısında CHP içindeki fikri dönüşüm çabalarına ve bu çabaların “27 Mayıs” ve “Anayasası”na etkilerine ışık tutmamızı sağlayacaktır.

1.1. DEMOKRASİ DENEMELERİNDEN DEMOKRASİYE GEÇİŞ, CHP’NİN İKTİDARI DEVRETMESİ VE DEĞİŞİM ÇABALARI

Ulus Gazetesi’nin 16 Mayıs 1950 tarihindeki manşeti ‘CHP iktidarı devrediyor...’ idi. Bu başlığının nasıl atıldığını gazetenin yazı işleri sorumlusu Nihat Subaşı şöyle anlatıyor:

“Sonuçlar az-çok belli olmuştu. Ama hem devlet katında bir tereddüt vardı hem de partide. Yüksek Seçim Kurulu Ankara’ya ulaşan sonuçları açıklayamıyordu. Yağmur sebebiyle telgraf ve telefon hatları arızalanan yerlerden sonuç alınamaması sebebiyle açıklamanın yapılamadığı söyleniyordu; ama gerçek sebep İsmet Paşa’nın duruma ne tepki vereceğı öğrenilmeden kimsenin adım atmak istememesiydi. Biz de ertesi gün için basılacak gazeteye nasıl bir başlık atacağımızın kararsızlığını yaşıyorduk. Sonuçta bunu ankaya’ya sormaktan başka are olmadığına karar verdik. En doğrusu bu olacaktı. Başlık oradan geldi: ‘CHP iktidarı devrediyor...’”

Tarih: 14 Mayıs 1950...

Takvimler 27 yıllık CHP iktidarının sonunu, 10 yıl sürecek DP iktidarının başlangıcını gösteriyor. Seçimlerden sonra CHP örgütlerine gönderilen genelgedeki şu ifade süreci özetliyor: “CHP iktidarı kaybetmiştir, bu bir vakıadır...”¹

İşte bu tarihte, çeyrek asırdır ülkeyi kendi otoritesi ile yöneten iktidar, milli iradeyi dürüst bir şekilde yansıtan, hakim teminatı altında, gizli oy ve açık sayım ilkesine dayalı bir seçimle kansız, kavgasız, entrikasız ve darbesiz bir şekilde el değiştirmiş ve yerini bir başka partiye bırakmıştı. Bu kimilerine göre, karşı devrimin başlangıcı, kimine göre ise bir “Beyaz Devrim”di.

1940’lı yılların ortalarına gelindiğinde gerek kanunlar üzerinde gerekse parti içinde yapılan görüşmelerde sürekli muhalif sesler yükseliyordu. Özellikle “iftiyi Topraklandırma Kanunu”nun yol açtığı tartışmalar ülkenin bundan sonraki kaderine de yön veren olayların başlangıcı olacaktı. İsmet İnönü, CHP ve Meclis içinde muhalif seslerin yükseldiğinin farkındaydı. Hükümet çalışmalarından memnuniyetsiz olan bu kesimi ciddiye alıyor, bu seslerin gelecekte de bir muhalefet partisine dönüşeceğini tahmin ediyordu. Ama kurulacak muhalefet partisinin CHP içinden koparak, öncelikle CHP içinde muhalif duran siyasal kadrolardan çıkmasını istiyordu. Hatta teşvik ediyordu. Öyle ki İsmet İnönü 1 Kasım 1945 tarihli TBMM Yasama Yılı Açış

¹ Hikmet Bila, **CHP 1919-2009**, İstanbul, Doğan Kitap, 2008, s. 122.

konuşmasında, sistemdeki temel eksiğin bir muhalefet partisinin yokluğu olduğunu vurguluyor, “memleketin ihtiyaçları sevkiyle, hürriyet ve demokrasi havasının tabii işlemesi sayesinde, başka siyasi partilerin kurulması da mümkün olacaktır.”² diyordu. Bu cümle Türkiye’de yarışmaya dayalı çok partili siyaset Pandora kutusunu açan cümle olarak değerlendirilmektedir.³

Toprak Kanunu görüşmelerinde yaşanan tartışmalar, CHP içinde sonu alınamayacak gelişmeleri de beraberinde getiriyordu. Gelecekte Demokrat Parti’nin dört kurucusu, Anayasa’da belirtilen milli egemenlik ilkesinin tam olarak uygulanmasını ve partinin işleyişinin demokrasinin temel ilkelerine göre yürütülmesini isteyen bir öneriyi Parti Meclisi’ne sundular.⁴

O dönemde parti içindeki muhalif grubun başını çeken “Dörtlü Takrirciler”⁵ ise demokrasi taleplerini dillendirirken, bir gün CHP’den kopup ayrı bir parti kurma düşüncesinde bile değillerdi. Parti Meclisi öneriyi tartıştı fakat önerinin TBMM’nin görev alanı içinde olduğu gerekçesiyle reddetti. Buna karşın dört milletvekili partiden olumsuz bir tepki almadı. Bunun sonrasında Menderes ve Köprülü’nün Tan ve Vatan gazetelerinde eleştirel makaleler yazmaya başlamaları üzerine, bu durumun parti disiplinini bozmak amacını taşıdığı gerekçesiyle iki milletvekili 21 Eylül’de, bu ihraçları parti tüzüğü’nün ihlali olarak gören⁶ Koraltan 28 Eylül’de partiden ihraç edildi. Bayar ise 28 Eylül’de önce milletvekilliğinden, 1 ay sonra da CHP’den istifa etti.

Aslında, CHP’de yaşanan istifalardan ve İnönü’nün çok partili yaşama geçiş yönündeki sözlerinden önce ülkede bir muhalefet partisi kurulmuştu. DP’den önce 7 Temmuz 1945’te İstanbul’da sanayicilik yapan Nuri Demirağ,

² Kazım Öztürk, **Cumhurbaşkanlarının TBMM Açış Nutukları**, Baha Matbaası, 1969, s. 379.

³ Feroz Ahmad, **Demokrasi Sürecinde Türkiye**, Hil Yayın, 2007, s. 25.

⁴ Ahmad, **a.g.e.**, s. 29.

⁵ “Dörtlü Takrir”, tüm dünyanın hürriyet ve demokrasi temellerinde ülkelerini yeniden şekillendirdiği dönemde Türkiye’nin de tek parti demokrasiden kurtulup gerçek demokrasiye kavuşmasını; insan hakları, basın hürriyeti gibi temel hak ve hürriyetlerin ülkede egemen olması gerektiğini savunan Celal Bayar, Adnan Menderes, Fuat Köprülü ve Refik Koraltan’ın meclis grubunda açık olarak görüşülmek üzere verdiği öneridir. Bu önerenin altında imzası bulunanlar gelecekte DP’yi kuracak ve parti programını demokrasi ve liberalizm olmak üzere iki esas etrafında şekillendireceklerdi.

⁶ Ahmad, **a.g.e.**, s. 30.

Milli Kalkınma Partisi'ni kurmak için hükümete başvurdu ve talebine olumlu yanıt verildi. Ancak bu partinin etkili çalışma yürütememesi yokluğu gibi değerlendirildi.

1924-1925 yıllarında Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası denemesi, 1930 yılında Serbest Cumhuriyet Fırkası denemesi, 1931-1939 yılları arasındaki müstakil milletvekilliği ve 1939-1946 yılları arasındaki Müstakil Grup adı altında yaşatılmaya çalışılan demokrasi; nihayet 7 Ocak 1946'da Celal Bayar genel başkanlığında Demokrat Parti'nin kurulmasıyla tam anlamıyla yerleşiyordu. Türkiye Cumhuriyeti tarihinde yepyeni bir devir açılmış; devleti kuran CHP, demokrasiyi de tesis etmeyi başarmıştı.

1945'ten itibaren çok partili demokrasi yolunda adımlar atılmış - 1946'da bir süreliğine kurulmasına izin verilen sosyalist partiler aynı yılın sonunda kapatılmışsa da- burjuvazi kendi içinde iki partiye bölünmüştü.⁷

DP'nin kuruluşu, CHP içinde olumlu karşılandı. Zira Celal Bayar'ın, M.Kemal'in Başbakanlığını yapmış olması ve devrimlere bağlılık görüntüsü, kurulan yeni partinin de en azından CHP ile aynı ideolojik zeminde bulunacağını düşündürdü. Hatta bu yüzden CHP'nin DP'yi bir "kontrol partisi" olarak gördüğü ifade edilir.⁸ Bunun yanında CHP dışında da benzer fikirlere sahip olanlar vardır ki, bu bakımdan DP kuruluş döneminde Serbest Cumhuriyet Fırkası gibi bir "muvazaa partisi" olarak görülmüştür. DP Genel başkanı Celal Bayar, bu ifadelerle karşı bir şikayet içindedir ve bu nitelikleyle amacın, devlet bürokrasisinin baskısıyla partinin illerde büyümesinin engellenmesi olduğunu düşünmektedir.

DP'nin bu niteliği ile ilgili bir başka değerlendirme de; DP ile başlayan bu sürecin Türkiye'de çok partili sistemin gerçekten rekabetçi ve çoğulcu bir sistemin değil, muhalefet partilerinin sadece görünüşte var olduğu bir "hegemonyacı parti" sisteminin amaçlandığı şeklindedir.⁹ Bu fikrin sahibi

⁷ Mustafa Şener, **Türkiye Solunda Üç Tarz-ı Siyaset: YÖN, MDD VE TİP**, Yordam Kitap, 2010, s. 74.

⁸ Ahmad, **a.g.e.**, s. 30.

⁹ Nihal İnci Karaoğlu, **Türkiye'de Çok Partili Sisteme Geçiş ve Demokrasi Sorunları, Tarih ve**

Nihal İnci Karaoğlu, hararetle istenen ikinci partinin yasal güvenceden yoksun adeta 'ruhsatlı' bir parti olmasının amaçlandığını ifade etmektedir.

Her iki partinin de politik ve ekonomik tavrının benzerliği bir yana süreç içindeki çatışma bu iddiaların haklı olmadığı açık biçimde ortaya koymuştur. Öyle ki DP, siyasal tarih açısından kısa sayılabilecek bir sürede iktidara gelecek ve tek partili sistemden çok partili sisteme geçişle kuvvetlenen burjuvazi iktisadi güce kavuştuktan sonra, siyasal erki doğrudan doğruya ele geçirmeğe yönelecektir.

Bu yıllar, Türk toplumsal hayatında hala bir ölçüde devam eden statü düzenine bağlı tabakalaşmanın yerini kesin olarak iktisadi güçler dengesine dayalı sınıfsal düzenin aldığı yıllar olarak tarihteki yerini almıştır.¹⁰

DP, bir muvazaa partisi olmadığına göre CHP'ye düşen tek şey vardır: İktidar mücadelesi. Bu mücadelenin başarılı olabilmesi içinse CHP'nin, çok partili dönemin getirmiş olduğu sıkı denetim karşısında kendini yenilemek ve bazı antidemokratik uygulamalara son vermekten başka çıkar yolu kalmamıştı.

1.2. CHP 2. OLAĞANÜSTÜ KURULTAYI (10 MAYIS 1946)

10 Mayıs 1946'da toplanan 2. Olağanüstü Kurultay'da amaç, CHP'nin yapısında çok partili hayata uyum sağlayacak bir takım değişiklikler yapmaktır. Tüzük değişikliklerinin yönünü ise muhalefetin estirmeye başladığı özgürlük ve demokrasi rüzgarları belirliyordu:

Demokrasi: Tarık Zafer Tunaya'ya Armağan, Cem Yayınları, 1992, ss. 74-75., a.k. Fahri Yetim, **Ulus ve Zafer Gazetelerinin Karşılaştırmalı İncelemesi (1957-1960)**, yayımlanmamış doktora tezi, 2006, s. 51.

¹⁰ Ali Kazancıgil, "Türkiye'de Modern Devletin Oluşumu ve Kemalizm", **Toplum ve Bilim**, Sayı 17, (Bahar 1982), s. 76., a.k. Fahri Yetim, **a.g.e.**, s.52

2. İsmet İnönü, “Milli Şef” ve “Değişmez Genel Başkan” sıfatlarını üzerinden attı. “Değişmez Genel Başkan” ifadesi “Genel Başkan” olarak düzenlenirken; “Milli Şef” ünvanı ise kaldırıldı.
3. Parti genel başkanının, kurultay delegeleri tarafından, 4 yıl süre için ve partili milletvekilleri arasından seçilmesi ilkesi benimsendi.
4. Çok partili yaşamda işlevini yitirecek olan “Müstakil Grup” kaldırıldı.
5. Tek dereceli çoğunluk esasına dayanan Seçim Kanunu kabul edildi.
6. Sınıfsal derneklerin kurulması serbest bırakıldı.

CHP, her ne kadar demokratikleşmek için çaba gösteriyorsa da, yine de iktidarı bırakmak niyetinde değildi. Bu sebeple, 1947’de yapılması planlanan seçimleri daha yakın bir tarihe alarak henüz teşkilatlanmasını tam anlamıyla tamamlayamayan DP karşısında iktidarını koruyacak ve bu süreçte ülkenin demokrasi gereksinimlerine yönelik hem parti içinde hem de hükümette gerekli değişimleri yapabilmek için zaman kazanacaktı.

Türkiye Cumhuriyeti tarihinin tek dereceli sistem uygulanan ilk çok partili genel seçimi 21 Temmuz 1946 yılında yapıldı. Adli denetim dışında, çoğunluk sistemi esasına göre ve açık oy, gizli sayım ilkesi benimsenerek yapılan bu seçimler sonunda CHP iktidarını korumuş, (CHP: 396 milletvekili, DP: 62 milletvekili, Bağımsız: 7 milletvekili) hükümeti Recep Peker kurmuştu. TBMM Başkanlığı’na ise bir zamanların Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası kurucularından Kazım Karabekir seçilmişti.

Çok partili dönemin ilk genel seçimi yapılmıştı yapılmasına; ama seçimlerin adli denetim altında olmaması ve açık oy, gizli sayım ilkesi uygulanarak yapılması seçimlerden önce herkeste bir kuşku uyandırmıştı. Seçim sonuçlarının ilanı ile birlikte de DP, CHP’yi seçimlere hile karıştırmakla suçlamış ve bu seçimler o günden itibaren Türk siyasi tarihinde sürekli tartışılır olmuştu.

1946 seçimleriyle birlikte CHP, dört yıl daha iktidarda kalmayı başarıyordu; ama her yerde kanı aynıydı: DP gittikçe güçlenirken CHP

sadece DP'ye ve DP'nin getirdiği demokrasi oyununun kurallarına ayak uydurmaya çalışıyordu.

Seçimlerden sonraki bir yıl, yani 12 Temmuz Beyannamesi'ne kadarki dönem, çok partili hayata geçiş sürecinde en kritik dönemlerden biri olmuştur. Bu süreçte DP, iktidara karşı saldırılarını sıklaştırırken, istediği her ödünü almak için CHP'yi sıkıştırmakta ve DP'ye verilen her bir ödün, CHP'yi kendi benliğinden ve kişiliğinden giderek uzaklaştırırken DP'yi güçlendirmektedir.

1.3. 12 TEMMUZ BEYANNAMESİ

Seçimlerden sonra Peker başkanlığında oluşturulan yeni kabine, ilk iş olarak üretimi arttırmak, dış ticareti sağlıklı bir yapıya kavuşturmak ve Uluslararası Para Fonu'na (IMF) girmeden önce ihracatı canlandırmak için "7 Eylül Kararları"nı aldı. Bu kararlara göre 130 kuruş olan doların alış fiyatı 280, satış fiyatı da 282.80 kuruşa çekildi. Böylece cumhuriyet tarihinin ilk devalüasyonu gerçekleşmiş oluyordu. Muhalefetteki DP ise, iç ve dış koşullar yeterince analiz edilmeden hayata geçirildiğini düşündüğü bu kararları eleştiriyor ve beklentileri karşılayamayacağını savunuyordu.¹¹

"7 Eylül Kararları" ve sonrasındaki yoğun eleştiriler, ileride çıkacak iktidar ile muhalefet arasındaki sert tartışmaların habercisi olacak gibiydi ki beklenen de oldu. Özellikle Başbakan Peker'in sert tavrı nedeniyle CHP ile DP arasındaki ipler gerilmeye başladı ve karşılıklı tartışmalar DP'nin meclisi terk ederek boykot etme girişimlerine kadar gitti. İktidar ve muhalefet arasındaki gerilimde arabuluculuk rolünü üstlenen İnönü, iki partiden de yetkilileri dinleyerek onları yakınlaştırmaya çalışmış ve bu süreçte tarafsızlığını korumuştur. Bu görüşmelerinin sonunda İnönü, "12 Temmuz Beyannamesi"ni yayımladı ve ilişkileri yumuşatmayı başardı:

¹¹ Serkan Tuna, "Cumhuriyet Ekonomisinin İlk Devalüasyonu: 7 Eylül 1946", **Akdeniz İ.İ.B.F. Dergisi**, sayı 13, 2007, ss. 86-121.

“...Benim kanaatimce, bir buçuk seneden beri geçirdiğimiz tecrübeler ağır ve bazen ümit kırıcı olmuştur... Benim, bu son dinlediğim karşılıklı şikayetler içinde mübalağa (abartı) payı ne olursa olsun, hakikat payı da vardır. İhtilalci bir teşekkül (örgüt) değil, bir kanuni siyasi partinin metotları ile çalışan muhalif partinin, iktidar partisi şartları içinde çalışmasını temin etmek lazımdır. Bu zeminde ben, devlet reisi olarak, kendimi her iki partiye karşı müsavi (eşit) derecede vazifeli görürüm... Varmak istediğim netice, başlıca iki parti arasında temel şartın yani emniyetin yerleşmesidir. Bu emniyet, bir bakımdan memleketin emniyeti manasını taşıdığı için gözümde çok ehemmiyetlidir. Muhalefet, teminat içinde yaşayacak ve iktidarın kendisini ezmek niyetinde olmadığından müsterih (içi rahat) olacaktır. İktidar, muhalefetin kanun haklarından başka bir şey düşünmediğinden müsterih bulunacaktır. Büyük vatandaş kütlesi ise, iktidarın şu partinin veya öteki partinin elinde bulunması ihtimalini vicdan rahatlığı ile düşünebilecektir...”¹²

Bu süreç, İnönü'nün otoritesini arttırarak onu parti mücadeleleri üzerine yükseltmiş ve DP'nin bu bildiriye alabildiğine kullanmasına yol açarak devlet başkanlığı ile parti başkanlığının ayrılması konusunun tartışmaya açılmasını sağlamıştı.

Her iki cephede de olumlu karşılanmış olan bu bildiri, belki de bir kişinin tedirginliğini azaltmamıştı; o da daha ılımlı olunmasını öneren, İnönü'ye karşı ters düşen ve tek partili dönemin geleneklerinin sürdürülmesinde ısrarcı olan Başbakan Recep Peker'di. Bir yandan DP ile arasındaki tartışmalarla yıpranan, bir yandan da İnönü ile görüş farklılıkları ortaya çıkan Peker, 26 Ağustos 1947'de gruptan güvenoyu istemek zorunda kaldı. Sadece 35 karşı oyla, ezici bir üstünlük sağladı ama oybirliğine alışık bir partide bu, bir güvensizlik demektir. “Otuzbeşler”in başını Nihat Erim çekiyordu; Nihat Erim'in arkasındaki güç ise onu ileride daha da benimseyecek olan İnönü'ydü.

Kabinesini değiştirmek için gruptan izin isteyen Peker, bu sefer de 47 kişinin muhalefetiyle karşılaştı. Peker, istediği bakanları değiştirdi

¹² 12 Temmuz Beyannamesi, Milliyet, 13 Temmuz 1946, s.8

değiştirmesine; ama artık daha fazla dayanamayacağı belliydi. 10 Eylül'de hükümet istifasını verirken aynı gün muhalefete karşı ılımlılığı ile bilinen Hasan Saka, hükümeti kurdu. İnönü ise bu süreçte demokratikleşme adına Peker'i feda ederken yanına Nihat Erim'i alarak yoluna devam ediyordu.

1.4. CHP 7. KURULTAYI (17 KASIM 1947)

CHP'nin iktidarda iken yaptığı son kurultay olan 7. Kurultay "demokratikleşme kurultayı"¹³ olarak anılır. Bu kurultayda alınan bazı kararlar şunlardır:

5. "Genel başkanlık divanı" kaldırılarak yerine genel kurulca seçilen 40 kişilik "parti meclisi" oluşturuldu.
5. Parti genel başkanı cumhurbaşkanı kaldığı sürece; genel başkanının tüm yetkilerinin, kurultay tarafından seçilen genel başkan vekiline devredilmesi hükmü tüzüğe konuldu.
6. Parti örgütlerini merkezden atama yöntemine son verilerek örgütlerin seçimle işbaşına gelmesi ilkesi benimsendi.
7. Parti milletvekili adaylarının % 70'inin yerel örgütlerce belirlenmesi ilkesi getirildi.

DP'nin kurulmasından sonra CHP, kendini yenileme ve örgütlenme sürecine girmiş ve çehresini değiştirmeye başlamıştı. Çok partili hayata uyum sağlamak için parti içi siyasal düzenlemelere giderek, parti örgütünün karar alma sürecine daha etkin olarak katılımını sağlamak istemesi bunun bir göstergesiydi. CHP, bir yandan parti içi demokratik uygulamalara giderken bir yandan da çok partili hayatın getirdiği rekabet ortamına ayak uydurarak geniş kitlelerin desteğini kazanmak istiyordu. Bu dönemde yeni açılımlar yapan CHP, muhalif bir duruş sergileyerek halk desteğini arkasına alan ve güçlenen DP'nin eleştirilerini bir nebze olsun azaltmaya çalışıyordu. Ama bunları

¹³ Bila, a.g.e., s. 112.

yaparken kendi fikirlerinden ve prensiplerinden ne kadar fedakarlık ettiğinin farkında değildi:

- 1946 yılında yaklaşan seçimleri kaybetme kaygısıyla müfredatında değişiklikler yapılan Köy Enstitüleri, seçimlerden sonra da ilkelerinden uzaklaştırılarak sıradan okullar haline getirildi. 5 Ağustos 1946'da Hasan Ali Yücel, Milli Eğitim Bakanlığı'ndan istifa etti, 25 Eylül 1946'da İsmail Hakkı Tonguç, İlköğretim Genel Müdürlüğü'nden alınarak Talim Terbiye Kurulu üyeliğine atandı ve 27 Kasım 1947'de Hasanoğlan Köy Enstitüsü kapatıldı.
- Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu'nun topraksız köylüyü topraklandırma amacı güden ünlü 17. maddesi kaldırıldı.
- Halkevleri, tüzel kişiliği olan partiye bağlı özel kuruluş haline getirilerek partiden koparıldı.
- İmam Hatip kursları açıldı (15 Ocak 1949).

Hasan Saka, Recep Peker gibi sertlik yanlısı değildi; ama DP'nin uğrunda savaşım verdiği demokratikleşmeyi gerçekleştirecek iradede de yoksundu. I. Saka Hükümeti, aradan bir süre geçtikten sonra, DP tarafından yeterince liberal olmadığı ve CHP tarafından ise fazla tavizkar davrandığı gerekçesiyle eleştirilmeye başlanmıştı.¹⁴ Her iki parti tarafından da sertçe eleştirilen hükümet, 8 Haziran 1948'de istifa etti. Ertesi gün yeniden hükümeti kurmakla görevlendirilen Saka, kurduğu II. Saka Hükümeti ile muhalefetin ağır saldırılarına karşı bu defa ancak 6 ay dayanabildi (16 Ocak 1949).

Saka'nın istifası ile Başbakanlığa liberal duruşu ve dindarlığı ile bilinen Şemsettin Günaltay getirildi. Bu dönemde iktidar ile muhalefet arası yumuşamış ve açılımlar devam etmişti:

¹⁴ Cemil Koçak, *Siyasal Tarih (1923-1950)*, Yakınçağ Türkiye Tarihi, İstanbul, Milliyet Kitaplığı, cilt 1, s. 189.

4. İstiklal Mahkemeleri yürürlükten kaldırıldı (4 Mayıs 1949).
5. Ankara'da ilahiyat fakültesi açıldı (4 Haziran 1949).
6. Tek dereceli, genel, eşit ve gizli oyla serbest seçim yapılması, sandık kurullarında siyasi parti temsilcilerinin bulunması, gizli oy, açık sayım ilkesinin uygulanması ve seçimlerin adli denetim altında yapılması karara bağlandı (16 Şubat 1950).
7. 1926'dan beri kapalı olan türbeler ve zaviyeler yeniden ziyarete açıldı (1 Mart 1950).
8. Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu büsbütün etkisiz hale getirildi.

CHP ve Türk siyasi tarihindeki en büyük kırılmalardan biri olan 1950 genel seçimlerine böyle gelindi.

1.5. 14 MAYIS 1950 MİLLETVEKİLİ GENEL SEÇİMLERİ

1950 genel seçimleri, çoğunluk sistemine göre yapılmıştı; Çoğunluk sistemi, 1950 seçiminden büyük bir zafer bekleyen CHP'nin hazırladığı seçim kanununun eseri idi; ama yasayı hazırlayanlar bilmiyorlardı ki bu sistemle yapılacak tüm seçimlerde (1950, 1954, 1957) en büyük zararı yine CHP görecekti.

Bu seçimle birlikte gerçekleşen iktidar değişikliği ile "çok partili hayata geçiş süreci"nin sonuna gelinirken; 27 yıllık CHP iktidarı son buluyor ve İnönü ana muhalefet lideri konumuna geçiyordu. Böylece demokrasinin ve liberal bir ekonomi anlayışının sözcülüğünü yapan DP, hızla büyüyerek dört yıl gibi bir sürede tek başına iktidara gelmeyi başarmıştı. Yani millet, sözü, seçimlere "Yeter! Söz milletindir!" sloganıyla giren, "Dörtlü Takirciler"e vermişti

Tablo 1. 14 Mayıs 1950 Genel Seçim Sonuçları

Parti	Genel Başkan	Aldığı Oy	Aldığı Oy Oranı	Milletvekili Sayısı
Demokrat Parti	Celal Bayar	4.241.393	% 52,68	408
Cumhuriyet Halk Partisi	İsmet İnönü	3.176.561	% 39,45	69
Millet Partisi ¹⁵	Hikmet Bayur	250.414	% 3,11	1
Bağımsızlar		383.282	% 4,76	9

Kaynak: http://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/secimler.genel_secimler

Seçimlerden bir hafta sonra açılan mecliste Meclis Başkanlığı'na Refik Koraltan, Cumhurbaşkanlığı'na ise Celal Bayar seçilirken; hükümeti kurmakla görevlendirilen Adnan Menderes ise aynı zamanda, boşalan DP Genel Başkanlığı koltuğuna oturuyordu.

1.6. TEK PARTİLİ DÖNEMDEN ÇOK PARTİLİ HAYATA GEÇİŞ

İkinci Dünya Savaşı'nın tüm dünyada olduğu gibi Türkiye'de de yaşattığı yokluk ve sıkıntıya, bir de çok partili yaşamın getirmiş olduğu sıkı bir denetim eklenince CHP, 27 yıllık iktidarın vermiş olduğu yorgunluğa daha fazla dayanamadı.

Her ne kadar beklenmedik bir seçim sonucuyla iktidarı devretse de, bu dönem partiye dinlenme, kendini yenileme ve gençleşerek güçlenme imkanı tanıyacaktı.

¹⁵ Millet Partisi, DP'nin CHP'ye yeterince muhalefet yapmadığı gerekçesiyle, DP'den ayrılanlarla ihraç edilenlerin 20 Temmuz 1948'de kurduğu partidir. Partinin kurucu üyeleri arasında Fevzi Çakmak, Hikmet Bayur, Kenan Öner, Osman Bölükbaşı ve Sadık Aldoğan gibi isimler bulunmaktadır. Hikmet Bayur'un genel başkanlığında girilen 1950 genel seçimlerinde milletvekili olarak sadece Osman Bölükbaşı meclise girmeyi başarabilmiştir. Bu parti, irticai faaliyetlerde bulunduğu gerekçesiyle, DP hükümeti tarafından 8 Temmuz 1953 tarihinde kapatılmıştır.

1950 yılında yapılan seçimlerde, geniş bir seçmen desteğini arkasına alarak iktidara gelen Demokrat Parti, esas olarak İkinci Dünya Savaşı koşullarından yararlanarak önemli bir sermaye birikimi edinen tarım ve ticaret burjuvazisinin ittifakına dayanıyordu. CHP dönemindeki “jandarma ve tahsildar baskısından” bunalan köylüler seçimlerde DP’yi desteklemişlerdi. Nicelik açısından çok önemli bu desteğin yanında, CHP’nin baskıcı yönetiminden uzaklaşan aydınlar ve kendilerine sendikal özgürlükler ve grev hakkı vaat edilen işçi sınıfı da ağırlıklı olarak DP’den yana tavır almıştı.¹⁶

1.7. 8. KURULTAY (29 HAZİRAN 1950)

Kaybedilen seçimlerden sonra yapılan ilk kurultayda, İnönü’nün bundan sonra nasıl bir yol haritası çizeceğini merak ediliyordu. İnönü ise denetim görevini artık kendilerinin aldığını, iktidardakilerin ise demokrasiyi yaşatma görevini üstlendiklerini söylüyordu:

“CHP, 1950 seçimlerini kaybederek iktidardan çekilmiş ve... bugün muhalefet ve denetim görevini üzerine almıştır. Biz üç milyondan fazla seçmenin kararıyla bu görevi yüklenmiş bulunuyoruz... Demokratik yaşamımızın bundan sonraki gelişme aşamaları esas olarak, daha çok iktidardakilerin anlayışına ve hareketlerine bağlıdır.”¹⁷

Bu kurultayda, daha önceki kurultayda parti meclisince seçilen genel sekreterin, kurultay delegeleri tarafından seçilmesine karar verildi ve parti meclisinin üye sayısı 30’a indirildi. Son gün yapılan seçimler sonunda İsmet İnönü yeniden genel başkan seçilirken; Kasım Gülek ise İnönü’nün desteklediği Nihat Erim’i geride bırakarak partinin yeni genel sekreteri oldu.

Bu kurultaydan sonra, artık sahne Kasım Gülek’in olmuştu... 9 yıl boyunca İnönü’ye rağmen parti genel sekreteri olarak sahnede kalacak olan

¹⁶ Şener, a.g.e., s. 74.

¹⁷ Milliyet, 30 Haziran 1950, s.1

Gülek, bu süreçte muhalefetin en popüler ve en güçlü adamı olarak ülkeyi karış karış gezecek ve partiyi yurt çapında halka anlatacaktı.

Bu kurultayla da sular durulmamıştı. Parti içinde ne zamandan beri duyulmayan muhalif sesler tekrar yükselmeye ve CHP'den DP saflarına geçişler olmaya başlamıştı. CHP'nin halk katında da kayıplarda olduğu 1951 ara seçimleri ile açıkça görülüyordu: 17 ilde 20 milletvekili için yapılan ara seçimlerde CHP sadece 2 milletvekili çıkarabilmişti.

26 Kasım 1951 ve 22 Haziran 1953'te yapılan CHP 9. ve 10. Kurultayları parti içi gruplaşma ve çatışmalara sahne olurken; 25 Şubat 1954'te yapılan CHP 3. Olağanüstü Kurultayı'nda ise tek gündem, 1954 genel seçimleri idi. Parti içinde yaşanan bu çıkar kavgaları, bir yandan CHP'nin muhalefet yapmasını engellerken öte yandan da artan DP baskısı karşısında yeterli gücü bulamamasına yol açıyordu. Seçimler yaklaşırken CHP, 1950 seçimlerinin bıraktığı noktadan bir adım bile ileri gidememişti.

1.8. 2 MAYIS 1954 MİLLETVEKİLİ GENEL SEÇİMLERİ

1954 genel seçimine gidilirken CHP, ne yeni bir ekonomik politika, ne demokrasi için yeni bir strateji, ne de herhangi bir ideolojik değişiklik konusunda net bir tutum takınabilmiştir. Her ne kadar bazı konularda eleştiriler getirebilmiş olsa da; çözüm önerileri konusunda kabul edilebilir bir öneri sunamamıştır. Oysa DP, adaylar bakımından çok daha taze, yeni ve dinamiktir. CHP'nin donmuş, statikleşmiş yöneticilerine karşı halkın sempatisini toplayacak güçtedir. Üstelik DP adayları konuşmalarında halkın sıkıntılarına seslenmesini bilmişlerdir.¹⁸

¹⁸ Ömer İnan Koçak, **Türkiye'de Çok Partili Hayata Geçiş Süreci**, Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2005, s. 107-108.

Tablo 2. 2 Mayıs 1954 Milletvekili Genel Seçim Sonuçları

Parti	Genel Başkan	Aldığı Oy	Aldığı Oy Oranı	Milletvekili Sayısı
Demokrat Parti	Adnan Menderes	5.151.550	% 57,61	490
Cumhuriyet Halk Partisi	İsmet İnönü	3.161.696	% 35,36	31
Cumhuriyetçi Millet Partisi ¹⁹	Osman Bölükbaşı	434.085	% 4,85	5
Türkiye Köylü Partisi	Tahsin Demiray	57.011	% 0,64	0
Bağımsızlar		137.318	% 1,54	3

Kaynak: http://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/secimler.genel_secimler

DP, iktidar partisi iken girdiği bu ilk seçimde oylarını şimdiye kadar kimsenin ulaşamadığı bir düzeye çıkararak arttırmış ve ezici üstünlüğü sağlamıştı. CHP ise, 1950 seçimlerinden önce yürürlüğe koyduğu seçim yasasının gazabına uğramış ve oy miktarını korumasına rağmen meclisteki sandalye sayısı yarı yarıya düşmüştü. Bu darbe, CHP'nin kendine çekidüzen vermesi için belki de son fırsat olacaktı.

26 Temmuz 1954'de yapılacak CHP 11. Kurultayı öncesinde, parti içinde ıslahat yapılması, kadroların ve politikanın değiştirilmesi için İnönü'nün isteği ile "Islahat Komisyonu" kuruldu. Hazırladığı tüzük değişikliğini kurultayda sunan komisyonun hedefi, her zamanki gibi Kasım Gülek'ti. Ancak yine İnönü'nün istediği olmadı. Tüzük Komisyonu, Islahat Komisyonu'nun raporunu reddederek; genel başkan ve genel sekreter ile 30 kişilik parti meclisinin kurultayca seçilmesini, parti meclisinden seçilecek 5 üye ile genel

¹⁹ 1953'te irticai faaliyette bulunduğu gerekçesiyle kapatılan Millet Partisi'nin (MP) 27 Ocak 1954'te kurulan ardıdır. Daha sonra Türkiye Köylü Partisi ile birleşerek Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi (CKMP) adını almıştır.

sekreterin seçeceği 2 genel sekreter yardımcısının “Merkez Yürütme Kurulu”nu oluşturmasını kararlaştırdı. İnönü genel başkanlığa, Gülek de genel sekreterliğe yeniden seçildi.

12 Temmuz Beyannamesi'nin getirdiği uzlaşmacı ortamda, tek partili dönemin baskıcı uygulamalarını savunan Peker'i deviren, İnönü destekli “Otuzbeşler”in başı Nihat Erim, uzun bir sessizlikten sonra tekrar siyasetteki sesini yükseltmeye başladı. CHP muhalefet konumuna geçince Ulus'un başyazarlığını üstlenen Erim, CHP'nin malvarlığına el konulmasından sonra Ulus da kapatılınca Halkçı gazetesini çıkartmıştı.

Şimdi ise sıra kızışan siyaset ortamında yeniden sahne almaya gelmişti. Bu seferki rolü ise baskılarını arttıran muhalefet karşısında muhalefet ile işbirliği yapmak ve partiyi siyaset sahnesinde tekrar ortaya çıkartmaktı. CHP'nin son başbakanı Günaltay ve İnönü'nün desteğini de arkasına alan Erim, DP ile temaslara geçti. Örgüt ise bu uzlaşmacı tavra yanaşmıyor ve Erim ile Günaltay'ın partiden ihracını istiyordu.

21 Mayıs 1956'da yapılan 12. Kurultay'da Gülek, parti meclisindeki çoğunluğunu kaybederken yeniden genel sekreter seçildi. Parti genel başkanlığını sürdüren İnönü ise baskılarını arttıran ve oy kaybetmemek için irtica yanlılarına ödünler veren DP'ye karşı tavrını sertleştirmişti:

“Bu tasarılarla yeni bir karanlık döneme girmiş oluyoruz. Adım adım mutlakiyete gidiyoruz. İktidarı destekleyenleri uyarmak isterim. Gidiş tehlikelidir, sorumluluklarınızı biliniz.”²⁰

DP'nin uygulamalarına boyun eğmeyerek sert bir tavır takınan İnönü, bir yandan da Cumhuriyetçi Millet Partisi (CMP) Genel Başkanı Osman Bölükbaşı ve Hürriyet Partisi (HP)²¹ Genel Başkanı Fevzi Lütfi Karaosmanoğlu ile ortak bildirimler yayımlamaya başlamıştı. Öte yandan da

²⁰ CHP Kurultayı Dün İnönü'nün Nutkuyla Açıldı”, Milliyet, 22.05.1956, s.5

²¹ Hürriyet Partisi, DP'nin 1954 yılı başlarında çıkarttığı, yayın yoluyla suç işleyenlere ağır cezalar getiren ve mahkemeye çıkarılan gazetecileri iddialarını ispat etme hakkından yoksun bırakan yasalara muhalif olanların DP'den ayrıldıktan sonra kurduğu yeni partidir. Partinin kurucu üyeleri arasında Turan Güneş, Fevzi Lütfi Karaosmanoğlu, Ekrem Hayri Üstündağ, Fethi Çelikbaş ve Ekrem Alican gibi isimler bulunmaktadır. 1958 yılından sonra bu parti CHP'ye katılma kararı almıştır.

CHP, Erim öncülüğünde, DP ile ilişkilerini sıkı tutmaya çalışıyordu. Tabandan gelen sesler ise her iki siyasal hamleye de karşı çıkıyor ve tabanın tavandan uzaklaşmasına yol açıyordu.

1957 seçimlerine gidilirken ciddi bir muhalefet kimliğine bürünen CHP, iktidara karşı muhalif olan diğer partilerle işbirliği kararı alır almaz 9 Eylül 1957'de 13. Kurultay'ı topladı ve işbirliğini kurultayın onayından geçirdi. Kurultay sonunda "Hürriyet Andı" içildi ve mücadeleye tekrar daha güçlü bir şekilde başlama kararı alındı:

"...biz CHP'liler, Türk milletini layık olduğu ileri demokratik rejime ve vatandaşlar arasında eşit muameleyi ilke edinen hukuk devletine kavuşturmaya ve millet iradesinin tecellisine engel olmak isteyenlerin karşısına hiçbir şeyden yılmadan, kanuna uyup ulu Tanrı'ya sığınarak mücadele etmeye and içtiğimizi işbu Hürriyet Andı'yla kabul ve ilan ederiz."²²

Seçimlere az bir süre kala muhalifleri birleştiren bu somut adımlara çelmeyi yine DP atıyor ve DP, çıkardığı yeni seçim yasası ile muhaliflerin işbirliğinin önünü kapatırken, seçimleri de öne alıyordu. İktidarını koruma sırası bu sefer DP'ye gelmişti. Bunun üzerine CHP seçimlere tek başına katılacağını açıkladı.

1.9. 27 EKİM 1957 MİLLETVEKİLİ GENEL SEÇİMLERİ

Giderek otoriterleşen, muhalefeti, basını ve aydınları baskı altına almaya başlayan DP, erkene aldığı seçimlerle de muhalefetin işbirliği yapmasını engelleyerek iktidarını yine korumuştur. Ekonomide ve siyasal alanda yaşanan sıkıntılara muhalefetin güçlü seçim kampanyaları da eklenince; DP'nin oy oranı ilk kez %50'nin altına düşmüş ve muhalif partilerin

²² Bila, a.g.e., s. 148.

toplam oy oranı bu kez DP'ninkini geçmişti. Muhalefete göre DP artık "azınlığın iktidarı"²³ konumuna gelmişti.

Tablo 3. 27 Ekim 1957 Milletvekili Genel Seçim Sonuçları

Parti	Genel Başkan	Aldığı Oy	Aldığı Oy Oranı	Milletvekili Sayısı
Demokrat Parti	Adnan Menderes	4.372.621	% 47,88	424
Cumhuriyet Halk Partisi	İsmet İnönü	3.753.136	% 41,09	178
Cumhuriyetçi Millet Partisi	Osman Bölükbaşı	652.064	% 7,14	4
Hürriyet Partisi	Fevzi Lütfi Karaosmanoğlu	350.597	% 3,84	4
Bağımsızlar		4.994	% 0,05	0

Kaynak: http://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/secimler.genel_secimler

Bu seçimlerle birlikte iktidar değişmemişti belki; ama iktidardakiler çok değişmişti. Gerginliği artan DP'yi bundan sonraki seçimlerde iktidarı kaybetme korkusu sararken, mecliste de 178 milletvekilinin oluşturduğu güçlü bir CHP grubu söz sahibi olmuştu. Artık roller değişmiş, kaçan iktidarı her türlü antidemokratik ve baskıcı uygulamaya rağmen CHP kovalamaya başlamıştı. Bu kovalamaca, 27 Mayıs 1960'a kadar sürecek olan şiddetli mücadelenin de başlangıcıydı.

Ne var ki CHP'de hiç bitmeyen iç çekişme bu dönemde de kendini gösterecek ve meclis grubu ile genel merkez çatışması tekrar alevlenecektir.

²³ Tefik Çavdar, Cumhuriyet Halk Partisi (1950-1980), **Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi**, İstanbul, İletişim Yayınları, cilt 2, s. 2029.

Parti meclisine gerek duyulmadığı görüşü dillendirilmeye başlanınca da hedef tekrar Kasım Gülek haline gelmiş ve kurultay kaçınılmaz olmuştur.

1.10. CHP 14. KURULTAYI (12 OCAK 1959)

Seçimlerin getirdiği iktidar umutlarıyla CHP’de hızlı bir çalışma dönemine girildi. Hem parti içi mücadelelere son vererek bu hızı arttırmanın hem de parti politikasında değişiklikler yaparak daha güçlü bir parti konumuna gelebilmenin hesaplarıyla 14. Kurultay’a gidildi.

1950 genel seçimleri sürecinde ve iktidarın DP’ye devri sonrası, CHP yönetimini baskıcı ve otokrat olarak değerlendiren aydınlar, DP vaadlerini ve ilk uygulamalarını “tek parti” iktidarından demokrasiye geçiş olarak değerlendirmişler ve süreci desteklemişlerdi.

Ancak bu “canım-cicim” dönemi uzun sürmemiş, iktidarın ilk yıllarında yarattığı görece refah ortadan kalkan DP, toplumsal refahın azalmasına paralel olarak ardındaki desteğin çözülmesiyle, mevcuda sahip çıkabilmek için “hükmeden” tavrına bürünmüştür. Toplumsal desteği yitirmeye başlayan hemen her iktidarın yaptığı üzere, basın ve aydınlar üzerindeki baskılarını artıran Menderes yönetimi çok geçmeden ardındaki aydın desteğini de yitirmiştir. Bu dönem gazetelerin kapatıldığı, gazetecilerin hapsedildiği “mahkemeler ve sıkıntılar” dönemidir. Bir askeri ayaklanma ve kargaşa tezgahlamakla suçlanan muhalefetin ve basının faaliyetlerinin incelenmesi için ‘Tahkikat Komisyonu’²⁴nun oluşturulması, muhalefet partilerinin kapatılmasını gerektirecek ‘yeni tarz bir demokrasi’ tehdidi, milli birliğin sağlanması ve yıkıcı faaliyetlere karşı durmak için ‘Vatan Cephesi’nin

²⁴ Tahkikat Komisyonu çıkarılan yeni yasa ile “savcılar, sivil ve askeri yargıçların bütün yetkileri ile gazeteleri toplama, basınevlerini kapatma hakkına sahip kılınıyor, her türlü evrak, belge ve eşyaya el koyabiliyor, komisyon kararlarına karşı gelenlere ve tahkikatla ilgili olayları açıklayanlara hapis cezası verebiliyordu. Dahası, komisyonunun kararlarına herhangi bir itiraz yolu öngörülüyordu. bkz. Tefik Çavdar, **Türkiye’nin Demokrasi Tarihi**, İmge Kitabevi, 2008, s. 76.

kurulması bu dönemin diğer ürünleridir.²⁵ Ülkenin kaosa sürüklendiği bu sürecin sonu “27 Mayıs 1960” olacaktır.

CHP’yi arayışa iten sürecin anahtarları bu dönemde gizlidir. Bu kez baskıya karşı özgürlüklerin ve demokrasinin temsilciliğine soyunma sırası CHP’dedir. Hatta, CHP iktidarı döneminde seçimleri demokratik bulmayan DP’nin “seçimleri boykot” başta olmak üzere gerçekleştirdiği “sivil itaatsizlik” çağrılarının benzerlerini artık CHP üstlenmeye başlamıştır: “Replikler” aynıdır ama “roller” değişmiştir.

1959 İlk Hedefler Beyannamesi de CHP’nin bu dönemdeki arayış çabalarının son noktasıdır ki yalnızca bir yıl sonra ordunun komuta kademesini alt üst eder biçimde yönetime el koyması sonucu anayasa hazırlamakla görevlendirilen komisyonun ortaya çıkardığı metin, aşağı yukarı İlk Hedefler Beyannamesi’nin bir kopyasıdır.

1.11. İLK HEDEFLER BEYANNAMESİ

CHP’nin 14.Kurultayı tarafından kabul edilen İlk Hedefler Beyannamesi’nin amacı “Demokratik inkişafımızı durduran, gerileten, bütün antidemokratik kanunlar, usuller, zihniyet ve tatbikat kaldırılacaktır. Anayasamız, modern demokrasi ve cemiyet anlayışına uygun, halk egemenliği, hukuk devleti, sosyal adalet ve emniyet esaslarına dayanan bir devlet nizamına göre değiştirilecektir.” biçiminde açıklanıyordu.²⁶

Muhalefette 9.yılıni dolduran CHP, kendi iç değerlendirmesi sonucu parti içindeki kadroların yenilenmesinin etkisiyle, devlet düzeni için köklü sayılabilecek değişim önerileriyle ortaya çıkıyor ve değişimi “Cumhuriyet Halk

²⁵ Ahmad, a.g.e., ss. 95-99, 132.

²⁶ Ulus, 15 Ocak 1959.

Partisi'nin Millet Meclisi'nde gereken çoğunluğa kavuştuğunda, ilk teşrii devrede"²⁷ gerçekleştirmeyi taahhüt ediyordu. İlk Hedefler Beyannamesi,

1. Düşünce ve söz hürriyetinin, ilim ve sanat hürriyetinin, din ve vicdan hürriyetinin, şahıs ve mesken masuniyetinin, toplanma ve dernek kurma hürriyetinin, çalışma ve iktisadi teşebbüs hürriyetinin, sendika ve mesleki teşekküller kurma hakkının, grev hakkının ve medeni alemin kabul ettiği bütün hak ve hürriyetlerin ve hukuk devleti prensiplerinin vatandaşlara sağlanacağını,
2. Anayasa Mahkemesi teşkil edilmek suretiyle Anayasa'da yer alan hakların kanunlarla daraltılmasının ve iptal edilmesinin önleneceğini,
3. Cumhurbaşkanı'nın tarafsızlığının sağlanacağını,
4. İkinci bir meclisin kurulacağını,
5. Yargı bağımsızlığının ve hakimlik teminatının sağlanabilmesi amacıyla Yüksek Hakimlik Şurası kurulacağını,
6. Yargının, idarenin baskısından kurtulacağını, bu yolla egemenlik hakkını kullanan kuvvetlerin birbirlerine müdahalelerinin önleneceğini,
7. Serbest seçimlerin sağlanabilmesi için nisbi temsil sistemine geçileceğini,
8. Yasama organının yürütmeyi hakkıyla denetleyebilmesi için bilgi edinme yollarının gerçek kimliklerine kazandırılacağını,
9. Kamu hizmeti gören görevlilerin, vazifesiyle hareketlerinin murakebesi için ispat hakkı ve mal beyanı tedbirlerinin alınacağını
öngörmüştür.²⁸

Temel hak ve özgürlüklere, sosyal devlet anlayışına ve hukuk devleti idealine yapılan vurgu ile 1961 Anayasası arasındaki paralellik çok şaşırtıcı değildir. Zira, bu durum sürecin doğal sonucudur. Ancak TBMM'yi fiili olarak denetleyecek ve "akil adamlar"dan oluşacak ikinci meclisin kurulması,

²⁷ CHP XIV. Kurultayı İlk Hedefler Beyannamesi, s. 3., Kutulmuş Matbaası, 1960.

²⁸ CHP XIV. Kurultayı..., ss. 5-7.

Anayasa Mahkemesi'nin ve Yüksek Hakimler Şurası'nın kurulması, ispat hakkı gibi daha özelliikli önerilerin tümünün 1961 Anayasası'nda da yer almış olması benzer biçimde olağan karşılanmamıştır.

Aradaki benzerliği eleştiri konusu yapan kimi yazarlar, metinler arası paralelliğin askeri müdahalenin ardında CHP olduğunun açık göstergesi olduğunu ifade etmişlerdir.

Paralellik konularının, sürecin doğal sonucu olan başlıkları aşması, İlk Hedefler Beyannamesi'nin karakteristik sayılabilecek önerilerinin Anayasa Komisyonu tarafından aynen Anayasa'ya dahil edilmesi, bu eleştirilerin haksız olmadığını gösterebilir. Ancak Kurucu Meclisin sivil kanadından DP taraftarlarının soyutlanması, Anayasa Komisyonu üyesi olan bilim adamlarının hemen hepsinin CHP geleneğine yakın olması ve DP'nin üniversitelere yönelik baskılarından nasiplenmiş kişilerden oluşması²⁹ bu paralelliğin doğal ve şaşıl原因an nedenleridir.

Bunun yanında İlk Hedefler Beyannamesi'nde yer alan konu başlıklarının da önemli kısmı yukarıda açıklamaya çalıştığımız gibi CHP'nin 1953 yılında toplanan X.Kurultayı'nın sonuç bildirisinde ve o tarihten itibaren partinin programında yer almıştır.³⁰ Dolayısıyla, bu başlıklar 10 yıla yakın zamandır kamuoyunda tartışılan ve ülkede yaşanan demokrasi karşıtı uygulamaların önüne geçebilecek alanlar olarak benimsenmiştir. Bu yüzden paralellikleri, askeri müdahalenin ardında CHP'nin yer aldığı göstergesi olarak algılamanın haklı bir yaklaşım olmadığı kanısındayız.

Kaldı ki, 1960 askeri müdahalesine giden süreç, DP'nin hızla kan kaybettiği ve yapılacak ilk seçimlerde CHP iktidarının gerçekleşeceğini

²⁹ MBK ve TSK Başkumandanlığı'nın yeni bir anayasa ön tasarısı hazırlamaları için İstanbul Hukuk Fakültesi'nden görevlendirdiği yedi öğretim üyesi, S.S.Onar, N.Şensoy, H.V.Velidedeoğlu, H.N.Kubalı, R.Sarıca, T.Z.Tunaya ve İ.Giritli'den oluşmuş ve kurula Ankara Hukuk Fakültesi'nden İ.Arsel, B.Savcı ve M.Aksoy katılmıştır.(bkz.Bülent Tanör, **Türk-Osmanlı Anayasal Gelişmeleri**, s. 371, Yapı Kredi Yayınları, 1999) Örneğin bu bilim adamlarından Hüseyin Naili Kubalı, DP çoğunluğunun 27 Aralık 1957'de Anayasa'da yaptığı değişiklikleri kınamış, Kubalı'nın tavrı Milli Eğitim Bakanı Tevfik İleri tarafından, günlük politikaya bulaşmak biçiminde ve Üniversite Kanunu'nun ihlali olarak değerlendirilmiş, durumdan vazife çıkaran İstanbul Üniversitesi Senatosu 1 Şubat 1958'de Kubalı'yı açığa almıştır.(bkz. Ahmad, **a.g.e.**, s. 90.)

³⁰ Ahmad, **a.g.e.**, s. 143.

yaygın bir görüş halini aldığı bir dönemdir. Dönemi değerlendiren araştırmacıların yanında başta İnönü olmak üzere parti yöneticilerinin sahip olduğunu bildiğimiz bu görüş, CHP'nin bir askeri müdahaleye destek vermesini engeller niteliktedir. Buna karşın, askeri müdahale ile birlikte süreç tersine dönmüş, müdahalenin kendisini hedeflediği ve CHP gölgesinde gerçekleştirildiği düşündürülen DP seçmeni, müdahaleyi izleyen ilk genel seçim olan 15 Ekim 1961 seçimlerinde DP'nin ardılı olan Adalet Partisi'ni kararlı biçimde desteklerken, 1965 seçimlerinde ise iktidara getirmiştir.

İKİNCİ BÖLÜM

27 MAYIS 1960 ASKERİ MÜDAHALESİ

Ancak 1950'lerin sonuna doğru DP'ye yönelik tek muhalefet odağı CHP değildi. Ekonomik sıkıntılardan dolayı giderek bunalan DP Hükümeti, giderek daha baskıcı politikalara yöneldiği için aydınları da hızla karşısına alıyordu. DP'ye karşı içinde asker-sivil bürokratların, aydınların, öğrencilerin ve işçilerin yer aldığı 'kentli' bir muhalefet cephesi oluşmuştu.³¹

Bu süreçte iktidar partisi lideri Menderes ile muhalefet lideri İnönü arasındaki çatışma, Türk tarihinin geçen onca yıla rağmen içinden çıkamadığı ve çıkması da mümkün olmayan süreci hatırlatır nitelikteydi. Öyle ki, Menderes, İnönü'ye yönelik "*İdam sehparında can verenlerden ders alsalar ya!*" ifadesini kullanırken, İnönü'nün cevabı ise daha tarihidir ve o dönemin sert rüzgarlarını gözler önüne sermektedir: "*Sehpar kurulursa nasıl işleyeceğini kimseler bilemez.*"

Bu restleşmelere "Vatan Cephesi" ve "Tahkikat Komisyonu" gibi somut antidemokratik uygulamalar da eklenince siyasal gerilim daha da arttı. Özellikle parti etkinlikleri ve basın faaliyetlerinin soruşturulması için oluşturulan Tahkikat Komisyonu bardağı taşıran son damla oldu. İnönü o gün, TBMM'de iki konuşma yaptı. Kendilerinin ihtilalden gelip demokrasiye geçtiklerini, ihtilal yapmalarının olanaksız olduğunu, kurulacak komisyonun gayrimeşru olduğunu, TBMM'nin üstünde bir baskı düzeni getireceğini, bu durumun kendileri dışından kaynaklanan bir ihtilale yol açacağını dile getirdi ve o ünlü cümleleri söyledi: "Bu demokratik rejim istikametinden ayrılıp baskı rejimi haline götürmek tehlikeli bir şeydir. Bu yolda devam ederseniz, ben de

³¹ Şener, a.g.e., s.76

sizi kurtaramam... Şartlar tamam olduğu zaman milletler için ihtilal meşru bir haktır.”³²

27 Mayıs 1960 sabahı saat beş sularında, “Dikkat! Dikkat! Muhterem Vatandaşlar! Radyolarınızın başına geçiniz! Güvendiğiniz Silahlı Kuvvetlerinizin sesi bir dakika sonra sizlere hitap edecektir!” anonsuyla başlayan askeri müdahaleyi Albay Alparslan Türkeş şöyle duyurmuştu:

“Sevgili Vatandaşlar,

Bugün demokrasinin içine düştüğü buhran (bunalım) ve müessif (üzücü) hadiseler dolayısıyla ve kardeş kavgasına meydan vermemek maksadıyla Türk Silahlı Kuvvetleri memleketin idaresini ele almıştır. Bu harekate Silahlı Kuvvetlerimiz, partileri içine düştükleri anlaşmaz durumdan kurtarmak ve partiler üstü tarafsız bir idarenin nezaret ve hakemliği altında en kısa zamanda adil ve serbest seçimler yaptırarak idareyi hangi tarafa mensup olursa olsun seçimi kazananlara devir ve teslim etmek üzere girişmiş bulunmaktadır.

Girişilmiş olan bu teşebbüs hiçbir şahsa veya zümreye karşı değildir. İdaremez, hiç kimse hakkında tecavüzkar bir fiile müsaade etmeyeceği gibi, edilmesine de asla müsamaha (hoşgörü) etmeyecektir. Kim olursa olsun ve hangi partiye mensup bulunursa bulunsun, her vatandaş kanunlar ve hukuk prensipleri esaslarına göre muamele görecektir. Bütün vatandaşların partilerin üstünde, aynı milletin, aynı soydan gelmiş evlatları olduklarını hatırlatarak ve kin gütmeden birbirlerine karşı hürmetle ve anlayışla muamele etmeleri ıstıraplarımızın dinmesi ve milli varlığımızın selameti için zaruri görülmektedir. Kabineye mensup şahsiyetlerin Türk Silahlı Kuvvetleri'ne sığınmalarını rica ederiz. Şahsi emniyetleri kanunun teminatı altındadır. Müttetiklerimize, komşularımıza ve bütün dünyaya hitap ediyoruz: Gayemiz, Birleşmiş Milletler anayasasını ve insan hakları prensiplerine tamamıyla riayettir (uymaktır). Büyük Atatürk'ün ‘Yurtta Sulh, Cihanda Sulh’ prensibi bayrağımızdır. Bütün ittifaklarımıza ve taahhütlerimize sadığız. NATO ve

³² Sina Akşin, **Siyasal Tarih (1950-1960)**, Yakınçağ Türkiye Tarihi, Milliyet Kitaplığı, cilt 1, ss. 221-222.

CENTO'ya³³ inanıyoruz ve bağlıyız. Düşüncemiz, 'Yurtta Sulh, Cihanda Sulh'tur.'

Türk Silahlı Kuvvetleri (TSK) adına ülke yönetimine el koyan Milli Birlik Komitesi (MBK), 5 general, 8 albay, 7 yarbay, 10 binbaşı ve 8 yüzbaşı olmak üzere 38 kişilik bir subay komitesinden oluşmuştu. Kara Kuvvetleri Komutanı Org. Cemal Gürsel, MBK Başkanlığı'nın yanı sıra Devlet Başkanlığı ve Milli Savunma Bakanlığı görevlerini de üstlenmişti. MBK ilk iş olarak, geçici anayasayı açıkladı ve TBMM'nin tüm hak, yetki ve görevlerini üzerine aldı. TBMM'yi ve hükümeti feshederek her türlü siyasi faaliyeti yasakladı. Hükümet üyelerini, DP'li milletvekillerini ve birçok DP'liyi tutuklayarak yargılanmak üzere Yassıada'ya götürdü.

2.1. ASKERİ MÜDAHALENİN NİTELİĞİ VE SONUÇLARI

Türkiye Cumhuriyeti tarihinde gerçekleşmiş ilk askeri müdahale olan 27 Mayıs, ordunun önemli bir bölümünü oluşturan orta rütbedeki subaylar tarafından gerçekleştirilmişti. MBK'yi oluşturan bu subaylar arasında yönetim anlayışında farklılıklar da yok değildi. Çoğunluğu oluşturan grup, ortam sakinleştikten sonra en kısa sürede iktidarı sivil yönetime bırakmayı isterken; azınlıktaki grup ise askeri rejimi kalıcı kılmayı amaçlıyordu. 13 Kasım 1960'da MBK içindeki 14 subay, Gürsel'in onayı ve Korg. Cemal Madanoğlu'nun yürüttüğü tasfiye sonucu, yurtdışına görevli olarak gönderilmiş ve böylece "aşırılar" yönetimden uzaklaştırılmıştı.

Bu tasfiyeyi 3 Ağustos 1960 tarihinde "EMİNSU Olayı"³⁴ izlemiştir. 27 Ekim 1960 tarihinde yapılan ve tarihte "147'ler Olayı"³⁵ olarak ifade edilen

³³ Merkezi Antlaşma Teşkilatı (Central Treaty Organization). Önceki adı Bağdat Paketi olan bu örgüt, Türkiye, İran, Irak, Pakistan ve Birleşik Krallık arasında, Sovyetler Birliği'nin Ortadoğu'da nüfuz kurmasını önlemeye yönelik olarak kurulmuş güvenlik ve savunma örgütüdür.

³⁴ MBK'nin ordu içinde bozulan hiyerarşiyi düzeltmek, orduyu yeniden düzenlemek ve gençleştirmek için 235 general ve 5000'e yakın subayı emekli ederek gerçekleştirdiği tasfiyedir. Bu tasfiye ile 27 Mayıs sürecinde Genelkurmay Başkanlığına getirilen Org. Ragıp Gümüşpala 2 ay sonra da emekliye sevk edilmiş, yerine Org. Cevdet Sunay getirilmiştir.

üniversite tasfiyelerine ise ordudakiler gibi sessiz kalınmamış ve bu tasfiyeleri, aralarında Turhan Feyzioğlu, Sıddık Sami Onar, Suut Kemal Yetkin ve Fikret Narter'in bulunduğu üniversite rektörleri, görevlerinden istifa ederek protesto etmişlerdir.

14 Ekim 1960'da başlayan Yassıada yargılanmaları ile aralarında eski Cumhurbaşkanı Celal Bayar, eski Başbakan Adnan Menderes, son Bakanlar Kurulu üyeleri ile milletvekiller, eski Genelkurmay Başkanı Org. Rüştü Erdelhun'un da bulunduğu pek çok sanık, anayasayı ihlal ve öteki suçlardan yargılandılar. 15 Eylül 1961'de açıklanan mahkeme kararlarına göre Celal Bayar, Adnan Menderes, TBMM eski Başkanı Refik Koraltan, eski Dışişleri Bakanı Fatin Rüştü Zorlu, eski Maliye Bakanı Hasan Polatkan başta olmak üzere 15 sanık ölüm cezasına, 402 sanık ömür boyu hapse ya da ağır hapis cezalarına çarptırıldı. MBK yalnızca üç ölüm cezasını onayladı ve Fatin Rüştü Zorlu ile Hasan Polatkan 16 Eylül 1961'de, Adnan Menderes ise 17 Eylül 1961'de İmralı Adası'nda idam edildiler. Celal Bayar'ın cezası, yaşını ileri olması nedeniyle ömür boyu hapis cezasına çevrildi.

2.2. KISA DEMOKRAT PARTİ İKTİDARI TARİHİ VE 27 MAYIS'IN MEŞRUIYET GEREKÇELERİ

Tek parti iktidarından çok partili hayata geçişin her şeye rağmen sancılı olması olağandı ancak bu dönemde demokrasiden anlaşılan dört yılda bir seçim yapmak ve seçimde çoğunluğu kazanan partinin kayıtsız şartsız iktidarı biçimindeydi. Demokratik kurum ve kuruluşların tam anlamıyla

³⁵ Ord.Prof.Dr. Şerif Egeli, Ord.Prof.Dr.Ali Fuat Başgil, Ord.Prof.Dr. Recai Galip Okndan, Ord.Prof.Dr. Mazhar Şevket İpşiroğlu, Prof.Dr. Tarık Zafer Tunaya, Prof.Dr. Sebahattin Eyüboğlu, Prof.Dr. Yavuz Abadan, Prof.Dr. Bülent Nuri Esen, Prof.Dr. Aziz Köklü, Prof.Dr. Mina Urgan, Doç.Dr.Haldun Taner gibi çeşitli bilim dallarındaki çalışmalarıyla tanınan 147 öğretim üyesinin "tembel, yeteneksiz veya reform düşmanı" oldukları iddialarıyla görevden alınması ve ancak 28 Mart 1962'de çıkarılacak yasayla üniversiteye dönme olanağı sağlanması olayı" a.k. Hikmet Özdemir, Yakınçağ Türkiye Tarihi... s.235, 236

yerleşemediği bu dönem Şefik Hüsnü'nün nitelemesiyle “taçsız bir krallık benzeri yapı”ydı.³⁶

Bu bakımdan “demokrasiye geçiş” algısına rağmen, çoğulcu düşünceden, basın özgürlüğünden, örgütlenme özgürlüğünden söz etmek, insan haklarının yaşama geçirildiğini, katılımcı bir demokratik yapının oluşturulduğunu, uzun erimli ekonomik refahın sağlandığını savlamak olanaklı değildir. Hal böyle olunca, 1938 sonrası CHP ile DP arasında gerek yönetim anlayışı, gerekse parti politikası bakımından bir farklılık olduğunu söylemek imkansızdır. Kavga sen-ben kavgası şeklinde hasmane bir çatışmadan öteye gidememiştir.³⁷

DP iktidarının ilk yıllarında, savaş sonrasında itibaren başlayan ABD yardımlarının artarak devam etmesi, Marshall yardımları, tarımda makineleşmenin ve buna bağlı olarak ekilebilir toprak miktarının ciddi bir sıçrama göstermesi, Kore savaşı nedeniyle artan zirai ürün fiyatların Türkiye'nin ihracat gelirlerini yükseltmesi, doğal koşulların olumlu bir seyir izlemesi gibi nedenlerle ülke ekonomisi önemli oranda bir büyüme göstermişti. Ancak bu büyüme çok uzun süreli olmadı. 1953 yılına gelindiğinde tarımda ekilebilir arazilerin sınırına gelinmişti. Kore savaşının sona ermesi de Türkiye'nin ihracat gelirlerinde azalmaya yol açtı. Dışa açık, liberal bir kalkınma anlayışını benimseyen DP, ekonominin zorlaması karşısında 1953 yılının sonlarından başlayarak gümrük vergileri ve miktar kısıtlamalarını içeren korumacı önlemlere başvurmak zorunda kaldı; yavaş yavaş ithal ikameci sanayileşme politikasına yöneldi.³⁸

Boratav'ın ayrımı esas alınırca “46-53 arasında neredeyse tüm sosyal grupların mutlak durumlarının ve yaşam koşullarının düzeldiği bir süreç”ten, 1954-1961 yılları arasında, “savaş sonunun genişleme konjonktürünün ve liberal dış ticaret politikalarının son bulduğu; ekonominin görece bir durgunluk

³⁶ Çavdar, a.g.e., ss. 80-81.

³⁷ Çavdar, a.g.e., s. 83.

³⁸ Şener, a.g.e., s. 76.

içinde dalgalanmalara tabi olduğu (...) dış tıkanmaya tepki olarak ithalat sınırlamalarına gidildiği” bir dönem olarak nitelenebilir.³⁹

İktidara geldikten sonraki ilk yıllarında savaşın getirdiği yokluk ortamını halka unutturan ve halk desteğini de arkasına alan DP'nin, ekonominin bozulması, iktidarını pekiştirme sürecinde yarattığı baskı gibi nedenlerle, ardındaki aydın desteğini yitirmesiyle karşısında çok önemli bir muhalif hareket yarattı. Kendi eliyle yarattığı muhalefetin sesi yükseldikçe DP yönetiminin neredeyse bir baskı rejimine dönüştüğü birçok kesimin ortak fikridir. Bu dönem Hikmet Özdemir'in ifadesiyle CHP'yi “devlet partisi” olmakla kınayan DP'nin “parti devleti” kurma çabasıdır.⁴⁰ Bu baskıcı tutumdan sadece muhalif partiler değil; ülke çapında çoğu gazeteci, öğretim görevlisi, sanatçı, halk... her kim olursa zarar görmüş ve ülke kutuplaşma noktasına kadar gelmişti. DP, iktidarı devraldığı ilk günden itibaren demokratikleşme söylemlerini dilinden düşürmeden, antidemokratik uygulamaların getirdiği baskıcı bir yönetimle ülkeyi yönetmeye çalışmıştı.

27 Mayıs askeri müdahalesi için kullanılan çeşitli deyimler vardır. Özdemir'e göre 27 Mayıs bir Anadolu ihtilali ya da siyasal iktidarın bir sınıftan ötekine geçmesi anlamında bir devrim olmadığı gibi, gerçekleştirilmesinde büyük çoğunluğun olmasa bile geniş çevrelerin desteğinin olması, genç subayların eyleminin Menderes-Bayar yandaşları tarafından çok az tepkiyle karşılanması nedeniyle bir darbe de değildir.⁴¹

Devrim, ihtilal ya da darbe...Nasıl tanımlanırsa tanımlansın 27 Mayıs'ın kendine göre oluşturduğu meşruiyet gerekçeleri vardır. Yayımlanan bildiriye yer alan kimi ipuçlarının da gösterdiği üzere, DP iktidarının ordu açısından endişe yaratan ilk özelliği muhalefetle gittikçe artan kutuplaşması, Doğan Akyaz'ın ifadesiyle iktidar-muhalefet tansiyonudur.

³⁹ Korkut Boratav, **Türkiye İktisat Tarihi 1908-1985**, Gerçek Yayınevi, 1995, s.227, a.k. Melek Zorlu, **TKP'den TİP'e Sol Kemalizm: MDD Örneği**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2006, S.109

⁴⁰ Hikmet Özdemir, **Siyasal Tarih (1950-1960)**, Yakınçağ Türkiye Tarihi, Milliyet Kitaplığı, cilt 1, s. 229.

⁴¹ Özdemir, **a.g.m.**, s. 229.

İktidarın gittikçe siyasal gücünü artırmasına karşın, antidemokratik yönetimi, Atatürk devrimlerinden uzaklaşması, laikliğe karşı tavır içinde olduğu izlenimi, enflasyonist ekonomi politikası genel olarak subaylarda da hoşnutsuzluk yaratmıştır. Bu nedendir ki, müdahale amaçlı toplantılar 1950’li yılların ilk yarısından itibaren başlamıştır.⁴²

Bu genel açıklamaların yanında daha dar biçimde, “27 Mayıs” askeri müdahalesinin meşruiyet gerekçelerini şöyle sıralayabiliriz:

5. “Askeri Kolaylıklar Anlaşması” ile ülkemiz topraklarında Amerikalılar’a üs ve tesis kullanma hakkı verilirken, “Vergi Muafiyetleri Anlaşması” ile de ABD şirketlerine vergisiz, gümrüksüz, denetimsiz ve yargı organlarından uzak, yasalar üstü statü tanınıyordu (23 Haziran 1954).
6. Seçimlerden önce kapatılan MP’nin ardılı olarak kurulan CMP’nin Kırşehir’de seçimleri kazanması üzerine Kırşehir ili, ilçe yapıldı (20 Temmuz 1954).
7. “Atatürk’ün evine bomba atıldı” yalanıyla kışkırtılanlar, 6-7 Eylül 1955’te İstanbul’da azınlıkların ev, işyeri ve ibadethanelerini yağmaladı. Olaydan sonra binlerce gayrimüslim göç etmek zorunda kaldı.⁴³
8. CMP Genel Başkanı Bölükbaşı, 1957 seçim kampanyasında tutuklanarak cezaevine kondu.
9. Başbakan Adnan Menderes, yurttaşlardan “Vatan Cephesi” kurmalarını istedi. (12 Ekim 1958).

⁴² Doğan Akyaz, **Askeri Müdahalelerin Orduya Etkisi**, İletişim Yayınları, 2006, ss. 76-78.

⁴³ 6-7 Eylül Olayları olarak siyasi tarihimizde yer bulan bu olaylar, daha sonra yapılacak Yassıda yargılamalarında soruşturulacak ve olayların DP hükümetinin provakasyonu sonucu meydana geldiği anlaşılacaktır.

10. Uluslararası Para Fonu'nun (IMF) baskısıyla "İktisadi İstikrar Tedbirleri" adı altında Cumhuriyet tarihinin en yüksek devalüasyonu yapıldı. Türk Lirası % 200 değer kaybetti (4 Ağustos 1958).⁴⁴
11. 1959 yılı başlarında CHP'lilerce başlatılan ve Batı Anadolu illerini kapsayan "Büyük Taarruz" adlı seçim kampanyası önlenmeye çalışıldı. İnönü, Uşak'ta taşlı saldırıya uğradı (30 Nisan 1959).
12. Muhalefet ve basın faaliyetlerinin soruşturulması için "Tahkikat Komisyonu" kuruldu. Komisyon sadece DP'li milletvekillerinden oluşmaktaydı (18 Nisan 1960). Bu komisyonun kurulmasından 10 gün sonra "Tahkikat Encümeni Selahiyet Kanunu" çıkarılarak meclis görüşmelerini, muhalif partilerin demeçlerini ve muhalif yazıları yayımlamak yasaklandı; yayımlayan gazetelere süresiz kapatma cezaları verildi.
13. Ankara ve İstanbul'da hükümeti protesto etmek amacıyla toplanan üniversite öğrencileri büyük gösteriler yaptılar. Emniyet güçlerinin sert müdahalelerle engellemeye çalıştığı bu gösteriler sonucunda bir üniversite öğrencisi öldü, birçoğu yaralandı. İstanbul Üniversitesi (İÜ) rektörü Sıddık Sami Onar tartaklanarak emniyet güçlerince sorguya alındı. Hükümet sıkıyönetim ilan etti (28-29 Nisan 1960).

Temel olarak, büyük toprak sahiplerine ve ticaret burjuvazisine dayanan DP dönemi, belirtildiği gibi, iktidarı kullanan kesimlerde bir değişikliğe yol açmıştır ve asker- sivil bürokratların etkinlikleri ve prestijleri bu dönemde sarsılmıştır. Bu dönem, düşük rütbeli askerlerin sosyo-ekonomik durumlarının kötüleşmesiyle ve yönetimin askeri kesime yalnızca generallerden oluşan bir kitle olarak yaklaşımıyla karakterize edilebilir. Tüm bunların sonucunda özellikle aydınlar olmak üzere demokrasi talebi doğrultusunda CHP'ye eklemlenen bir anti-DP'ci muhalefet, Forum, Akis gibi

⁴⁴ Esat Çelebi, "Türkiye'de Devalüasyon Uygulamaları (1923-2000)", **Doğuş Üniversitesi Dergisi**, Ocak 2001, sayı 3, s. 60.

dergilerde liberal nitelikli bir muhalefet ortaya çıkarmıştır. Bu muhalefetin özlemlerineyse 27 Mayıs askeri müdahalesiyle ordu tercüman olacaktır.⁴⁵

27 Mayıs, Demokrat Parti yönetimine ve parlamentoya olduğu kadar, ordu hiyerarşisine karşı da yapıldığı için diğer askeri müdahalelerden farklıdır.⁴⁶ Türk siyasi tarihindeki diğer iki askeri müdahale emir-komuta içinde gerçekleştirilmişlerdir. 27 Mayıs ölçüsünde olmasa da, ilerleyen kısımlarda üzerinde durmaya çalışacağımız 9 Mart müdahale girişimi de benzer bir amaç edinmiş, Genel Kurmay Başkanını'nı devre dışı bırakarak amaca ulaşmaya çalışmış ancak başarılı olamamış, emir komuta içinde gerçekleştirilen 12 Mart darbesiyle ortadan kaldırılmıştır.

Bunun yanında 27 Mayıs'ı etkileri ve amaçları bakımından da her ne kadar demokratik süreci askıya almış olsa da, diğer müdahalelerle aynı sınıfa dahil etmek olanaklı değildir. Zira "27 Mayısçılar", demokratikleşme yolunda 1946 yolunu genişletmiş, ortaya koyduğu anayasayla birçok toplumsal kesime siyaset yapma olanağı vermiş, daha da önemlisi görevin sivillere devri ardından 1961/Ekim seçimlerinden sonra Anayasayı savunma konusunda birçok kesimin kuşku duyduğu Meclisi savunmuştur.⁴⁷

Bu bakımdan, 27 Mayıs, 1908 Jön Türk devriminin geleneği içinde yer alıyordu; amacı sadece hükümeti değiştirmek değil, toplumda temel yapısal değişiklikler yapmaktı. Ama bir programları yoktu ve bu nedenle iktidarı sivillere terk ettiler ama askeri unsurun siyasette ağırlığı arttı. Özellikle DP'nin popülist bir anlayışla yürüttüğü dini yaklaşımın yanısıra, otoriter ve toplumdaki meşruiyet zeminine güvenerek giriştiği muhalefete karşı yok sayıcı tutumu, Kemalist modernleşme projesinin savunucularını rahatsız etti. Bu kesimin başlıca dayanağını oluşturan ordunun, Atatürk ilkelerini koruma iddiasıyla gerçekleştirdiği 27 Mayıs 1960 müdahalesiyle, toplumsal ve siyasal gelişme açısından yeni bir döneme girildi.⁴⁸

⁴⁵ Zorlu, **a.g.e.**, s. 110.

⁴⁶ Özdemir, **a.g.m.**, s. 228.

⁴⁷ Özdemir, **a.g.m.**, s. 228.

⁴⁸ Feroz Ahmad, **Modern Türkiye'nin Oluşumu**, Sarmal Yayınları, 1995, s. 20, a.k. Melek Zorlu, **a.g.e.**, s. 110.

“27 Mayısçı” subaylar, Milli Güvenlik Kurulu’nu anayasaya dahil ederek, Özdemir’in deyimiyle 1908’den beri süren olağandışı rolünü meşrulaştırma amacı gütmüş, ekonomik bakımdan görece biçimde kötü durumda olan askeri sınıfı güçlendirmiş hatta OYAK aracılığıyla bir “3.sektör” yaratmıştır.⁴⁹

İlerleyen kısımlarda ayrıntılı biçimde açıklamaya çalışacağımız üzere, 27 Mayıs, Türkiye’de düşünce hayatının, özellikle de sol hareketin gelişimine ortam sağlamıştır. Bu özgürlük ortamı, yasal iyileştirmeler boyutunu aşarak, eylemli biçimde kullanılmaya başlandığında ülke iyiden iyiye bir kısırdanma sürecine girilmiştir. Öyle ki, gerek sol düşün gruplarının varlık kazanması, üretim sürecine girmesi, gerekse bu üretimin ve örgütlenme özgürlüğü önündeki engellerin kalkmasının etkisiyle sol partilerin, gençlik örgütlerinin ve sendikaların siyasal süreç üzerinde etkili olması önemli ölçüde varlığını 27 Mayıs’a borçludur.

Karpat, 27 Mayıs 1960 tarihini Türkiye’nin ideolojik gelişiminde bir dönüm noktası olarak değerlendirir.⁵⁰ 1960’ların siyasal gelişmeleri, bir önceki dönemin siyasetine tepki olarak başlamış ve aynı gelişmelerin tekrar yaşanmasını önleme kaygısıyla şekillenmiştir.⁵¹

2.3. 1961 ANAYASASI

1961 Anayasası, bir yönüyle oluşturulduğu dönemin koşulları bakımından artık yeterliliğini yitiren 1924 Anayasası’na tepkidir. Bunun doğal sonucu olarak da çağdaş anayasal kurumların birçoğunu, hak ve özgürlük rejimini Türk anayasa sistemine sokmuştur. Ancak bir yönüyle de, TSK’nin

⁴⁹ Ahmad, **Modern Türkiye’nin...**, s. 247,347.

⁵⁰ Kemal H. Karpat, **Ideology In Turkey After The Revolution Of 1960: Nationalism And Socialism**, Turkish Yearbook, 1965, s.68. a.k.Özgün Dinçer, Türk Solu Dergisi (1967 – 1970) ve Milli Demokratik Devrim Stratejisi, yayınlanmamış yüksek lisans tezi, 2006, s. 9.

⁵¹ Feroz Ahmad, “Türkiye’nin Cumhuriyet Dönemi Siyasal Gelişmeleri”, **Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi**, cilt 7, İletişim Yayınları, s. 1996, a.k.Özgün Dinçer, **a.g.e.**, s. 11.

yeni siyasal süreçte attığı her adıma bir hukuki dayanak oluşturulmaya çalışılmıştır.

Askeri müdahaleden yaklaşık 6 ay sonra, 13 Aralık 1960 tarihinde kabul edilen bir yasa ile yeni bir anayasa hazırlamak üzere bir Kurucu Meclisin⁵² kurulması kararlaştırıldı.

Yalnızca kuvvet komutanlarının değil, aynı zamanda “27 Mayısçı” subayların da katılımıyla oluşturulan Milli Birlik Komitesi ile kooptasyon temelli ve DP dışındaki siyasal partilerin katılımıyla oluşturulan Temsilciler Meclisi’nden meydana gelen Kurucu Meclis 6 Ocak 1961 tarihinde toplandı ve çalışmalarına başladı.

Anayasa hazırlık süreci tamamlandıktan sonra anayasa metninin hem Kurucu Meclis tarafından kabulü hem de halkoyuna sunulması öngörülmüştü. Seçim yasası ve Anayasa, 27 Mayıs 1961 tarihinde, yani müdahaleden tam bir yıl sonra hazırıldı. Anayasa 9 Temmuz 1961 tarihinde halkoyuna sunuldu, oylamaya katılan seçmenlerin %61,5’inin oyuyla yeni anayasa kabul edildi.⁵³

1961 Anayasası, devleti “kutsal” sayacak olan 1982 Anayasası’nın aksine, insan ve bireyi yüce bir değer olarak görmekte, bunların ve toplumun hak ve özgürlüklerinin uzlaştırılıp geliştirilmesini ana hedef saymaktadır. Dolayısıyla 27 Mayıs askeri müdahalesinin ürünü olan 1961 Anayasası’nın tarihsel misyonu devlet otoritesini pekiştirmek değil, özgürlük ve demokrasiyi kurumsallaştırmaktır.⁵⁴

1961 Anayasası’nın “Genel Esaslar” ve “Temel Hakların Niteliği ve Korunması” başlıkları altında ortaya koyduğu “özgürleştirme” anlayışı, dönemin Fransız(IV. ve V. Cumhuriyet) Anayasaları ile Federal Alman Temel Yasası’ndan daha olgun⁵⁵ bir nitelik taşımaktadır. Bu durum daha sonraları “aşırı özgürlük ortamı” biçiminde tanımlanacaktır. Öyleki, 1961 Anayasası

⁵² Kurucu Meclis, konumuzun esasını oluşturan YÖN Hareketi’nin aktörlerinin siyasal yaşama katılmasını sağlayan bir süreci barındırmaktadır. YÖN kurucularının Kurucu Meclis içindeki çalışmalarını ve siyasal duruşlarını ilerleyen kısımlarda açıklamaya çalışacağız.

⁵³ Diren Çakmak, **Forum Dergisi:1954-1960**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, 2007, s. 149.

⁵⁴ Bülent Tanör, **Türk-Osmanlı Anayasal Gelişmeleri**, Yapı Kredi Yayınları, 1999, s. 378.

⁵⁵ Tanör, **a.g.e.**, s. 382.

“partilerin serbestçe kurulabilmesini, kurulmanın hukuksal yönden herhangi bir izne ve tescil yükümlülüğüne bağlı olmamasını”(m.56), aynı biçimde önceden izin alma zorunluluğu olmaksızın kurulabilen derneklerin ‘kamu düzeni ve genel ahlakı korumak’ dışında hiçbir nedenle sınırlandırılmayacağını,(m.29)⁵⁶ üniversitelerin bilimsel, idari ve iktisadi özerkliğe sahip olduğunu⁵⁷, işçilerin sendika kurma ve grev hakkına, memurların ise sendika kurma hakkına(m.46,119) sahip olduğunu açık biçimde temel hak ve özgürlükler içinde sayarak, yer verdiği diğer ilkelerle birlikte değerlendirildiğinde toplumsal örgütlenmenin önünü önemli biçimde açmıştır. Bu gerçeklik 1961 Anayasası’nın modern Türkiye tarihinde ilk defa ‘pleblerin’, ‘aşağıdakilerin’ bizzat kullanmaya çalıştığı ilk anayasa biçiminde yorumlanmasına neden olmuştur.⁵⁸

Anayasaya yönelik ağırlıklı görüşlerden biri de burjuvazinin yeni bir birikim tarzının siyasal çerçevesini çizmesi bakımından desteklediği 1961 Anayasası’nın, başka sosyal güçlerin de ondan verimli tarzda faydalanmasına olanak tanıdığı yönündedir ki bu durum farklı ekonomik beklentilere sahip sınıfların ve tabakaların birbiriyle çatışan çıkarlarına farklı çözüm önerileri getiren yeni parti ve güçlerin siyaset sahnesine çıkmasını sağlamıştır.⁵⁹

Kaldı ki; 27 Mayıs, salt bir askeri müdahale olmanın ötesinde kentli muhalefete de yaslandığı içindir ki, bu müdahalenin ürünü olan 1961 Anayasası da bu kentli muhalefetin –başta sanayi burjuvazisi olmak üzere, aydınların ve bir ölçüde de işçi sınıfının- talepleri doğrultusunda düzenlenmişti.⁶⁰

Türk siyasi hayatına bu ölçüde etkide bulunan 1961 Anayasası TİP ve YÖN Hareketi gibi sol grupların sahneye çıkmasını sağladığı gibi, CHP gibi

⁵⁶ Server Tanilli, **Devlet ve Demokrasi**, Çağdaş Yayınları, 1985, s.217, 218.

⁵⁷ Anayasa’nın 120/4.maddesinde yer alan “üniversite organları, öğretim üyeleri ve yardımcıları, Üniversite dışındaki makamlarca, her ne surette olursa olsun, görevlerinden uzaklaştırılmazlar.” hükmü üniversitelerin idari özerkliğini güvence altına almıştır. Bkz. Server Tanilli, **a.g.e.**, s. 404.

⁵⁸ Ergun Aydınoglu, **Türk Solu-Eleştirel Bir Tarih Denemesi**, Belge Yayınları, 1992, s. 30.

⁵⁹ Mert Dikici, **Yön Dergisi ve Türk Dış Politikası**, yayınlanmamış yüksek lisans tezi, 2007, s. 19.

⁶⁰ Şener, **a.g.e.**, s. 76.

mevcut siyasal yapıların da kendini yeniden yapılanma sürecine girmek zorunda hissetmesi sonucunu doğurmuştur.

Halkoyuna sunulduğu andan, yürürlükten kaldırıldığı ana kadar sürekli tartışılan hatta hak ve özgürlükler konusunda benimsediği demokratik rejime rağmen ülke yönetiminde kimi tıkanıklıklar getirdiği gerekçesiyle, meşruiyetine ve içeriğine inanmayan siyasal kadrolar eliyle uygulanmak zorunda kalmış, hatta kendini yaratan TSK'nin süreç içinde yaşadığı dönüşümün etkisiyle yeni bir askeri müdahale ile budanmış, bir başka müdahaleyle ise ortadan kaldırılmıştır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

DÖNEMİN FİKRİ KOŞULLARI VE YÖN DERGİSİNİN YAYIN HAYATINA BAŞLAMASI

1960'lar öncesinde muhalif fikir hayatının temel mekanları Kim, Forum, Akis gibi süreli yayınlarla, CHP'nin yayın organı olan Ulus ve kısmen de onun kapatılması sonucunda yayımlanmaya başlanan Halkçı gazeteleridir.

1960 sonrası ise, muhalif hareket "sol yayınlar" temelinde şekillendi. Bu yayınlardan en önemlisi dönemin birçok farklı sesinin platformu gibi değerlendirilebilecek YÖN dergisidir. Süreç içinde bir yayının sınırlarını aşarak bir hareket halinde dönüşen YÖN hareketi dışında, önceleri YÖN sayfalarında yer bulan ama zamanla ilerleyen kısımlarda gerekçelerini açıklayacağımız nedenlerle çatışma içine gireceği TİP sol hareketin diğer karargahıdır.⁶¹ Bu iki merkezin irdelenmesi, hem dönemin sol hareketlerinin tanımlanmasını, hatta CHP'nin yaşadığı "ortanın solu" dönüşümünün ortaya konmasını, hem de bu iki merkezle yakın/uzak ilişki içindeki diğer fraksiyonel sol yapıların algılanmasını sağlayacaktır.

Özellikle 60'lı yılların ikinci yarısında bu gruplar arasındaki tartışmalar ve teori savaşları giderek yoğunluk kazandı; dünyada yaşanan iki gelişme de bu tartışmaların içeriklerine yön verdi. 60'lı yıllar ulusal kurtuluş savaşlarının başarıya ulaşmasına, sömürgeciliğin tasfiyesine, Asya ve Afrika'da yeni bağımsız devletlerin kurulmasına tanıklık etti. Öte yandan "ulusal bağımsızlık" fikri ile tam bağımsızlığa kavuşmayı ifade eden "ekonomik kalkınma" konusu da evrensel boyutlarda önem kazandı. Tüm dünyada yaşanan bu gelişmeler sonucunda Türkiye'de de ulusal kurtuluş savaşlarına, sömürgecilik ve emperyalizm olgularına karşı büyük bir ilgi doğdu; önem

⁶¹ Bu iki hareketle kısmen ilişki içinde olan, aynı tabanın öznesi, YÖN sayfalarıyla sesini duyuran Milli Demokratik Devrim(MDD) hareketi de isminden söz edilmesi gereken bir diğer düşün grubunu tanımlamaktadır.

kazanan bu kavramlar Türk Solu'nun söylemlerinin içeriğini belirlemede önemli faktörler oldu.⁶²

Bu dönemdeki temel tartışma eksenini, kalkınma felsefesi, sosyalizm ve liberalizme karşı konumlanma çabası, o dönemde Türkiye benzeri yapılarda var olan bağımsızlık hareketlerinin değerlendirilmesidir.

Türkiye'de 1965–1971 arası dönemde çıkan dergilerin hemen hepsi, sayfalarının büyük bölümünü genel yaklaşımları konu alan yazılara ve Türkiye'ye benzediğini düşündükleri ülkelerdeki deneyimlere ayırdı.⁶³ Bunun dışında YÖN'ün sayfalarında açıkça sosyalizmden söz etmesi, TİP'in iktidara geldiğinde sosyalizmi kuracağını açıklaması yıllarca sürecek tartışmaları bu merkezden başlattı. Türkiye'nin hangi tarihsel aşamada olduğu, Osmanlı Devleti'nin toplumsal ekonomik karakteri, Osmanlı toplumsal düzeni, toplumsal ekonomik düzeyde Türkiye'de kapitalizmin sosyalizme dönüşecek derecede olgunlaşıp olgunlaşmadığı, parlamenter seçimler yoluyla iktidarın sosyalizmin toplumsal dayanağı olan işçi sınıfının eline geçip geçemeyeceği gibi konular dönemin sol aydınları arasında yoğun bir tartışma yarattı ve Türk Solu'ndaki mevcut bölünmeleri de derinleştirdi.⁶⁴

3.1. YÖN DERGİSİ'NİN SAHNEYE ÇIKMASI

Bu bölüme kadar çabamız, iki ana eksen üzerinden siyasi tarihe bakabilmektir. Bu eksenlerden ilki, çok partili yaşama geçişle birlikte CHP iktidarının DP'ye devri, DP iktidarının geçirdiği dönüşüme karşı biçimde CHP'nin, bu anlamda Türkiye'nin yaşadığı değişim süreciydi. İkincisi ise aslında ilk eksenin akışıyla/zorlamasıyla TSK içinde ortaya çıkan kıpırdanmaların yarattığı askeri müdahale ve sonucunda girilen yeni anayasal süreçti.

⁶² Neslihan Erkan, **12 Mart Muhtıra Sürecinde Devrim Dergisi'nin Rolü**, yayınlanmamış yüksek lisans tezi, 2008, s. 5.

⁶³ Kurtuluş Kayalı, **Ordu ve Siyaset: 27 Mayıs–12 Mart**, İletişim Yayınları, 2005, s. 135.

⁶⁴ Neslihan Erkan, **a.g.e.**, s. 6.

Bu iki eksenin, YÖN Hareketinin ortaya çıktığı sürecin değerlendirilmesine olanak sağlaması yanındaki anlamı, YÖN kurucularının her iki ekseninde de aktif görev yüklenmiş olmalarıdır. Bu dönem, bir bakıma “YÖN’ün staj devresi” olarak tanımlanabilir. Atılğan da bu dönemin iki bakımdan anlamlı olduğunu ifade etmektedir. Bunlardan ilki politika oyununun kurallarını tecrübeyle görmelerinin sağlanmış olması, diğeri yakın görüş paylaştıkları ve YÖN sayfalarında beraber olacakları kimselerle tanışma olanağını yaratmasıydı.⁶⁵

Zira 1950’lerin sonlarına doğru CHP’nin yeni bir çehreye büründüğü ve merkeze genç kan vererek aydınların imgelemine yakalamayı başardığı süreçte CHP bir araştırma komisyonu kurup, Bülent Ecevit, Turhan Feyzioğlu gibi sonradan isimleri çok duyulacak siyasi aktörlerin dışında Doğan Avcıoğlu’nu da komisyonun müdür yardımcısı yaparak sürece dahil etmiştir.⁶⁶

Bunun yanında 1961 Anayasası’nı hazırlayan Kurucu Meclis’e İsmet İnönü’nün “Türkiye’nin altın çocukları” diye tanımladığı Mümtaz Soysal ve Doğan Avcıoğlu CHP kontenjanından, daha sonra en önemli ekonomik kaynağı ve yazarı olarak YÖN içinde bulunacak olan Cemal Reşit Eyüboğlu CHP Trabzon İl Meclisi üyesi olarak girecektir. Yine YÖN kurucusu İlhami Soysal da o sırada Ankara Basın Temsilcisi olarak Kurucu Meclis’te görev yapmıştır. Böylelikle aktardığımız süreç hem Karpat’ın deyimiyle Türk siyasal hayatının kırılma noktası, hem de YÖN’e kaynaklı edecek görüşmelerin mekanı olmuştur.⁶⁷

YÖN kurucularının biraraya gelmesi, ortak bir düşünce/ülkü etrafında birleşmesi DP’ye karşı oluşan muhalefet hareketi içerisinde gerçekleşmiştir. Yukarıda aktarmaya çalıştığımız gibi Kurucu Meclis ve CHP Araştırma Komisyonu’nda gelişen düşünsel birliktelik, Ortadoğu Amme İdaresi Enstitüsü’ne asistan olarak giren Doğan Avcıoğlu’nun, burada Mümtaz Soysal ile tanışmasıyla başlamıştır. Mümtaz Soysal ve Doğan Avcıoğlu

⁶⁵ Gökhan Atılğan, “Yön’ünü Ararken Yolunu Yitirmek”, **Praksis**, Sayı 6, 2002, s. 135.

⁶⁶ Ahmad, **a.g.e.**, s. 153.

⁶⁷ Fahrettin Altun, “Kemalist Bir Modernleşme Yorumu Olarak Yön Dergisi”, **Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi**, Cilt 2, Sayı 1, 2004, s. 554.

fikirlerini uygulamaya geçirmek için öncelikle DP iktidarının son bulması gerektiğini düşünmüşlerdir. Bu doğrultuda başta Forum olmak üzere Akis, Kim, Ulus gibi iktidara muhalif basın organlarında görüşlerini ifade etmişlerdir.⁶⁸

Bu süreçte en etkin yayın organı Forum dergisidir. Muhalefetin kuramsal ve ideolojik çerçevesini Forum oluşturmuştur. Haftalık dergiler Akis ve Kim ile CHP yönetimindeki günlük gazete Ulus, Forum'da savunulan düşünceleri güncel politikanın diline çevirmiş ve popülerleştirmişlerdir.⁶⁹

Metin Toker'in davetiyle Akis dergisinde çalışmaya başlayan Doğan Avcıoğlu burada İlhan Selçuk ve İlhami Soysal'la tanışmıştır. İstanbul'da o dönem "Dolmuş" adlı dergiyi çıkaran İlhan Selçuk, DP yönetimini karikatür ve mizah aracılığıyla eleştirmektedir. Rifat Ilgaz, Aziz Nesin gibi sosyalist aydınlar da görüşlerini bu dergide dile getirmektedirler. Ankara'ya geldikçe kardeşi Turhan Selçuk'un çalıştığı Akis'e uğrayan İlhan Selçuk, Doğan Avcıoğlu ve İlhami Soysal ile burada tanışma fırsatı bulmuştur.⁷⁰

CHP kontenjanından ve bizzat Genel Başkan İnönü'nün isteğiyle Kurucu Meclis üyesi olan ve Anayasa Komisyonuna giren Avcıoğlu, Feyzioğlu'nun ekibi tarafından hazırlanan Anayasa Taslağına muhalefet etmiş,⁷¹ özellikle karar mekanizmaları hızlı çalışan bir yürütme organının oluşturulması için çalışmış, taslak istediği gibi çıkmayınca da Kurucu Meclis'te yapılan oylamaya katılmamıştır.⁷² Böylece Doğan Avcıoğlu'nun kişiliğinde, kısa süre sonra Yön'ü çıkaracak ekip, Anayasa'dan beklediğini bulamamıştır.

Anayasa görüşmeleri sırasında her ne kadar muhalif kalmışlar, hatta anayasaya olumlu oy vermemiş olsalar da, halkın önemli bölümünün "‘hayır’da ‘hayır’ vardır" muhalefetinin etkisiyle anayasaya hayır oyu vermesi,

⁶⁸ Gökhan Atılğan, **Kemalizm ile Marksizm Arasında Geleneksel Aydınlar: Yön-Devrim Hareketi**, Tüstav Yayınları, 2002, ss. 33-35.

⁶⁹ Şener, **a.g.e.**, s. 77.

⁷⁰ Dikici, **a.g.e.**, s. 50.

⁷¹ Yalçın Küçük, **Tekeliyet-2**, İthaki, 2003, s.195, a.k.Mustafa Şener, **a.g.e.**, s. 78.

⁷² Hikmet Özdemir, **Doğan Avcıoğlu**, Bilgi Yayınevi, 2000, s.17, a.k.Mustafa Şener, **a.g.e.**, s. 78.

ilk genel seçimlerde DP'nin ardılı olan Adalet Partisi'nin tek başına iktidar olamasa da birinci parti olması yeni bir arayışa yönelme zorunluluğunu doğurdu.

Zira, Forum ve Akis muhalif yayınlar olsalar da, YÖN kurucularının siyasal fikirlerini temsil edecek ölçüde "sol"da konumlanmış yayınlar değillerdi. YÖN'ün doğduğu sürecin ana hatları bu şekilde ifade edilebilir. Öyle ki YÖN Hareketi, ilerleyen kısımlarda görüleceği gibi, ülke koşullarına ve halkın bu koşullara yönelttiği tepkisinin görüntüsü olan seçimlere paralel biçimde sık tavır değişiklikleri yaşayacaktır. 1961 Anayasası halkoylaması ve genel seçimlerine bir tepki olarak doğacak olan YÖN Hareketi, 1965 ve 1969 seçimleriyle de önemli dönüşümler yaşayacaktır ki, bu dönüşümler yayın hayatını aralıklarla sürdürdüğü 10 yıllık dönemde YÖN için, "yekpare" bir siyasal duruştan söz etmeyi olanaksız kılmaktadır.

Yalçın Küçük'ün belirttiği gibi Forum aydın hareketinde bir yükseliş gerçekleştirmişti ve Yön bu yükselişin kenarlarından doğmuştu.^{73,74} Fakat bu saptama kesinlikle Forum ve Yön'ün aynı, hatta benzer bir kuramsal-ideolojik çizgiye sahip oldukları anlamına gelmiyordu. İki dergide de baskın bir Kemalist söylem yer almakla birlikte "...Yön dergisi, kemalizmin tam uygulanmasıyla sosyalizme bir kapı açmak istiyor veya hiç olmazsa bir kapı kurulacağına inanıyor. Forum dergisi ise kemalizmin tam uygulanmasının böyle bir kapıyı sıkıca kapatacağını savunuyor"du⁷⁵. Forum dergisindeki hakim eğilimin aksine Yön'ü çıkaracak kadro ülkedeki temel meselenin iktisadi çelişkilerden kaynaklandığını savunan sosyalist bir bakış açısına sahiptir.⁷⁶ Ancak, ne olursa olsun, YÖN, Kadro ve Forum'dan sonra

⁷³ YÖN yazarlarının, özellikle de Doğan Avcıoğlu'nun Forum'da yazmasının anlamını, FORUM dergisi üzerine yazdığı doktora tezinde Diren Çakmak, "Forumcu olarak sayılmayacak ancak dergiye katkı sağlayan, totaliter ideolojilere bağlı yazarların yazılarına da Forum'da rastlamak mümkündür. Bu isimler arasında Sadun Aren, Aziz Nesin, Doğan Avcıoğlu sayılabilir. Fakat bu isimlerin yazılarının ideolojik olmadığını, özellikle Aren ve Avcıoğlu'nun yazılarının bilimsel değerlendirmeler içerdiğinin altını çizmek gerekir." ifadesiyle açıklamıştır.

⁷⁴ Yalçın Küçük, *Aydın Üzerine Tezler*, 5. cilt, Tekin Yayınevi, 1997, s. 636., a.k. Mustafa Şener, a.g.e., s. 78.

⁷⁵ Yalçın Küçük, a.g.e., s. 594, a.k. Mustafa Şener, a.g.e., s. 78.

⁷⁶ Dikici, a.g.e., s. 165.

Cumhuriyet Türkiye'si'nin en etkili yayınıydı.⁷⁷ Hatta bir bakıma bu iki halkanın son ayağıydı.

İleride açıklayacağımız gibi Yön, 27 Mayıs öncesindeki etkin muhalefet hareketinin 15 Ekim seçimlerinde yaşadığı düş kırıklığının hemen ardından, 20 Aralık 1961 tarihinde yayın hayatına başlamış, 5 Haziran 1963 günü yayımlanan 77.sayısından sonra Ankara Sıkıyönetim Komutanlığı tarafından kapatılmış, 15 ay aradan sonra 25 Eylül 1964 günü yeniden yayına başlamış ve kurucularının aldığı kararla 30 Haziran 1967 tarihinde yayınına son vermiştir.

Kendisini 'Haftalık fikir ve sanat' gazetesi olarak tanımlayan dergi, Mümtaz Soysal, İlhan Selçuk, İlhami Soysal, Cemal Reşit Eyyüboğlu, Hamdi Avcıoğlu ve Doğan Avcıoğlu olmak üzere altı kişilik bir kadro tarafından kurulmuştur. Derginin başyazarlığını yapan Doğan Avcıoğlu Yön kadrosunun bir araya gelmesinde önemli bir rol oynamıştır. Ankara'da hazırlanıp İstanbul'da basılan derginin ilk sermayesi Cemal Reşit Eyyüboğlu tarafından sağlanmıştır. Dergiye adını veren Mümtaz Soysal niçin YÖN ismini tercih ettiklerini "Çünkü bir yönsüzlük şaşkınlığı geçiren Türkiye'ye 'çıkış yolu şudur' diye 'yön' göstermek iddiasındaydık. O nedenle hem kısalığı hem de amaca uygunluğu bakımından YÖN çok uygundu." şeklinde açıklamıştır.⁷⁸

YÖN'ün kuruluş süreci dahil bütün hikayesini kapanış sayısında İlhan Selçuk şöyle özetlemektedir:

"Sanıyorum 1958'ten beri, Doğan Avcıoğlu ile bir dergi düşünmeye ve konuşmaya başlamıştık. Belki Doğan'da bu fikir daha eskiden de vardı ama 27 Mayıs'tan önce Türkiye'de sosyalist bir derginin yaşaması imkansızdı. Bu yüzden sabırla zamanını beklemişti Avcıoğlu.

(...) zaman zaman çevresi genişleyip daralan bir takım toplantılarda YÖN düşüncelerde geliştirdi. Cemal Reşit Eyyüboğlu ve Mümtaz Soysal, Doğan'la birlikte derginin kurucularıdır. Bir de isimsiz kahramanı vardır

⁷⁷ Hikmet Özdemir, **Kalkınmada Bir Stratesi Arayışı: YÖN Hareketi**, Bilgi Yayınevi, 1986, s. 49.

⁷⁸ Gökhan Atılğan, **a.g.e.**, s. 256.

YÖN'ün: Hamdi Avcioğlu, yükün ağırlığını çekenlerin başında gelir. Bu isimlerin hepsi Türk kitaplığına 222 sayılık bir derginin koleksiyonunu verdiler.”⁷⁹

3.2. YÖN BİLDİRİSİ

1961 seçimlerinin sonucunda anayasayı yapanlar büyük bir hayal kırıklığı yaşadı. Türkiye'nin demokratikleşmesine, toplumsal gelişimine büyük katkı sağlayacak bir atılım yarım kalmıştı. Bir kin ya da ö duygusu biçiminde sonuçlanan seçimler sonucunda yaşanan hayal kırıklığı YÖN'ün çıkışını sağladı.⁸⁰

İlerleyen sayfalarda üzerinde duracağımız Devrim dergisi ve YÖN'ün kuruluşunda etkin rol oynadığı Sosyalist Kültür Derneği gibi Yalçın Küçük'ün tanımıyla, “Fransız şematizm ile Anglo-Amerikan ampimizmini Türkiye topraklarında birleştirerek çok büyük bir aydın hareketi yaratan” YÖN dergisi de bir bildiriyle yayın hayatına başladı. İlk başta 164 kişinin imzaladığı bildirinın gerek içeriği, gerekse imzacıları gözönüne alındığında Türk siyasal hayatında önemli bir iz bıraktığı rahatlıkla söylenebilir. Hatta bildiri geleneğini sol literatüre yerleştirdiği dahi savlanabilir.

Derginin çıkışına karar verilmesinden 1.sayının çıkışına kadar geçen süre yaklaşık 1 aydır. Bu süre içinde ilk sayının çalışmaları yürütölürken, bir yandan da çıkış bildirisinin hazırlıkları yapılmıştır. Bu tarih sivil yönetimin kurulmasından hemen sonraya rastlamaktadır ki, Landau bu durumu bildirinın çok dikkatli bir hazırlıktan sonra ve bilinçli bir tarih tercihiyle yayınlandığının göstergesi olarak değerlendirmektedir.⁸¹ Nazif Ekzen, bildiriye yazma görevinin Mümtaz Soysal'a verildiğini, ardından Doğan Avcioğlu ile üzerinden

⁷⁹ İlhan Selçuk, **Yeni Ufuklara Doğru Yol Alırken**, YÖN, 30 Haziran 1967, sayı 222, s. 5., a.k.Hikmet Özdemir, **a.g.e.**, s.49

⁸⁰ Erol Toy, Kırkıncı Yılında Türkiye'nin Düzeni, yayınlanmamış konferans konuşması

⁸¹ Jacob Landau, **Türkiye'de Sağ ve Sol Akımlar**, Turhan Yayınları, 1979. s. 77.

geçildiğini, bildiriye tanıtma ve imzaları alma görevinin de Soysal'ın sorumluluğunda olduğu ifade etmektedir.⁸²

Bildirinin özellikle imzacılarına bakıldığında iki farklı yaklaşım göze çarpmaktadır. Bir görüş, bildirinin, gerek üslup gerek içerik açısından solun farklı eğilimlerine hitap ederek kaleme alındığını, ancak bildirinin ilk 164 imzacısının mesleklerine bakıldığında, 'tepeden inmecî' ya da 'cuntacı' olarak tanımlanan eğilimin dayanacağı sosyal kuvvetlerin bildiriye ağırlığını koyduğunu temel almaktadır.⁸³ Hikmet Kıvılcımlı bunu "İmza atanlara bakınca, Yön'ün bir kapıkulu atmosferi içinde doğduğu ve bir kapıkulu dergisi olacağı anlaşılıyordu" şeklinde tanımlamıştır. Zira Kıvılcımlı'ya göre, imzacılar arasında sosyal sınıflar içinde değerlendirilebilecek ağa, çiftçi, tüccar ve işçi sayısı 18 kişidir ki bu imzacıların yaklaşık %3.5'ini ifade eder. Oysa modern toplumda sosyal sınıf olmayan aydınların bildiri içindeki yeri %96.5'tir. Bunların %34.8'i memur, %37.05'i serbest meslekli(örtülü memur), %28.5'i öğrenci(gelecek memur) olmak üzere hepsi kapıkuludur.⁸⁴

Bir başka görüşe göre ise, bildiriye imzalayanlar ile YÖN'de yazan imzalar birlikte düşünüldüğünde, bildiriyle birlikte sorunun ortaya konuş biçimi ve çözüm önerisinin ne ölçüde geniş bir toplumsal kesim tarafından benimsendiğini ve Türk aydınlarına o dönemde egemen olan genel düşünce yapısının ortaya çıktığını düşünmektedir.⁸⁵

YÖN bildirisinin içeriğine ilişkin de iki farklı görüş vardır. Bir görüş bildiriyle YÖN'ün, aydınlar açısından önemli bir ihtiyaca karşılık geldiğinin daha ilk günden belli olduğunu,⁸⁶ diğer görüş ise, bildirinin Yön'ü çıkaranların hala resmi kalıpların içerisinde taleplerde bulunan ve özgün olmayan bir niteliğe sahip olduğunu düşünüyordu.⁸⁷

⁸² Nazif Ekzen, Mümtaz Soysal ve YÖN Dergisi, **Mümtaz Soysal'a Armağan**, Mülkiyeliler Birliği Vakfı Yayınları, 2009, s. 110.

⁸³ Ergun Aydınoğlu, **a.g.e.**, s. 40.

⁸⁴ Hikmet Kıvılcımlı, **27 Mayıs, Yön'ün Yönü Devletçiliğimiz**, Bibliotek, 1989, s. 29.

⁸⁵ Dinçer, **a.g.e.**, s. 33.

⁸⁶ Şener, **a.g.e.**, s. 79

⁸⁷ Yalçın Küçük, **Türkiye Üzerine Tezler (1908-1978)**, Tekin Yayınevi, 1984, Cilt 2, s. 557.

YÖN bildirisi incelendiğinde, temel vurgunun ülke kalkınmasının ivedilikle gerçekleşmesi gereken bir amaç olduğu, çağdaş medeniyet seviyesine ulaşmanın, sosyal adaleti gerçekleştirmenin ve demokrasi rejimini kökleştirmenin yegane yolunun hızlı bir kalkınma olduğu, bunun için gerekli olan şeyin, kararlı bir siyasal kadro olduğu görülmektedir.⁸⁸

Bildiri, Atatürk'ün koyduğu çağdaş uygarlık düzeyine çıkma hedefine ulaşabilmek için yapılması gerekenleri dört başlık altında topladı. Birincisi iktisadi alanda hızlı kalkınmaktı. İkincisi öğretmen, yazar, sendikacı, müteşebbis ve idareci gibi kimselerin belli bir kalkınma üzerinde anlaşmaya varmalarıydı. Üçüncüsü, yeni bir devletçilik anlayışı etrafında birleşilmesi ve dördüncüsü şuurlu devlet müdahalesi yani vergi, planlama, kooperatifleşme, sosyal adaletin sağlanmasıydı.⁸⁹

Bir başka görüşe göreyse bildirinin ana teması bir cümleyle özetlenecek olursa, “Bunalımın yol açtığı bir toplumsal devrim olasılığına karşı devleti ve düzeni kurtarmak için seçkin aydınların varolan yönetim mekanizmalarını aşan bir inisiyatifi üstlenmeye hazırlanmalarının gerekliliği” denilebilir.⁹⁰

Yalçın Küçük YÖN bildirisinin, otuz yıl önce Kadro’da belirtilen fikirleri yansıttığı için tümüyle özgün olmasa da yine de, içeriği, zamanı ve imzalayanların niteliği olmak üzere üç bakımdan gözlerin açılmasına neden olduğunu ifade etmektedir.⁹¹

YÖN üzerine belki de ilk kapsamlı çalışmayı yürüten Özdemir’e göre ise, bu bildirinin amacı, 1960’lar Türkiye’sindeki sorunların çözümüne yönelik bir tartışmanın başlatılmasıdır.⁹² Landau’ya göre de, bildirinin Türkiye’nin tüm

⁸⁸ Fahrettin Altun, **a.g.m.**, s. 555.

⁸⁹ Faruk Alpkaya, “Bir 20. Yüzyıl Akımı: Sol Kemalizm”, **Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce: Kemalizm**, Cilt 2, İletişim Yayınları, 2004, s. 478.

⁹⁰ Ertugrul Kürkçü, **Kapitalizmle Komünizm Arasında ‘Geleneksel Aydınlar’: Yön Hareketi**, STMA, s. 2006.

⁹¹ a.k.Jacob Landau, **a.g.e.**, s. 75.

⁹² Hatta bu bildiri Türkiye dışında da benzer bir tartışmayı yürütmeyi hedeflemiştir. Öyle ki, Prof.Dr.Landau bildirinin Prof.Dr.Frank Tachau tarafından İngilizceye, Prof.Dr.Rene Giraud tarafından Fransızcaya çevrildiğini ve batılı entellektüellere ulaştırıldığını ifade etmektedir.

sorunlarını çözüme gibi bir amacı da yoktur; yeterince alçak gönüllülükle bir tartışma ortamı açmayı amaçlamaktadır.⁹³

YÖN bildirisinin son paragrafı, Landau ve Özdemir'in saptamasını doğrular niteliktedir:

“Varmak istediğimiz amaçların şu ya da bu noktaları tartışma konusu edilebilir. Bu bildirin yayımlanmasındaki maksat da bu çeşit tartışmalara yol açmaktır. Bugün içinde bulunduğumuz buhranlardan kurtulmanın birinci şartını, Türk toplumunun çeşitli kesimlerinde görev almış olanların ve millet kaderine hakim olabilecek mevkilere gelmiş bulunanların düşüncelerini açıkça ortaya koyarak, bir temel kalkınma felsefesi etrafında birleşmelerinde görüyoruz.”

3.3. YÖN BİLDİRİSİNE YÖNELİK ORTAYA ÇIKAN KAMUOYU TEPKİLERİ

YÖN'ün gerek çok önemli isimlerin yer aldığı bir bildiriyle, gerekse ilk sayısıyla o güne dek çok üzerinde durulmayan/durulamayan konu ve kavramlarla yayın hayatına başlaması, görece olarak sola yakın çevrelerde karşılık bulunduğu gibi sağ yayınlarda da kimi tepkilerin ortaya çıkmasına yol açmıştır.

Turan Güneş, Hür Vatan'da, bildirin geniş ilgi uyandırması yanında, geniş tepkilere ve büyük itirazlara yol açacağını ifade etmiştir. Nadir Nadi, Cumhuriyet'te, YÖN'ün kalkınma felsefesinin birçok yönden büyük bir gerçek payı taşımakta olduğunu, ekonomisi geri kalmış ülkelerin ne kadar çırpınırsa çırpınsın uygarlık yolunda yerinde saymaya, hatta geri kalmaya mahkum olduğunu dile getirmiştir. Yakup Kadri Karaosmanoğlu da Ulus'taki yazısında, YÖN bildiriyle ilk bakışta varılan kanaatin, dergi etrafında toplanan aydınların devletçilik prensibini büyük ölçüde benimsediği, YÖN'ün 27 Mayıs hareketinden beri aydınların siyasal ve sosyal konulara ilgilerinin artması ve

⁹³ Jacob Landau, *a.g.e.*, s. 75.

bu konulara dair ilmi görüşlerini ortaya koymalarının bir örneği olduğu vurgulamıştır. Forum ise YÖN’de bildiriler şeklinde ortaya çıkan müdahalelerin mühim hizmetlerinden birinin de siyasi sahada fikirlerin daha müşahhas(somut) ve vazıh(açık) hale gelmesini hızlandırmak olduğunu ifade etmiştir.

“Yeni İstanbul”, YÖN ile bir grup insanın ortaya çıkıp açıkça “Biz sosyalistiz” diyebilmesinin, ülkenin geldiği seviyenin saptanması açısından önemli olduğunu, Yeni Gün, YÖN’deki bildirinin düşünsel kuvveti gözetildiğinde, bildiriye imzalayanların karşısına çıkacak olanların kendi hal tarzlarını ve hareket noktalarını açıkça ortaya koymak zorunda olduklarını ifade etmiştir.

Dönemin Çalışma Bakanı Bülent Ecevit de bildiriye karşı yayınladığı mesajda, YÖN’ü çıkaranların yeni bir arayış döneminde bulunan Türk toplumuna taze bir düşünme gücü katabilecek değerli aydınlar olduğunu ve bildirinin, toplumsal sorunlara hür kafalı insanların cesurluğunun izlerini taşıdığını dile getirmiştir.

YÖN’ün çıkışı yabancı bazı yayınlarda da karşılık bulmuştur. Fransız Le Monde, sayıları 150’yi aşan ve aralarında profesörler, parlamenterler, gazeteciler ve sendikacılar bulunan bir aydınlar grubunun yayımladıkları bildiriyle Türkiye’de devletçiliğe dayanan bir sosyalizm kurulmasını istediğini vurgularken, dünyanın önemli haber ajanslarından A.F.P. de YÖN’ün çıkışına haftalık bülteninde yer vermiştir.

Yukarıda alıntıladığımız ifadelerden, YÖN’ün çıkışına karşı yalnızca olumlu tepkilerin ortaya çıktığı anlaşılmamalıdır. Zira, basında YÖN dergisine ve bildirisine karşı olumsuz değerlendirmelere de rastlamak olanaklıdır. Örneğin, “Son Havadis” YÖN için, “çoluk çocuk oturmuşlar, kızamık çıkarır gibi bir dergi çıkarmışlar. İsmi YÖN. Bön de olabilirdi. ‘Neye benziyor?’ diyeceksiniz. Batan ‘Gün’e” ifadelerini kullanırken, “Düşünen Adam” ise YÖN’ün birinci sayısındaki kapağını bahis konusu yaparak “YÖN’ün kapağına biraz dikkatle bakanlar, nefret ettiğimiz bir ideolojinin sembolünü

görmekte gecikmediler.” demiştir. Aynı biçimde “Akbaba” da YÖN bildirisinin toy ve tecrübesiz 150 gencin Türkiye’yi kalkındırmak için neşrettikleri ve kahkahalarla okunabilecek nitelikte olduğunu yazmıştır.

Bu olumsuz tepkilerin yanında, YÖN bildirisinde ortaya konan düşünsel tavrı benimsemeyenler, karşı bildiriler yayınlamakta gecikmemişlerdir. Bunlardan biri de, 1930’lu yıllarda “Kadro” dergisinde ortaya konan devletçiliğe karşı, “Kooperatif” dergisini çıkaran Ahmet Hamdi Başar’a aittir. Başar, YÖN bildirisindeki “iktisadi sistemin itici gücü kardan ibaretse, kalkınmanın çok yavaş bir tempo ile gerçekleştirilmesine katlanmak gerekir.” cümlesini “iktisadi sistemin itici gücü kardan ibaret olduğu için devlet kar ufkunu açacak tedbirler aldıkça teşebbüsler kuvvetlenecektir.” ifadesinde görüldüğü gibi YÖN bildirisinin cümle kurgusuna uyarak karşı fikir ortaya koymuştur.

3.4. YÖN’ÜN ANLAMI VE SİYASAL YAŞAMA ETKİLERİ

Derginin çıkışı ve bildiri hem sol hem de sağdaki aydınlar arasında geniş yankı uyandırmış, tirajı da 30 bine yaklaşmıştı.⁹⁴ Türkiye’deki radikal akımlar üzerine araştırma yapan Landau’ya göre, bu sayı o tarihlerde, politik-ideolojik bir süreli yayın için korkunçtu”⁹⁵

YÖN’ün özelde Türk solunda, genelde geniş aydın çevrelerinde büyük yankı uyandırması ve oldukça geniş bir aydın desteği bulmasının temel nedeni ülkenin içinde bulunduğu koşullardır.

27 Mayıs’tan sonra hızlı bir şekilde gelişen Türk solunda sol-sosyalist yayınlara ilginin muazzam derecede arttığı bir dönemde yayımlanan ilk sosyalist dergi YÖN’dü.

⁹⁴ Hikmet Özdemir, **a.g.e.**, s.54

⁹⁵ Landau, **a.g.e.**, s. 75.

Kaldı ki dergi 60'lı yıllarda Türkiye'de iletişim aracı olarak son derece etkili bir araçtı. Ayrıca YÖN'ün içeriği ve geniş yazar kadrosu da derginin yankı uyandırmasında önemli etkenlerden biriydi⁹⁶. Bunların dışında YÖN dünyada kalkınma meselesinin gündemde olduğu ve bazı az gelişmiş ülkelerin deneyimledikleri “kapitalist olmayan yol” dan hızlı kalkınmayı başardıkları bir dönemde yayımlandı. YÖN, bir taraftan “kapitalist olmayan yol” dan sosyalist bir metotla kalkınmayı vadederek bir işçi muhalefeti örgütlemek yerine askerleri de yanına alarak kestirmeden kalkınmanın önünü açacak önerileri sunarak birçok kişiyi etkilemeyi başardı.⁹⁷

YÖN-Devrim Hareketi, iki askeri darbe arasını kapsayan 1960–1971 döneminde TİP ve MDD ile birlikte Türkiye sol hareketinin üç ana akımından biri oldu.⁹⁸ Hareket, hiçbir zaman örgütsel bir yapıya kavuşmadıysa/kavuşamadıysa da, yayınladığı iki dergisi, örgütlediği bir dernek ve sahip olduğu bir yayıneviyle “tüzüksüz bir parti”⁹⁹ gibiydi.

27 Mayıs öncesiyle sonrasını birbirine bağlayan bir köprü¹⁰⁰ olarak tanımlanabilecek YÖN Hareketi, DP'ye karşı muhalefetin içinden ‘demokrasi, Kemalizm ve kalkınma’ ekseninde sosyalizme yönelmiş olan küçük aydın grubu olarak işe başlamışken, 27 Mayıs'la geniş bir aydın kitlesini peşinden sürükleyen bir harekete dönüşmeyi başarmıştır.¹⁰¹

YÖN; Türk Solu'nun 1960'lardaki en demokratik atmosferli dergisi¹⁰² olarak aynı zamanda sol için önemli bir okul işlevi de gördü.¹⁰³ Dergi “Sol Kemalistler”den sosyal demokratlara; sosyal demokratlardan Komünist Partililere kadar herkese sütunlarını açan, öğrencilerin, aydınların bir araya geldiği, çeşitli eğilimlerden oluşan bir tartışma platformuydu. Böylesi geniş bir yelpazeye sahip olmasıyla da dönemin sol çevrelerinin takip ettiği bir yayın

⁹⁶ Atılğan, **a.g.e.**, s. 262.

⁹⁷ Aydınoğlu, **a.g.e.**, ss. 50-51.

⁹⁸ Şener, **a.g.e.**, s. 77.

⁹⁹ Yahya Kanbolat, **Olduğu Gibi: Eski Türkiye İşçi Partisi Üzerine Anılar**, Bayır, 1979, s. 30.

¹⁰⁰ Aydınoğlu, **a.g.e.**, s. 37.

¹⁰¹ Atılğan, **a.g.e.**, s. 28., a.k. Melek Zorlu, **a.g.e.**, ss. 113-114.

¹⁰² Aydınoğlu, **a.g.e.**, s. 46.

¹⁰³ Küçük, **Aydın Üzerine...**, s. 625.

olma özelliğini kazandı.¹⁰⁴ Bu durumu Muzaffer Ayhan Kara, YÖN'ün bir sol koalisyon hareketi olduğunun göstergesi saymıştır.¹⁰⁵

Ancak bir görüşe göre, bu düşünsel çeşitlilik derginin ilerleyen sayılarında kaybolmuş ve dergi 'yukarıdan devrimcilik' anlayışını benimseyen, 'küçük-burjuva radikalizmi' olarak nitelendirilebilecek bir siyasal eğilimin yayın organı haline gelmiştir.¹⁰⁶

YÖN'ü ve çıkış bildirisini Kemalist ve liberal aydınları uzlaştıran bir platform niteliğinde göre Haluk Yurtsever ise bildiriye Sadun Aren, Sencer Divitçioğlu, İdris Küçükömer, Vahap Erdoğan gibi Marksist aydınların da imzalamış olmasının bu gerçeği değiştirmeyeceğini, aksine bu durumun bu tarihlerde Marksist kabul edilenlerin büyük bir rezervasyonla Marksist sayılabileceklerini gösterdiğini ifade etmektedir. Bu nitelemeye karşın YÖN, Türkiye tarihinin en etkili aydın hareketlerinden biriydi ve 1960'lardan bu yana, bu kadar çeşitli renk, eğilim ve sayıda aydının bir araya geldiği başka bir toplanma merkezi oluşmamıştır.

Ancak YÖN'ün Türk siyasal hayatı üstündeki asıl etkisi sol fikirlerin açığa çıkarılması ve sosyalizm sözcüğünün Türkiye'de ilk kez açıkça telaffuz edilmesinde oynadığı roldü. Öyle ki, açık biçimde derginin tümünde sosyalizm vurgusunun yapılması Soysal'ın deyimleriyle koşulların oluşmasını beklerken, aslında henüz birinci sayıda Avcioğlu'nun başyazısı "20. Yüzyılın ikinci yarısında az gelişmiş memleketler için tek çıkar yol, sosyalizmdir." biçiminde sona ermişti. Nazif Ekzen bu durumu, YÖN'ün sosyalizm tartışmalarını "karakolluk bir olay olmaktan çıkartıp meşrulaştırması" olarak değerlendirmektedir.¹⁰⁷ Ancak bu görüşlerin aksine Kıvılcımlı YÖN dergisini "deneysiz iyi çilek' çarçabuk yankı yaptı" ifadesiyle tanımlamış, derginin "sosyalizm" iddialı çıkmasa kutlanacak yanları olduğunu, ancak iş bilimsel

¹⁰⁴ Erkan, **a.g.e.**, s. 9.

¹⁰⁵ Muzaffer Ayhan Kara, **Yön'ün Devrimi, Devrim'in Yönü**, Cumhuriyet Yayınları, 2008, s. 15.

¹⁰⁶ Dikici, **a.g.e.**, s. 48.

¹⁰⁷ Ekzen, **a.g.m.**, s. 109.

sosyalizme dayanınca son kuşağın taze beyinlerini karıştırma olasılığının ortaya çıktığını ifade etmektedir.¹⁰⁸

Başlangıçta sosyal demokrat eğilimlere hitap eden YÖN için daha sonraları ordu içindeki radikal saydıkları kesimleri etkileme çabası öne çıkmıştır.¹⁰⁹ YÖN dergisi 27 Mayıs'la gelen görelî demokratik toplumsal/siyasal ortamda, anti-emperyalist bir söylemle millici güçlere seslenmiş; özellikle aydınların ve bürokratların yoğun ilgi ve desteğini görmüştür. Anti-emperyalizm, sosyalist söylemle toplumsal meşruiyet kazanmıştır. Fakat bu sosyalizmin kendine has bir takım özellikleri vardır.¹¹⁰

Bu yüzden YÖN, geniş yelpazesine rağmen Marksist olmayan sol radikallerden oluşan bir grup olarak tanımlanabilir. Ahmad'a göre, içlerinde bazı inançlı sosyalistlerin varlığına rağmen, süreç içinde liderlik Doğan Avcıoğlu gibi radikallere kalmıştır. Ahmad bu fikrini, ilerleyen bölümlerde bizim de üzerinde ayrıntılı biçimde durmaya çalışacağımız gibi YÖN'ün "kitle desteği yerine, süngünün ucuyla iktidara gelmeyi umarak, ordudaki müdahaleci radikallerle flört eden seçkinci bir aydın hareketi"¹¹¹ olduğu gerçekliğine dayandırıyor.

YÖN'ün ortaya koyduğu siyasal düzleme önemli oranda eleştirel yaklaşmasına karşın Aydınoğlu da, Türkiye'de ilk defa işçi sınıfı, sosyal demokrasi, Kürt sorunu ve kadın sorunu gibi konuların bu yoğunlukla işleme şerefının YÖN dergisine ait olduğunu ifade etmektedir.¹¹² Çünkü YÖN'ün ilk sayılarında vermeyi ihmal etmediği bu konuların Türk solunun bütününe ciddiye alınması, neredeyse ancak bir çeyrek yüzyıl sonra, 1980'lerin sonlarında gerçekleşir. Bu durum YÖN'ün öncü karakterini tartışmasız biçimde ortaya koymaktadır.¹¹³ 1965'lerden sonraki tutum farklılığına rağmen,

¹⁰⁸ Kıvılcımlı, **a.g.e.**, s. 27.

¹⁰⁹ Zorlu, **a.g.e.**, s. 115.

¹¹⁰ Zorlu, **a.g.e.**, s. 105.

¹¹¹ Ahmad, **a.g.e.**, s. 272.

¹¹² Aydınoğlu, **a.g.e.**, s. 42.

¹¹³ Aydınoğlu, **a.g.e.**, s. 43.

YÖN yaklaşık 5 yıllık yayın hayatı boyunca çok sesliliğin, toleransın ve seviyeli tartışmanın küçümsenmeyecek bir örneğini vermiştir.¹¹⁴

Cahit Tanyol YÖN'ün anlamını, “27 Mayıs eyleminin en olumlu tarafı ne yeni bir anayasa, ne danışma meclisi ve ne de üniversite özerklidir. Onların hepsi kâğıt üzerinde kalmıştı. Kâğıt üzerinde kalmayan tek önemli olay ‘YÖN’ dergisinin açmış olduğu yepyeni bir düşünce akımıdır” şeklinde anlatmıştır.¹¹⁵

3.5. DÜŞÜNCE YAPISI

YÖN hareketinin siyasal konumu değerlendirmeye çalışıldığında yukarıda bir ufak cümleyle ifade ettiğimiz gibi “yekpare” bir sistemden söz etmek olanaksızdır. Zira, YÖN, salt bir dergi değildi. Çalışanlar Partisi girişimi, Sosyalist Kültür Derneği, YÖN Yayınları ve çevresinde toplanan aydın kadrosu ve ortaya koyduğu düşüncelerin etkilediği önemli bir kitlesel yapının varlığı gözetildiğinde başlı başına bir siyasi hareketti. Her siyasi hareket gibi YÖN'ün de aslında tek bir hedefi vardı: “İktidar”

Bu hedefe ulaşmak için temel stratejileri aşağıda ayrı bir başlığın konusu olarak karşımıza çıkacak ancak burada hemen ifade edelim ki, YÖN iktidarı hedefleyen bir hareket olduğu için farklı toplumsal ve siyasal koşullara karşı günlük olmasa da dönemlik tepkiler vermiştir. Bu bakımdan YÖN dönemin en demokratik yapılarından biri olarak değerlendirilebilirken, bir anda katıksız “cuntacı” bir hareket olarak karşımıza çıkmaktadır. Ya da YÖN sayfalarında, TİP ve CHP'ye karşı olumlu ifadelere rastlarken, bir anda bu iki siyasal yapıyı toptan ya da ayrı ayrı hedefleyen satırlarla karşılaşılabilir.

¹¹⁴ Aydınoğlu, a.g.e., s. 46.

¹¹⁵ Cahit Tanyol, “Katıksız Bir Devrimci”, **Somut Dergisi**, 25 Kasım 1983, a.k. Hikmet Özdemir, **Bir JönTürk'ün Ardından**, Bilgi Yayınları, 2000, s. 303.

Bu durum YÖN'ün siyasal sistemler açısından tercihinin belirlenmesi sırasında da karşımıza çıkmaktadır. YÖN'ün çıkışı, ele aldığı konular ve ele alma biçimi değerlendirildiğinde Sosyalist bir hareket olarak kabul etmek olanaklıyken, süreç içinde ülke koşullarına göre gösterdiği değişim YÖN'ün "su katılmamış" bir Kemalist hareket olarak değerlendirilmesine yol açmaktadır.

YÖN hareketi konusunda yayınlanmış en kapsamlı ve derli toplu çalışmalardan birini hazırlayan Gökhan Atılğan bu durumu tezine verdiği isimden başlayarak ifade etmiştir: "Kemalizm ile Marksizm Arasında Geleneksel Aydınlar: Yön-Devrim Hareketi"

Atılğan, çalışmasında YÖN hareketinin iktidar karşısındaki konumunu ve stratejisini dört döneme ayırarak incelemektedir: Atılğan, YÖN'ün birinci dönemini köklü reformlar yapılması doğrultusunda CHP'yi, bürokratları ve MBK üyelerini ikna etme süreci olarak tanımlamaktadır. Yöncüler bu dönemde 1961 Anayasası'nın sağladığı haklardan sonuna kadar yararlanmaya çalışmışlardır. İkinci dönem ise, Yöncülerin 'zinde kuvvetler'in artık bilinçlendiğini, öte yandan da geciken reformlar karşısında İnönü'ye olan desteklerinin azaldığını düşünmeye başladıkları dönemdir. Üçüncü dönemde dergi, sosyalizm-kapitalizm değil, milliyetçilik-emperyalizm karşıtlığı üzerinde yoğunlaşmıştır. Dördüncü döneminde ise Atılğan, derginin parlamenter yolu dışarıda bırakan, Türkiye'nin kurtuluşunun devrimle mümkün olabileceğini savlayan bir iktidar stratejisini benimsediğini ifade etmektedir.¹¹⁶

Yine Atılğan'a göre, YÖN hareketinin temel tezleri genel olarak birbiriyle yakından ilişkili dört kategoride özetlenebilir Birincisi, YÖN'e göre, Türkiye'nin temel sorunu iktisadi kalkınmaydı ve siyasi buhran, iktisadi buhranın sonucu olarak doğmuştu. Bu yüzden Türkiye'ye yön verebilecek kesimler hızlı iktisadi kalkınmayı sağlayacak bir felsefenin ışık tuttuğu "yeni bir Atatürkçü program" etrafında birleşmeliydi. İkincisi, YÖN'e göre Mustafa Kemal hareketinin en büyük eksiği ekonomi politikasının yanlış seçilmesi idi. Zira Kemalist kadrolar, kapitalist gelişme yolunu seçerek yanlış yola

¹¹⁶ Atılğan, a.g.e., s.162, 205.

sapmışlardı. Üçüncüsü, Kemalizm'in hedeflerine ulaşabilmesi için sosyalist bir yola girilmesi gerekirdi. Bu yalnızca Türkiye için değil, Türkiye benzeri emperyalizme karşı bağımsızlık savaşı veren az gelişmiş ülkelerin ekseriyeti için de geçerliydi. Dördüncüsü, Sosyalizm Kemalizm'in devletçilik, milliyetçilik, halkçılık ve inkılâpçılık ilkelerinin en tabîî sonucu olduğu için yapılması gereken şey, bu ilkeleri sosyalist bir yönelişle yeniden tanımlamaktı.¹¹⁷

Bu değerlendirmelerin ardından YÖN'ün siyasal konumu değerlendirilmeye çalışıldığında ise temel alınması gerek yazıların YÖN kurucularının yazıları olduğu söylenebilir. Yukarıda açıkladığımız gibi YÖN'ün geniş bir siyasal yelpazenin bulunduğu bir "pazar yeri" gibi değerlendirilmesi YÖN fikriyatının belirlenmesi açısından sadece YÖN'ün temel siyasal tezlerini oluşturan çalışmaların dikkate alınabileceğini ortaya koymaktadır. Kaldı ki Avcioğlu'nun zaman zaman yazılarında bu durumu vurgulamakta, diğer yazarların ortaya koyduklarının YÖN'in siyasal duruşunu yansıtamayacağını ifade etmektedir.

YÖN'ün ele aldığı konulara kuşbakışı bakıldığında Yöncülerin, 1960'lar Türkiye'sinde en önemli gördükleri üç sorunun kalkınma, bağımsızlık ve demokrasi olduğu görülür. Yöncüler, bağımsızlık için milliyetçiliği, kalkınma için devletçiliği, demokrasi için sosyalizmi önerirler.¹¹⁸

YÖN bildirisi de bu öncelik sıralamasını yansıtmaktadır. Ancak bütün bu sorunların ana kaynağının kalkınma stratejisi olduğu ilk bakışta göze çarpmaktadır. Zira, ele alınan bütün konular kalkınma temelinde değerlendirilmiştir. Hatta YÖN'ün ilk sayısı göz önüne alındığında, diğer sayılarda bu ölçüde yoğun olmasa da etkisi sürekli gözlemlenebilecek biçimde ekonomi ağırlığının olduğu söylenebilir.

YÖN'ün, toplumsal sınıflar bakımından tarih okuması, Fahrettin Altun'un saptamasına göre Cumhuriyet'in kuruluş yıllarında devletin 'sınıfsız bir toplum' yaratma ilkesi gereğince hareket ettiği ancak zamanla bundan

¹¹⁷ Atılğan, a.g.e., ss.48-49.

¹¹⁸ Zorlu, a.g.e., s. 116.

vazgeçilerek yerine 'keskin sınıf farkları yaratan bir gelişme metodu'nun tercih edilerek sınıf çatışmalarına zemin hazırladığı yönündedir.¹¹⁹ Buna karşın YÖN, Türkiye'de sınıf mücadelesinin varlığını kabul etmekle birlikte, sosyalizmin doğrudan bu sınıf mücadelesinin sonucunda kurulabileceğini kabul etmez. Yöncülere göre Türkiye'nin egemen sınıfları, çıkarları emperyalizmle bütünleşmiş olan komprador burjuvazi ile feodal ağalardır.¹²⁰

1923'ü bir "burjuva ihtilali" olarak değerlendiren Avcıoğlu'na göre, bu ihtilalin önderliğini "milli burjuvazinin en aydın tabakaları" yürütmüştü. İhtilalin amacı da yabancı burjuvazinin yerine yerli burjuvaziyi oturtmaktı.¹²¹ Avcıoğlu, Türkiye'de sınıfların yeni ortaya çıkmadığının da farkındadır; Kemalizmi, o dönemde sınıfları yok saydığı için eleştirmekte, çok gelişmiş olmasalar da Kurtuluş Savaşı yıllarında da toplumda sınıfların mevcut olduğunu belirtmektedir. Kemalist rejim bu gerçeği dikkate almamakla, bilinçsiz de olsa, ağa-eşraf takımının önünü açmakta, bu sınıflar daha işin başında CHP'yi ele geçirmektedir.¹²²

Yöncülere göre, Türkiye; kalkınma ve Batılılaşmanın ve hatta milletçe varolabilmenin tek şartı olarak, kapitalist olmayan ve demokratik reformlarla desteklenen halkçı ve devletçi bir politikaya dört elle sarılmak zorundadır. Bu kalkınma yöntemi 'sosyalist bir karma ekonomi' öngörür ve devlet müdahalesi bu ekonomi içinde en merkezi unsurdur. YÖN'e göre bu devlet müdahalesinin adı 'yeni devletçilik'tir. Zira 'yeni devletçilik', demokratik rejimin sadece bir şekilden ibaret kalmasını önleyip, demokrasinin kütlelere mal olmasını sağlayacak temel müdahale vasıtasıdır.¹²³ 'Yeni devletçiliğin' temel olduğu bu sosyalizm anlayışı 'milliyetçi bir sosyalizm'dir. Burada tanımlanan milliyetçilik aldaticı ve gerici bir milliyetçilik değil, halka dayanan ve halka yönelen, birbirini sömürmeyen, birbirine saygı ile bağlı fertlerden oluşan bir

¹¹⁹ Altun, **a.g.e.**, s. 557.

¹²⁰ Şener, **a.g.e.**, s. 91.

¹²¹ Şener, **a.g.e.**, s. 92.

¹²² Doğan Avcıoğlu, "Kaynağa Dönüş", YÖN, Sayı 47, s. 3.

¹²³ Altun, **a.g.e.**, s. 557.

ulus yaratmak isteyen bağımsız bir Türkiye kurmak amacına yönelik bir milliyetçiliktir.¹²⁴

Bu programı uygulayacak güçler ise, ilericiğin temel unsuru olan işçilerimizin safında yer alacak olan “memur burjuvazisinin dinamik unsurları, Atatürkçü aydınlar, küçük esnaf, sayıca az da olsa milletlerarası kapitalizmle çatışma halindeki milli sanayiciler”di.¹²⁵ YÖN sayfalarında ‘zinde güçler’ biçiminde ifade edilen bu toplumsal kesiti ayrı bir başlık halinde ele alacağız.

YÖN hareketinin bütün bu koşullar altında sosyalizm dışında yaptığı ikinci vurgu Mustafa Şener’in ifadesiyle “Avcıoğlu’nun bir siyasi program haline getirdiği” Atatürkçülüğe dönmekten başka bir şey değildir.

Bu görüşlerden hareketle bu kısımda yanıtını bulmaya çalışmamız gereken birkaç soru ortaya çıkmaktadır. Bu sorulardan ilki YÖN’ün Sosyalist mi, yoksa Kemalist mi sayılacağıdır? Bu sorulara verilecek yanıtlar dönem dönem değişmekte midir, yoksa aslında yola çıktığı andan itibaren benimsenen sistem her iki ideolojinin bir ortak algısı mıdır? İkinci soru Kemalizmin bir siyasal program haline getirilmesi gerçekten Avcıoğlu tarafından mı gerçekleşmiştir? “Avcıoğlu Kemalizmi”nin, o ana kadar tanımlanan Kemalizmle ortaklıkları ya da farklılıkları nelerdir?

YÖN hareketinin siyasal konumu kendi içinde başka alt ayrımlara dayansa da iktidar hedefi doğrultusunda farklı anlamlara bürünmüştür. Zira ilk bakışta YÖN dergisi ile aynı çekirdek kadronun yayımladığı DEVRİM dergisi iki karşıt fikri ifade etmese de DEVRİM içerik açısından Kemalizme, hem de Anıl Çeçen’in tanımıyla devlet/ordu Kemalizmine çok daha yakındır. YÖN’ün ortaya koyduğu Kemalizm algısı DEVRİM’e göre çok daha ezberden uzak ve özgündür.

Yurtsever de YÖN’ün ideolojik mayalanmasının temelini antiemperyalist vurgulu bir Kemalizm olduğunu ifade etmektedir. Buna karşın Sosyalizm konusunda yaptığı “bin bir çeşit” tanım değerlendirildiğinde ancak

¹²⁴ Altun, a.g.e., s. 558.

¹²⁵ Şener, a.g.e., s. 82.

“Marksist Sosyalizm”den çok Nasır tipi “kapitalist olmayan kalkınma yolu”na yakın olduğu söylenebilir. Yurtsever’e göre, YÖN’ün Kemalistliğinin tartışma götürür bir yanı yoktur ancak Sosyalizm anlayışları anti-komünist bir gerekçeye dayanmaktadır.¹²⁶

Atılgan, YÖN’ün Kemalizm ile Marksizm arasında kaldığını ifade etmektedir ki bu tanımın en çok kabul gören niteleme olduğunu söylemek mümkündür. Atılgan’a göre, YÖN’ün işçi sınıfı mücadelesini titizlikle göz ardı eden ve Kemalizmin ilkelerinden yola çıkarak sanki sınıflar üstüymüş gibi görünen asker ve sivil aydınlara dayanarak gerçekleşebileceğini düşlediği sosyalizan anlayış 1960’lı yılların konjontürü içinde sosyalist hareket içinde yer bulabilmiş ve onu etkileyen bir konum edinmişti. Atılgan bu etkinin 28 Şubat 1997 ile birlikte sosyalizme karşı olarak gelişen sözde sol milliyetçiliğin ve “hakiki” Kemalizmin kaynağı olmaya başladığını ifade etmektedir.¹²⁷

Atılgan, YÖN’ün ideolojik konumuyla ilgili yapılan değerlendirmelerin Kemalizmin değişmez ve kabul gören tek bir tanımı varmış gibi hareket edilmesinden kaynaklandığı ifade ediyor ve doğru tahlilin ancak “Kemalizmin farklı koşullarda farklı anlamlandırmalara müsait, değişik olanakları içinde barındıran, çok anlamlı karakteri” değerlendirilerek yapılabileceğini, bu tahlil sonucunda ise Yöncülerin inançlı birer Kemalist ve inançlı birer Sosyalist olduklarının düşünülebileceğini dile getirmektedir.¹²⁸

Aslında bu siyasal çizgi Türk siyasi tarihinde 1930’lardaki Kadro dergisinin ideolojik ardılıdır. Bu çizginin genel tanımı da “sol Kemalizm”dir. YÖN hareketinin ideolojisinin “sol Kemalizm” olarak adlandırılması sonradan yakıştırılmış da değildir. 1961-71 döneminin diğer sol aktörleri, YÖN çizgisini o dönemde de “sol Kemalist” olarak değerlendiriyorlardı.¹²⁹ Örneğin Aydınlık yazarı Şahin Alpay, Kemalizmin biri Ecevit’in önderlik ettiği “parlamentarist”, diğeri başını Avcıoğlu’nun çektiği “sol kemalist” olmak üzere iki kanada ayrılmış olduğunu yazıyordu. Dönemin gençlik önderlerinden Deniz Gezmiş

¹²⁶ Haluk Yurtsever, *Yükseliş ve Düşüş*, Yordam Kitap, 2008, ss. 46-47.

¹²⁷ Atılgan, *Yön’ünü Ararken...*, s. 139.

¹²⁸ Atılgan, *Yön-Devrim...*, ss. 51-52.

¹²⁹ Şener, *a.g.e.*, s. 83.

de kendisini Marksist Kemalist, Avcioğlu grubunu da sol Kemalist olarak tanımlayanlardandı.

Altun'a göre de YÖN, Kadro dergisine benzer biçimde "Kemalizmi dönemin şartlarına göre yeniden yorumlama girişimi" olarak okunabilir. Ancak YÖN ile Kemalizm arasındaki ilişki bu ölçüde "rasyonel" değildir. YÖN'e göre, Kemalist devrimin 1960'lı yıllarda uygulamaya konması, doğrudan doğruya Sosyalist bir sistem inşa etmektir. Atatürk doktrinleri Türk Sosyalizminin temel unsurlarını yansıtmaktadır. YÖN'ün sürekli Atatürk vurgusu üzerinden durum değerlendirme çabası 1920'li yıllarla 1960'lı yılların gösterdiği benzerliklerdir. Bu bakımdan Kemalizm, YÖN'ün yalnızca bir meşruiyet kazanma aracı olarak değerlendirilemez. Altun'a göre YÖN'ün Sosyalistliği, 1950 ve 60'lı yıllarda Batı-dışı dünyada gündeme gelen ulusal Sosyalist akımlarla benzerlik göstermektedir. Bu bakımdan YÖN'cü Sosyalist ideolojiyle "Arap Sosyalizmi" ya da "Afrika Sosyalizmi" arasında çok sıkı bağlar vardır.¹³⁰

Ergun Aydınoğlu ise, bu ideolojik konumu Sosyalizm ile Kapitalizm arasında bir "üçüncü yol" olarak değerlendirmektedir.¹³¹ Aydınoğlu bir başka çalışmasında da bu fikrinin dayanağı olarak YÖN'ün 31 Ocak 1962'de yayınlanan "Sosyalizm Özel" başlıklı 7.sayısını göstermektedir. Bu sayıda Sosyalizm, Cemal Abdülnasır, Batı Avrupası (üç sosyal demokrat-Pietro Nenni, Ernest Bevan ve Mendes France-) ve İsrail'in "tarım Sosyalizmi" deneyleri aracılığıyla anlatılırken, YÖN yazarlarının devrimci perspektiflerinin üçüncü yolcu bir bakış içerdiğini söylemekte ve Avcioğlu'nu 1960'ların "üçüncü yolcusu" olarak tanımlamaktadır.¹³²

İlerleyen kısımlarda daha ayrıntılı biçimde ele alacağımız DEVRİM dergisi sürecindeki Kemalizm algısı hakkında fikir vermesi açısından da, bu süreçte Kemalizmin ve M.Kemal döneminin tek parti iktidarına vurgu yapılmaktadır. Zira bu dönemde YÖN/DEVRİM doğrudan iktidarı

¹³⁰ Altun, **a.g.e.**, ss. 559-562.

¹³¹ Aydınoğlu, **a.g.e.**, s. 45.

¹³² Ergun Aydınoğlu, "**Sol Hakkında Herşey**" mi?, Versus Kitap, 2008, s. 78.

hedeflemekte ve bu hedefin önündeki en büyük engelin çok partili hayat ve parlamenter sistem olduğunu düşünmektedir.

Bu yüzden, DEVRİM bütün argümanlarını Kemalizm'e dayandırdı. Çok partili sistemin reddi, antiemperyalist devrim fikri, ulusal ordu özlemi gibi konularda Mustafa Kemal'in sözleri, resimleri, çarpıcı karikatürleri sıkça kullanıldı. Mesela, 'cici demokrasi' olarak adlandırılan çok partili parlamenter rejimin Atatürk tarafından da reddedildiği özellikle vurgulandı; hatta Mustafa Kemal'in tek partili rejiminin çok partili düzenden çok daha demokratik olduğu savunuldu.¹³³ Uğur Mumcu, "Kemalizm tek parti yönetimine bağlı devrimci bir düzen çeşididir"¹³⁴ tanımlamasıyla özellikle cumhuriyetin son 25 yılında yani çok partili hayata adım atılmasıyla Atatürk'ün tek partili düzendeki devrimci mirasına ihanet edildiğini anlatmak istemiştir.

"DEVRİM"in Kemalizm yorumuna göre, Kemalist devrimin sürdürülmesi çok partili hayatla bağdaşmıyordu. Atatürk döneminde girilen iki deneme "genç Cumhuriyeti çok geçmeden iki yol ağzına getirmişti: Ya Batı politik kurumları reddedilecekti ya da devrimler yoluyla modern bir Türkiye kurma ülküsünden vazgeçerek hilafete ve yabancı sermaye egemenliğine yeniden rıza gösterilecekti"¹³⁵ Nitekim 1945'ten sonraki "üçüncü deneme ... antikemalist bir doğrultuda gelişmiş"ti. Avcıoğlu, çok partili hayatı bazı reformların yapılabilmesi açısından tek partili döneme göre daha avantajlı bulan Ecevit'i "halk dalkavukçuluğu ile halkçılığı, sandıkçılık ile devrimciliği karıştırmakla" ve bu yolla Kemalizmden uzaklaşmakla suçluyordu.¹³⁶

Kanımızca, Kemalizmin, kuruluş döneminde izlenen süreç ve benimsenen siyasal doğrultu değerlendirildiğinde yelpazenin sağında değerlendirilmesi olanaklı değildir. Bunun yanında Kemalizmin solda konumlandırılması da aynı biçimde zorlama bir yorum olarak değerlendirilebilir. Bunun ana nedeninin, bağımsızlık savaşı sonrasında ayakta kalabilmenin, dünya dengeleri bağlamında nisbeten "faydacı"

¹³³ Erkan, **a.g.e.**, s. 62.

¹³⁴ Uğur Mumcu, "Parlamentoculuk Tartışmaları: Gerici Parlamentoculuk", **Devrim**, sayı. 20, s. 2.

¹³⁵ DEVRİM Bildirisi, Devrim, Sayı 1.

¹³⁶ Doğan Avcıoğlu, "Ecevit'in Atatürkçülüğü", **Devrim**, sayı.8, a.k. Mustafa Şener, **a.g.e.**, s. 134.

sayılabilecek bir konum belirlemeyi gerektirmesi olduğu söylenebilir. Ülkenin ekonomik kalkınması konusunda seçilecek yolun da benzer biçimde yalnızca “devlet” ya da “serbest girişim” merkezli bir tercihe olanak vermediği de, bu bakımdan Kemalizmin ilk bakışta antikapitalist bir nitelik taşımadığı da ortadadır. Aynı biçimde, “ulus inşası” döneminde, bu tasarıma zarar verebilecek olan “sınıf” temelli siyasal analizleri reddetmesi de benzer bir çabanın göstergesidir ki sürecin bize göre yadırganacak bir yanı yoktur. Ancak tarihsel “kesit”lerin değil, sürecin tümünün değerlendirilmesi Kemalizmin ortaya koyduğu sosyo-ekonomik yapının özünde “sol” izler bulundurduğu sonucuna ulaşmamızı sağlayabilir.

Demokrat Parti'nin iktidarıyla birlikte “parti içi/devlet içi koalisyonun” bozulması Kemalizmin ideolojik tutarlılık konusunda daha serbest hareket etmesini sağlamıştır. Bunun yanında 2.Dünya Savaşı sonrasında özellikle Sovyetler hinterlandındaki ülkelere yönelik artan Amerikan baskısının kendisine yönelik muhalefeti beraberinde oluşturması Türkiye’de “sol” bir direnişin ilk adımlarını atmıştır. 1950’lerle birlikte, “Amerikan Barışı”nın sağlanmasında görev üstlenen ülkelerdeki “milli” hareketlerin içeriksizleştirip “hizaya getirilmesi”nin ardından ülkede iki ayrı Atatürk anlayışı ortaya çıkmıştır. Kemalizmin sağ ve sol yorumu biçiminde tanımlanabilecek bu iki anlayış gerek CHP içinde, gerekse Türk siyasetinde ve bürokrasisinde mücadele içine girmişlerdir. Bu mücadelenin içinde “sol” kanadı temsil edenlerin, Kemalizmi ideolojik eksenlerinin merkezine koyanların çekirdeği, Cumhuriyet’le yetişen ilk kuşaklardır. Bu durum, Kemalizmin kuruluş yıllarında tanımlanamayacak ölçüde sola evrilmesinin temel nedenidir. YÖN Hareketi'nin yapmaya çalıştığı da kanımızca budur: Kemalizmin sola evrilmesi ve yeni koşullara uyarlanarak 1960'lara çözüm arayan bir ideolojik iklime büründürülmesi.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

YÖN DERGİSİ YAZILARINDA DEMOKRASİ ANLAYIŞI

Çok partili yaşama geçiş süreci ve 1950 seçimlerinde iktidarın el değiştirmesinin ardından, 27 Mayıs askeri müdahalesine kadarki tarihsel kesit ve Türk Silahlı Kuvvetleri'nin yönetime el koymasıyla Türkiye'nin değişen siyasal ve sosyal yapısına ilişkin bilgiler vermeye çalıştık. Bu süreçte YÖN dergisinin kuruluşu, YÖN bildirisinden başlamak üzere temel düşünce yapısı, ideolojik araçları ve bu konumlanmayı belirleyen tarihsel duraklar ana eksenimizi oluşturdu.

Bu bölümde, YÖN hareketinin demokrasiye bakışını irdelemeye çalışacağız. Bu çalışma içinde hareketin özellikle DEVRİM dergisiyle çok daha açık biçimde ortaya koyduğu parlamenter sisteme bakışını, bu bağlamda seçim yoluyla düzen değişikliğinin olanaklı olup olmadığına ilişkin düşüncelerini, iktidar stratejisini ve aynı yolda yürüyen başka gruplarla ilişkilerini, varlık süresi boyunca ortaya çıkan değişkenleri göz önüne alarak değerlendirmeye çalışacağız.

“Doğan Avcıoğlu'nun güzel yaşamında bir tek amacı oldu: İhtilal”¹³⁷

Yalçın Küçük'ün bu savı/saptamasının Avcıoğlu'nun yaşamı ve bu yaşamın neredeyse izdüşümü sayılabilecek YÖN hareketi göz önüne alındığında hatalı olduğunu söylemek çok kolay değildir. Avcıoğlu'nun Kurucu Meclis üyeliğinden ve 27 Mayıs'ın geçiciliğinin yaratacağı geri dönüş tehlikesine yönelik saptamasından başlamak üzere, seçim yoluyla düzen değişikliğine ilişkin tereddüt boyutunu çoktan aşan keskin fikirleri gözlemlenebilmektedir. Bu fikirler YÖN dergisinin çıkışından itibaren zaman zaman ortaya çıkmış, kendi tanımıyla “karşı-devrimcilerin” sandıktan çıktığı

¹³⁷ Yalçın Küçük, **Türkiye Üzerine Tezler**, Salyangoz Yayınları, 2007, Cilt 3, s. 160.

her seçim sonucunda yoğunlaşmıştır. İleride aktarmaya çalışacağımız üzere 1965 seçimleri sonrasında ise artık geriye dönmeyecek bir hal almış ve DEVRİM dergisiyle eylemli sürece dahil olmuştur.

Gökhan Atılğan, YÖN hareketinin iktidar karşısındaki konumunu beş ayrı döneme ayırarak irdeliyor. Atılğan'a göre, YÖN'ün yayın hayatına başlamasından, DPT yöneticilerin istifa ettiği süreç birinci evreyi, DPT yöneticilerinin ülke gündemini yoğun biçimde meşgul eden ve YÖN saflarına katılmalarıyla devam eden bu evrenin Albay Talat Aydemir'in başarısız darbe girişimi ardından YÖN'ün Sıkıyönetim Komutanlığı tarafından kapatılmasıyla sona eren dönemin ikinci evreyi, YÖN'ün kapatılmasıyla başlayıp 1965 seçimlerine kadar süren dönemin üçüncü evreyi, 1965 seçimlerinden YÖN'ün kendi kararıyla yayın hayatına son vermesine kadar geçen dönem dördüncü evreyi ve nihayet Devrim dergisinin de içinde olduğu ve 12 Mart askeri müdahalesiyle sonuçlanan dönem ise beşinci evreyi oluşturmaktadır.¹³⁸

Küçük de YÖN hareketinin, Avcıoğlu'nun ihtilal planlamasını göz önüne alarak çeşitli aşamalardan oluştuğunu ifade etmektedir. Buna göre, birinci aşamayı YÖN dergisi oluşturmakta, bu aşamada hareket kendi saflarını genişletirken, karşı safların moralini bozmayı denemektedir. Küçük'e göre, YÖN bir savaşın topçu ateşi dönemine benzemektedir. Sütre gerisinden ve görmeyerek yapılan; uzakta, güvenilir bir yerde bulunan düşman içinde bireysel hedeflerin değil, bir alanı dövmeye çalışan bu dönemin ardından gelen Türkiye'nin Düzeni'ni takip eden DEVRİM gazetesi tank savaşı aşamasıdır. Bu aşama hareketin bir alana yerleştiği süreci ifade etmektedir.

YÖN hareketinin, olgunlaştığı dönemden başlayarak, ülkede temel bir siyasal aktör haline geldiği süreçten itibaren "ihtilal" amacının basamaklarını döşediği savı göz önüne alındığında, Atılğan'ın da, Küçük'ün de saptadığı evrelerin, ihtilal amacına uygun biçimde oluştuğu, hatta başta Avcıoğlu olmak üzere yönetici kadro tarafından her evrenin bir sonraki evre gözetilerek bilinçli biçimde oluşturulduğu ifade edilebilir.

¹³⁸ Atılğan, *Yön-Devrim...*, ss. 159-160.

4.1. PARLAMENTER SİSTEME BAKIŞI

YÖN hareketinin, kitlesel desteğe sahip olan ve siyasal iktidar hedefi olan sol partilere bakışı, parlamenter sisteme bakışıyla doğrudan ilgilidir. Ancak nihai sonuç saklı kalmak üzere bu konudaki düşüncesinin de zaman ve sürecin anahtarlarıyla doğrudan ilgili olduğu söylenebilir. Öyle ki, bu dönemde YÖN hareketi, CHP ve diğer siyasal yapılarla mücadele etmek yerine, bu grupları kurguladığı reform politikası yönünde ikna etme uğraşı içindedir. Zira bu dönemde en azından Kemalist devrimin yaşayan temsilcilerinden İsmet Paşa hala Başbakan'dır ve "27 Mayıs", kendi iç kavgasını vermeye başlamışsa da, hala etkilerini sürdürmektedir. Bunun da ötesinde 1961 Anayasası henüz yürürlüğe girmiş olsa da "sola açık" etkileri kısmen hissedilmeye başlanmıştır.

YÖN'ün yayın hayatına başladığı dönem 1961 seçimlerinin yapıldığı ve TSK'nin yönetimi "sivillere" bıraktığı bir dönemdir. 1961 seçimleri sonucunda her ne kadar CHP birinci parti olarak çıkmışsa da, oy oranı %36.7'de kalmıştır. "27 Mayıs"ın kapattığı Adalet Partisi ise %34.7 oy alarak ikinci parti olabilmiştir.¹³⁹ Hatta Millet Meclisi seçimlerindeki bu sonuçlar, Cumhuriyet Senatosu seçimlerinde "çoğunluk sistemi" uygulanmasından dolayı AP'nin CHP'den daha fazla senatöre sahip olmasına yol açmıştır.¹⁴⁰ Bu sonuç "27 Mayıs"ın halk yığınları nezninde onaylanmadığı olgusunu düşündürmüş ve TSK'nin duruma el koyması doğrultusunda girişimleri gündeme getirmiştir.¹⁴¹ Bu süreçte Türkiye'yi bekleyen bir askeri müdahalenin iktidardan ettiği AP ile CHP'nin İnönü Başbakanlığında oluşturdukları koalisyondu. Bu gerçekliğin, YÖN dergisinin çıkışına doğrudan etkide bulunduğu fikri bir yana, "27 Mayıs"ı herşeye rağmen ilerici bir adım olarak gören ve köklü reformlar bekleyenler için, bu arada YÖN için de, bir hayal kırıklığı oluşturduğu söylenebilir. Ancak gerek 1961 Anayasası'nın halk

¹³⁹ (Erişim), http://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/secimler.secimdeki_partiler?p_secim_yili=1961, 21.04.2009.

¹⁴⁰ Cumhuriyet Senatosu seçimlerinde oyların %35.4'ünü alan AP 71 senatörlüğe sahip olurken, %37.2'sini alan CHP sadece 36 senatörlük kazanabilmiştir. a.k. Özdemir ansiklopedi, s. 242.

¹⁴¹ Tefik Çavdar, a.g.e., s. 115.

oylamasında, gerekse 1961 seçimlerinde Forum dergisiyle kendini gösteren liberal çizginin söyleyebileceği herşeyi söylemesine rağmen istediği sonuca ulaşamaması YÖN'ün sosyal muhalefeti için gerekli ortamı da hazırlamıştı.¹⁴²

Bu hayal kırıklığıyla karışık durumu, YÖN imzasıyla “Siyasi Notlar” kısmında yer alan cümleler ifade edebilmektedir:

“Son on yedi yıllık deneyi reform hareketlerinin durması ve hatta gerilemesi bakımından bir kayıp saydığımız doğrudur. Fakat genel oy sayesinde kütlelerin az çok sesini duyurabilmesine imkan verdiği için de, bu devrenin ilerici karakterini belirtmeyi unutmadık. Genel oyun en hararetli savunucusuyuz. Bu bakımdan genel oyun kaldırılmasını isteyen aydınlardan ayrılıyor. (...) İnönü'nün parlamento dışındaki zinde kuvvetlere ve halk kütlelerine dayanarak köklü reformlara girişebileceğini düşünüyor ve başkaca yol göremiyoruz.”¹⁴³

YÖN, yayımlanmaya başlamasının ardından kendisine yöneltilen demokrasi karşıtı yakıştırmalarını kabullenmedi. Aksine hedeflerinin gerçek demokrasi olduğu, gerçek demokrasinin ise ancak sosyalizmle mümkün olacağını ifade etti. Bunun yanında gerçek demokrasinin oluşabilmesi için ve seçimlerin anlamına uygun gerçekleşebilmesi için halkın idaresini serbestçe ortaya koyabilmesinin önündeki engellerin kaldırılması gerekiyordu. Avcıoğlu bu amaçla öngördüğü “köklü reformları” ilk bakışta şöyle ifade ediyor:

“Halk teşkilatlanmalı, ağa ve mutavassıt saltanatı son bulmalıdır. Modern anlamda bir toprak reformunun gerçekleştirilmesi, zirai pazarların özel mutavassıt elinden kurtarılması, istihsal ve satış kooperatiflerinin yaygın hale getirilmesi, her alanda sendikacılığın kuvvetlendirilmesi, halk çocuklarının en geniş eğitim imkanlarından faydalanmasının sağlanması, köylü kütlesini yirminci yüzyılın adamı haline getirmek amacını güden Köy

¹⁴² Gökhan Atılğan, “Yön-Devrim Hareketi”, **Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce: Sol**, İletişim Yayınları, 2008, Cilt 8, s. 599.

¹⁴³ “Siyasi Notlar”, **YÖN**, Sayı 14, 21 Mart 1962, s. 4.

Enstitüleri hareketinin yeni baştan ele alınması, demokrasinin bir karikatür olmaktan kurtarılması için şarttır.”¹⁴⁴

Doğan Avcıoğlu'na göre, bu noktada İnönü'ye büyük görev düşmektedir: “Artık bir noktada şüpheyeye yer yoktur. Parlamento çoğunluğu ve bazı iş çevreleri ne düşünürse düşünsün, bugün Türkiye’de memleketin gerçek ihtiyaçlarına uygun devrimci bir politikanın dayanacağı büyük bir kuvvet vardır. Lidere düşen vazife, bu kuvveti seferber ederek, rejimi kurtarmak ve memleketi ilerleme yoluna koymaktır.”¹⁴⁵

Mustafa Şener'e göre de, YÖN'cülerin bu dönemde, bir taraftan sosyalist bir iktidardan söz ederken öte yandan da CHP'yi tamamen karşılarına almamaya özen göstermelerinin bir nedeni de –sosyalizmi iktidara getirecek toplumsal güçlerin yokluğunun ya da zayıflığının yanı sıra- mevcut rejimi daha da geriye götürebilecek bir tehlikenin farkında olmalarıydı: Faşizm tehlikesi. Şener, YÖN hareketinin, mevcut rejimi “eşraf demokrasisi” olarak nitelendirip, onunla kendi savundukları “gerçek demokrasi” arasına kalın bir çizgi çekmeye başlamışsa da, çok partili hayata ve genel oya karşı doğrudan cephe almadığını ifade etmektedir.¹⁴⁶

Buna karşın, YÖN'ün bu döneminde dahi, daha sonra belirginleşecek parlamentoya karşı tutumunun izlerini bulmak mümkündür. Avcıoğlu'na göre, dışa tamamen bağımlı kılınmış ve toprak reformunu dahi gerçekleştirememiş geri sosyal yapıları bir toplumda, klasik parlamenter sistemin tutucu güçlerin egemenliğini sağlamaktan başka bir sonuç doğurmayacağı açıktır.¹⁴⁷

Herşeye karşın YÖN'ün İnönü hükümetini desteklemesinin iki nedene dayandırılması mümkündür¹⁴⁸: Bunlardan ilki İnönü hükümetinin alternatifinin DP çizgisini temsil edecek diğer siyasi partilerin oluşturacağı bir koalisyon olmasıydı. Zira, 1961 seçimlerinde CHP ve AP dışında TBMM'ye giren diğer

¹⁴⁴ Doğan Avcıoğlu, “Efendilerimiz”, **YÖN**, Sayı 3, 3 Ocak 1962, s. 3.

¹⁴⁵ Doğan Avcıoğlu, “İnönü'den Beklediğimiz”, **YÖN**, Sayı 9, 14 Şubat 1962, s. 3.

¹⁴⁶ Şener, a.g.e., s.91

¹⁴⁷ Doğan Avcıoğlu, “27 Mayıs”, **YÖN**, sayı 165, 27 Mayıs 1966, s. 3

¹⁴⁸ Atılğan, **Yön-Devrim...**, s. 164.

iki siyasi parti “ateşli bir özel girişim savunucusu”¹⁴⁹ olan Ekrem Alican’ın Yeni Türkiye Partisi ve Osman Bölükbaşı’nın Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi’ydi. Diğer nedense İnönü’nün Atılgan’ın deyimiyle ortalama bir hükümet başkanı olmanın ötesinde bir tarihi şahsiyet olması ve bu niteliğin köklü reformları uygulamayı sağlayabileceğini düşünmeleriydi.

YÖN bir yandan İnönü hükümetini destekler görünürken, bir yandan da hükümet üzerinde reformların uygulanması yönünde baskılar uygulamaya çalışmıştır. YÖN sayfalarında ilerleyen dönemde sıklıkla duyulacak “zinde kuvvetler” ifadelerine bu dönemde hükümete yönelik baskıların artırılması için başvurulacaktır. Bu süreçte YÖN’ün kullandığı iki temel araç söz konusudur. Bunlardan ilki Çalışanlar Partisi girişimi, diğeri Sosyalist Kültür Derneği’dir.

4.2. ÇALIŞANLAR PARTİSİ GİRİŞİMİ

1961 Anayasası’nın “Genel Esaslar” ve “Temel Hakların Niteliği ve Korunması” başlıkları altında ortaya koyduğu “özgürleştirme” anlayışı, dönemin Fransız(IV. ve V. Cumhuriyet) Anayasaları ile Federal Alman Temel Yasası’ndan daha olgun¹⁵⁰ bir nitelik taşımaktadır. Bu durum daha sonraları “aşırı özgürlük ortamı” biçiminde tanımlanacaktır. Öyle ki, 1961 Anayasası’nın “partilerin serbestçe kurulabilmesini, kurulmanın hukuksal yönden herhangi bir izne ve tescil yükümlülüğüne bağlı olmamasını”(m.56), aynı biçimde önceden izin alma zorunluluğu olmaksızın kurulabilen derneklerin ‘kamu düzeni ve genel ahlakı korumak’ dışında hiçbir nedenle sınırlandırılmayacağını,(m.29)¹⁵¹ üniversitelerin bilimsel, iktisadi ve özerkliğe sahip olduğunu¹⁵², işçilerin sendika kurma ve grev hakkına, memurların ise sendika kurma hakkına(m.46,119) sahip olduğunu açık biçimde temel hak ve

¹⁴⁹ Kemal Karpat, *The Turkist Left*, JCK 112, s.183, a.k. Feroz Ahmad, *a.g.e.*, s. 269.

¹⁵⁰ Tanör, *a.g.e.*, s. 382.

¹⁵¹ Tanilli, *a.g.e.*, ss. 217-218.

¹⁵² Anayasa’nın 120/4.maddesinde yer alan “üniversite organları, öğretim üyeleri ve yardımcıları, Üniversite dışındaki makamlarca, her ne surette olursa olsun, görevlerinden uzaklaştırılmazlar.” hükmü üniversitelerin idari özerkliğini güvence altına almıştır. Bkz. Tanilli, *a.g.e.*, s. 404.

özgürlükler içinde sayarak, yer verdiği diğer ilkelerle birlikte değerlendirildiğinde toplumsal örgütlenmenin önünü önemli biçimde açmıştır.

Bu özgürlük ortamı, yasal iyileştirmeler boyutunu aşarak, eylemli biçimde kullanılmaya başlandığında ülke iyiden iyiye bir kıpırdanma sürecine girmiştir.

Bunun doğal sonucudur ki, çalışanların ve sanayileşmenin artmasıyla kapitalizm ekonomik baskısını artırmış, bu durum özellikle sınıf bilincine sahip olmaya başlayan işçilerin siyasal mücadele içinde yer bulmaya başlamasını sağlamıştır. İşçilerin ekonomik ve siyasal haklarını korumak ve geliştirebilmek için yeni örgütlenmelerin ortaya çıkması da benzer gerekçelerin sonucudur.

İşçi sendikalarının kurulması ve dönem için sıklıkla rivayet edilen görece özgürlük ortamının etkisiyle işçi sınıfını temsil savıyla siyasal partilerin kurulduğu da görülmektedir. Bunlardan en önemlisi Türkiye İşçi Partisi'dir. TİP'in kuruluşu, genel siyasal konumu ve YÖN ile ilişkilerini ilerleyen kısımlarda ele alacağız. Bu kısımda YÖN'ün, hem TİP, hem de CHP üzerindeki baskılarını artırmak, "zinde kuvvetler" in bir bölümünü siyaset sahnesine çekmek için kuruluş sürecine katıldığı "Çalışanlar Partisi" girişiminden söz edeceğiz.

Çalışanlar Partisi, 1961 seçimlerinde parti listelerinin dışında bırakılan TÜRK-İŞ liderlerinin, işçi hareketlerinin etkililiğini arkalarına alarak 1962 yılının ilk günlerinde başlattıkları girişimdir.¹⁵³ YÖN hareketinin Çalışanlar Partisi sürecine katılması, bir yandan işçi hareketine pusula olacak siyasal oluşumun düşünsel zemine oturmasını, diğer yandan YÖN fikrinin eylemli sürece dahil olmasını sağlamaya yönelikti.

Büyük Saraçhane Mitingi'nin işçi hareketinin sesinin yükselmesine yaptığı katkıların etkisiyle TÜRK-İŞ Genel Başkanı Seyfi Demirsoy yeni bir parti kurma girişimini gündeme getirdi. YÖN'ün bu girişimle ilişki içine girmesi aynı sürece rastlamaktadır. Bu çalışmalarda Avcıoğlu ve Soysal gibi YÖN

¹⁵³ Atılğan, "YÖN-Devrim...", s. 603.

kurucularının yanında, YÖN yazarı olan ancak daha sonra TIP yöneticisi olacak Sadun Aren de bulunmaktadır. TÜRK-İŞ'in parti kurma girişimi YÖN'de ilk olarak "Çalışanların Partisi" başlıklı imzasız bir yazıyla¹⁵⁴ tartışmaya açıldı. Bu yazıda girişimin nedeni;

"Genel seçimler ve partilerin işçi liderler ile işçi meselelerine karşı tutumları eninde sonunda bir 'işçi partisi' kurmak zorunluğunu ortaya çıkardı. Gerçekten, seçimlere katılan partilerden hiçbiri işçi adaylarına listelerinde pek yer vermedi. Yeni Mecliste eski meclislerdekinden çok daha az sayıda işçi milletvekili vardı. Kaderlerini bu partilere bağlayan işçiler ve onları bu yolda yürümeğe sevkeden liderler, işçi menfaatlerini ön plana alacak bir parti kurulmadıkça diğer partilerin işçi menfaatlerini ve haklarını istendiği şekilde ele almayacaklarını son seçimlerde iyice anladı." biçiminde ifade ediliyordu.

YÖN dergisinde Çalışanlar Partisi girişimi hakkında her adımda bilgi veriliyor, taslak halinde kalmış olsa da parti programında partinin amacı, "çalışmayı toplumun en üstün değerlerinden biri haline getirmek, herkes için çalışma imkanları yaratmak, çalışanların haklarını korumak, sosyal adalet ve demokrasi içinde hızlı kalkınmayı gerçekleştirmek" olarak tanımlanıyordu. Aynı programda Çalışanlar Partisi'nin devletçi olduğu ve sosyal adalet ve demokrasinin gelişmesinin devletçilik anlayışıyla mümkün olabileceği ifade ediliyordu.¹⁵⁵

İlerleyen sayılarda YÖN dergisinde sürece ilişkin bilgiler verilmeye devam ediliyor, partinin genel başkanlığına büyük olasılıkla Prof.Dr.Orhan Tuna'nın getirileceği, adının da Sosyal Güvenlik Partisi olmasının muhtemel olduğu ancak Çalışanlar Partisi ve İşçi ve Köylü Partisi isimlerinin de düşünülen isimler arasında olduğu ifade ediliyordu.¹⁵⁶

Partinin programı, tüzüğü, kurucuları, kuruluş tarihi¹⁵⁷ saptanmasına karşın Çalışanlar Partisi hiçbir zaman kurulamayacaktır. Bu duruma, TÜRK-İŞ'in parti çalışmalarından çekilmiş olmasının neden olduğuna kuşku yoktur.

¹⁵⁴ "Çalışanlar Partisi", YÖN, Sayı 2, 27 Aralık 1961, s. 18.

¹⁵⁵ "Partiler-Çalışanlar Partisi", YÖN, Sayı 11, 28 Şubat 1962, s. 5.

¹⁵⁶ "Siyasi Notlar", YÖN, sayı 4, 10 Ocak 1962, s. 8.

¹⁵⁷ Atılğan, *Yön-Devrim...*, s. 289.

Ancak, TÜRK-İŞ'in çalışmaların arkasından çekilmesinin nedenleri sorgulandığında ağırlıklı görüşün TÜRK-İŞ'in kuruluşundan itibaren Amerikan tipi sendikacılığı benimsemiş olması ve hükümetin kendisine yönelik baskılarına boyun eğdiği'dir.

Çalışanlar Partisi'nin kuruluş süreci içinde olduğu dönemde Türkiye İşçi Partisi'nin genel başkanlığa kamuoyunda sosyalist kimliğiyle bilinen Mehmet Ali Aybar'ı getirmesi, bu durumun TİP'in ciddi bir toparlanma sürecine girmesi ve aydın desteğini sağlayacağına yönelik işaretler vermesi, YÖN Dergisi'nin sosyalist çizgisininin daha belirgin olmasının tabanı büyük çoğunlukla Demokrat Parti'li olan TÜRK-İŞ yöneticilerinin bu işbirliğinden beklentilerini azaltmaya başlamış olduğu da bu yönde dikkate değer bir başka görüştür. Özellikle TİP'in de sosyalist bir çizgiye kayması ve TİP ile kurulacak partinin gelecekte sosyalist bir çizgide birleşme olasılığı, Seyfi Demirsoy'un kabullenebileceği bir gelişme olmayacaktı. Aynı görüşe göre, böyle bir parti kurma niyetinin bile, belirli çevrelerde gereken etkiyi yaratması, mevcut siyasal partilerle TÜRK-İŞ arasındaki ilişkileri güçlendirmiş olması, TÜRK-İŞ'in, parti kurma tehdidini kullanarak ve ancak "partiler üstü kalarak" hem kendi tabanından kopmamasını sağlamıştır. Zaten parti çalışmalarının TÜRK-İŞ tarafından sendikalara ve tabana yayılmasından ziyade yalnızca program ve tüzük hazırlamakla sınırlı tutulduğu görülmektedir.¹⁵⁸

YÖN'ün Çalışanlar Partisi girişimine özel önem vermesini Şener, YÖN Hareketinin "köklü reformlar"ı uygulamasını beklediği CHP'nin bileşiminin, bu reformların uygulanmasına karşı çıkan kesimlerin ağırlıkta olduğu bir yapıda olmasına, ayrıca CHP'nin "köklü reformlar"ı uygulayacak bir programa da sahip olmamasına bağlıyor. İkinci olarak, YÖN açısından daha önce kurulmuş bulunan Türkiye İşçi Partisi (TİP) de bir seçenek oluşturmuyordu. Yön'e göre TİP beklenen ilgiyi uyandıramamış ve "sözde bir teşkilat" olarak kalmıştı.¹⁵⁹

¹⁵⁸ İsimsiz, "Türkiye Çalışanlar Partisi Girişimi (1962)", **Mülkiyeliler Birliği Dergisi**, c. XXI sayı 197 s. 78.

¹⁵⁹ Şener, **a.g.e.**, s.55

Şener'in görüşlerine benzer biçimde Atılğan da, Çalışanlar Partisi'nin kapsamak istediği kesimler bakımından toprak ağalarını, eşrafı ve büyük sermaye sahiplerini dışarıda bırakmasının CHP'ye göre bir üstünlük sağladığını, partinin TÜRK-İŞ'in halihazırdaki teşkilatlarına dayanarak kurulacak olmasının, YÖN'ün aceleci iktidar perspektifine uygun olduğunu ifade etmektedir.¹⁶⁰ Aynı zamanda Çalışanlar Partisi, YÖN'ün hem programını, hem de bileşimini elverişsiz buldukları CHP'ye karşı "seçeneksizliği"ni ortadan kaldıracabilecekti.¹⁶¹

Bu iki görüşün yanında, 1961 yılının başlarında sessiz sedasız kurulan ve neredeyse tüm kurucuları sendikacı olan TİP'in kuruluş sürecinde tamamen işçilerin kurduğu ve yönettiği bir yapı görünümü vermeye özen göstermesi¹⁶², sosyalizmin kurulması için işçi sınıfının öncülüğü yönündeki ezberin geçersizliğini savlayan ve "zinde kuvvetler" in sürece dahil edilmesi gereğini savunan YÖN açısından henüz bir programı olmayan, bu nedenle örgütlenme biçimi ve düşünsel yapısını baştan aşağı kurgulayabileceği Çalışanlar Partisi girişimini desteklemek uygun bir yol olacaktır.

Çalışanlar Partisi'nin kurulamamasıyla bir süredir ümitlerini bu partiye bağlamış olan Yöncüler gözlerini tekrar CHP ve TİP'e çevirdiler. CHP'nin bir bütün olarak ilerici cephede yer alamayacağını gören Yöncüler gözlerini artık CHP içindeki muhalif kanatlara dikmişlerdi. Partinin kurulmayacağını kesinleşmesinden kısa süre sonra, 1962 yazında İnönü Hükümetinin hazırladığı hükümet programı YÖN'de sert bir üslupla eleştirilirken, CHP içinde ortaya çıkan ve "63'ler Hareketi" olarak adlandırılan gruptan umutla söz ediliyor, söz konusu grup CHP içindeki "devletçi, devrimci, halkçı" cephe olarak tanımlanıyordu.¹⁶³

¹⁶⁰ Atılğan, "YÖN-Devrim...", s. 604.

¹⁶¹ Atılğan, **Yön-Devrim....**, s. 286.

¹⁶² Çavdar, **a.g.e.**, s. 135.

¹⁶³ Şener, **a.g.e.**, s. 92.

4.3. “PLANCI”LARIN İSTİFASI VE SOSYALİST KÜLTÜR DERNEĞİ

1961 seçimlerinin ardından ordunun kışlaya dönmesiyle 27 Mayıs'ın bastırıldığı Türkiye siyasetinin temel dinamikleri yavaş yavaş normale dönmeye başlamıştır. Türkiye'deki bürokrasinin çeşitli kurumları arasındaki çekişmeler, bürokrasi-işadamlı ilişkisinin özgün tarihsel kökleri, siyasetinin popülist kimliği gibi kimi özgül nedenler plancılarla başka bir ifadeyle DPT ile hükümet-işadamlı-toprak sahipleri ve bürokrasinin diğer kurumları arasında gerilimlere neden olmuştur. Bürokrasinin diğer kurumları ve DPT arasındaki çekişmenin temelinde, DPT kurulmadan önce çeşitli kamu kuruluşlarının kendi yetki alanları içinde olan bazı konuların DPT'ye geçmesi gibi konular vardır.¹⁶⁴

İnönü Hükümeti ile ilk plancılar arasında yaşanan gerilimlerin uç veren sebepleri, KİT'lerin yeniden organizasyonu, tarımdan yüksek gelir sağlayanların vergilendirilmesi ve toprak reformu konusunda yaşanmıştır. Zira; ilk plancılar toprak reformunu, hedeflenen büyüme oranına ulaşmak için kritik bir adım olarak görmüşlerdir. Bu tartışmalar sırasında plancılara komisyonun CHP'li üyelerinin bir desteği olmadığı gibi, örneğin CHP'li Turhan Feyzioğlu muhalefet edenlerin başını çekmektedir.

Bu tartışmaların yoğunlaşması ve DPT'li plancılarla hükümet ortakları arasındaki gerilimin ideolojik bir kılıfa sokulma çabasıyla taraflar arasındaki iplerin koptuğu süreç, plancıların yüzde 7'lik kalkınma hızı hedefi belirlemesine ve buna göre tutarlı finansman programı hazırlamasına karşılık Yüksek Planlama Kurulu'nda hükümet temsilcilerinin hem yüzde 7'den daha fazla bir büyüme hızı ilan edilmesini istemeleri, hem de vergi, KİT, toprak reformu gibi önemli finansman kaynağı önerilerini reddetmeleriyle ortaya çıkmıştır. Zira, planın muhalifleri tarafından hazırlanan plan sosyalist bir plandı. Söz konusu planın sosyalist olarak nitlenmesinin nedenleri arasında

¹⁶⁴ Ümit Akçay, **Kapitalizmi Planlamak; Türkiye'de Planlama ve DPT'nin Dönüşümü**, 2007, Sosyal Araştırmalar Vakfı, s. 87., a.k. Doç. Dr. R. Funda BARBAROS, İsmail Doğa KARATEPE, “60'lı Yıllarda Türkiye'ye Planlamadan Bakış”, **Ege Akademik Bakış**, sayı 9, 2009, s. 275.

planlamanın Sovyet Rusya ile belirli bir dönem özdeşleştirilmesinin etkisi olduğu gibi, ilk plancıların ideolojik duruşu ve YÖN dergisinin plana olan bakışı sayılabilir.¹⁶⁵

Bunun üzerine İktisadi Planlama Dairesi Başkanı Atilla Karaosmanoğlu, Sosyal Planlama Dairesi Başkanı Necat Erder, Koordinasyon Dairesi Başkanı Ayhan Çilingiroğlu ve DPT Müsteşarı Osman Nuri Torun plan çalışmalarını tamamlayıp, TBMM'ye verdikten sonra dönemin Başbakanı İsmet İnönü'ye istifalarını 26 Eylül 1962'de vermişlerdir.

YÖN, Çalışanlar Partisi girişimiyle başarısız olmuştu ve belki de YÖN'ün ilk kez işçi sınıfı perspektifinden yürütmeye çalıştığı süreç, aslında YÖN'ün Türkiye'de işçi hareketine ilişkin ortaya koyduğu tezi doğrular biçimde hüsrarla sonuçlanmıştı. Bunun da ötesinde Çalışanlar Partisi girişiminin ilk ortaya konduğu dönemde, birkaç işçinin çabasıyla kör topal yürüyen TİP, Aybar'ın genel başkanlığıyla ve ilk bakışta YÖN çizgisiyle benzer görünen antiemperyalizm/antikapitalizm vurgulu siyasal söylemiyle birlikte odak haline gelmeye başlamıştı. Bu durum, YÖN'ün her ne kadar koşulları yeni bir siyasal parti kurmak için uygun görmese de en azından siyasal parti yolunda bir adım sayılabilecek “teşkilat” fikrini uygulamaya koymasına yol açıyordu.

Plancılarla, YÖN'ün yolu bu noktada kesişti ve Sosyalist Kültür Derneği, Atılğan'ın anlatımıyla “hem kendilerini bir partinin kuruluşuna hazırlamak, hem de sosyalizm tartışmalarına ‘vuzuh’, zinde kuvvetlere de ‘şuur’ kazandırmak maksadıyla”¹⁶⁶, 1963 yılının ilk günlerinde kuruldu.

DPT eski Müsteşarı Osman Nuri Torun derneğin başkanlığına, eski Sosyal Plânlama Dairesi Başkanı Necat Ender ise genel sekreterliğine seçildi. Araştırma ve dokümantasyon işlerini DPT İktisadi Plânlama Dairesi eski Başkanı Atilla Karaosmanoğlu, yayın ve konferans işlerini Doğan Avcoğlu, mali işleri Maliye müfettişi Adnan Başer Kafaoğlu, teşkilatlanma

¹⁶⁵ Doç. Dr. R. Funda BARBAROS, İsmail Doğa KARATEPE, **a.g.m.**, s. 278.

¹⁶⁶ Atılğan, “Yön-Devrim...”, s. 606.

işlerini Cemal Reşit Eyüboğlu ve CHP Hatay milletvekili Sırrı Hocaoğlu, muhasipliği Güney Özcebe, koordinasyon işlerini de Cahit Tanyol üstlenmişti.

Bu ilginç bileşime bakıldığında; istifa eden ilk plancıların ve YÖN dergisi kurucularının SKD’de birlikte çalışması, YÖN tarafından öne sürülen görüşlerin, ilk plancılar tarafından da paylaşıldığı gözleminin yapılmasını olanaklı kılmaktadır.¹⁶⁷

SKD ile YÖN’ün bir siyasal parti kurma hedefine yöneldiği fikri bu durumdan rahatsız olan TİP başta olmak üzere birçok kişinin aklına, İngiliz İşçi Partisi’nin partileşme sürecinde kurduğu “FABIAN Society”yi getirdi.

Bu fikrin sahiplerinden Landau, Fabiancılarını temsil ettiği, üretimde daha çok toplumsal yarar, ana sanayilerin devletleştirilmesi, ulusal zenginliğin adaletli dağıtımı, işçilerin güçlü biçimde temsil edildikleri bir parlamenter demokrasi ve işçilerin işverenlere karşı korunması gibi bir çok ana eksenin YÖN tarafından Türkiye ve gereksinimlerine uygun bir felsefe sağladığını ifade etmektedir.¹⁶⁸ Tunçay da iki grup arasındaki asıl benzerliğin, her iki tarafın da iktidara kendileri gelmeden işbaşındakileri kendi isteklerini yapmaya ikna etmek şeklinde açıklanabilecek “sızma” taktiğini benimsemeleri olduğunu vurgulamaktadır.¹⁶⁹

Özdemir ise YÖN’ün, Fabian ile karşılaştırıldığında radikal ve devrimci bir sosyalizmi savunması, 1960’lı yıllarda Afrika ve Asyalı aydınların savunduğu kapitalist olmayan kalkınma yolu benimsemiş olması gibi ölçütler değerlendirildiğinde YÖN’ün Ortadoğu ve Afrika ülkelerinde ortaya çıkan milliyetçi-sol programlarla karşılaştırılmasının daha anlamlı olacağını ifade etmektedir.¹⁷⁰

SKD’nin YÖN’ün yaklaşık bir yıldır ortaya koyduğu siyasi projenin, asker ve sivil aydınlar arasında yayılmasının bir kanalı olarak etkili olduğu ve 1965 yılına kadar kendinden beklenen işlevi “Cumartesi Toplantıları” benzeri

¹⁶⁷ Akçay, **a.g.e.**, s. 108.

¹⁶⁸ Landau, **a.g.e.**, ss. 86-87.

¹⁶⁹ Özdemir, **YÖN...**, s. 277.

¹⁷⁰ Özdemir, **a.g.e.**, s.278

çalışmalarla bir yönüyle karşılayabildiği söylenebilir. Ancak 1965 seçimlerinin sonuçlarının YÖN'ün iki lokomotifi Avcıoğlu ve Soysal tarafından farklı yorumlanmasının yarattığı ayrışma SKD'nin anlamını yitirmesine ve süreç içinde küllenmesine neden oldu. Soysal'ın Atılğan'a aktardığı kadarıyla SKD'nin 'sönmesi'nin nedeni YÖN dergisinin 'yön' değiştirmesi sonucu derneğe katkıda bulunanların yavaş yavaş çekilmesidir.¹⁷¹

4.4. TALAT AYDEMİR'İN DARBE GİRİŞİMLERİ VE YÖN HAREKETİYLE İLİŞKİSİ

Zaman içinde, kısmen koalisyon ortakları arasında yaşanan tartışmaların da etkisiyle,¹⁷² CHP'nin ve parlamentonun “köklü reformlar”a girişme olasılığının zayıfladığı ortaya çıkınca YÖN'ün ve TSK içindeki kimi kılcal yapılanmaların tavrı da değişim göstermeye başladı. Kaldı ki “27 Mayıs” sonrası orduyu “yekpare” bir bütün saymak olanaklı değildir. Çalışmanın başında ifade ettiğimiz “EMİNSU” olayı, “14'lerin Tasfiyesi”, “alttan gelen” harekete karşı askeri hiyerarşiyi temsil eden “Silahlı Kuvvetler Birliği” nin kurulması gibi nedenler TSK'nin de kendi içinde çözüm ve siyasal iradeye bakış başta olmak üzere bir çatışma içinde olduğunu göstermektedir.

Zira ordu hiyerarşisinin parlamentoya karşı gelişen ve bazen ciddi boyutlara ulaşan tehditlerin etkisiz kalmasını sağlamasına karşılık genel olarak askerin siyasete karışması rejim krizini derinleştiren etkenler arasında önemli bir yere sahiptir. Bu dönemde, 27 Mayıs sırasında Kore'de görevli olduğu için askeri eylemde ve Milli Birlik Komitesi içinde yer alamayan Kurmay Albay Talat Aydemir, yurda döndükten sonra MBK tarafından atandığı Harp Okulu Komutanlığı sırasında askeri isyan hazırladığı ve 22 Şubat 1962'de eyleme geçtiği gerekçesiyle ordudan çıkarılmıştır. Bu kez

¹⁷¹ Atılğan, *Yön-Devrim...*, s.303

¹⁷² 20 Kasım 1960'da göreve başlayan koalisyon hükümeti, ortaklar arasında DP'den bu yana gelen anlaşmazlıkların yeniden su üstüne çıkmasıyla dağılmış, 25 Haziran 1962'de İnönü CHP'si, YTP ve CKMP ile 2. koalisyon hükümetini kurmuştur.

MBK'den tasfiye edilerek sürgüne gönderilen "14'lerin" daha sonra yurda geri dönmeleri üzerine¹⁷³ Albay Aydemir'in 20-21 Mayıs 1963 tarihinde giriştiği ikinci ayaklanma/darbe girişimi de başarısız olmuş, Aydemir taraftarlarıyla birlikte tutuklanarak askeri cezaevine konmuş, yapılan yargılama sonucunda 6 arkadaşıyla birlikte ölüm cezasına çarptırılmıştır. Bu kişilerden hareketin lideri Aydemir'in yanında Binbaşı Fethi Gürcan hakkında verilen ceza da infaz edilmiştir.¹⁷⁴

Bu iki başarısız darbe girişiminin sonucu YÖN dergisinin kapatılmasına varan gelişmelere sahne olacaktır. Öyle ki, YÖN, Albay Talat Aydemir önderliğindeki darbe girişiminden sonra, bu girişimde rolü olduğu gerekçesiyle Sıkıyönetim Komutanlığı tarafından kapatılacak ve 25 Eylül 1964 tarihine kadar yaklaşık 14 ay kapalı kalacaktır.¹⁷⁵

YÖN'ün Aydemir'le doğrudan ilişki kurduğuna dair herhangi bir bilgiye sahip değiliz. Aydemir'in, Avcıoğlu'yla ya da YÖN kurucularından biriyle görüştüğüne ilişkin de bir bilgi bulunmamaktadır. Hatta Aydemir'in hatıralarında Avcıoğlu'ndan ve YÖN'den tek satırla dahi söz edilmemektedir. Bu gerçekliğe karşın YÖN ideolojisinin ve eylem yönteminin Aydemir cuntasını etkileyip etkilemediği, cunta içinde bulunan bazı kimselerin YÖN çevresiyle ilişki kurup kurmadığı akla gelebilir.

İlk başarısız darbe girişiminden sonra Avcıoğlu'nun yazdıkları, kimi yazarlarca darbenin YÖN'le ilişkisini ortaya koyduğu biçiminde değerlendirilmektedir:

¹⁷³ Ömer Lütfü Erol, **Asker,Devrim,Darbe**, Toplumsal Dönüşüm Yayınları, 2004, s.147,vd.

¹⁷⁴ Özdemir, **a.g.e.**, s. 246.

¹⁷⁵ Şener'in aktardığına göre, "Sıkıyönetim Komutanlığı, sonradan Yön'ün açtığı iptal davasına gönderdiği savunmada kapatma kararına gerekçe olarak iki yazıyı göstermiştir: Cemal Hüsnü Taray imzasıyla 23 Mayıs 1963 tarihli 75. sayıda çıkan ve 21 Mayıs olaylarını değerlendiren ilk yazıda, -savunmada özetlendiği şekliyle "isyana sebeplerin ortadan kaldırılmaması dolayısıyla ileride bunları yenilerinin takip edeceği söylenerek umumi efkâr üzerinde daha çok huzursuzluk ve endişe yaratılmak istendiği"; Bahri Savcı imzasıyla 77. sayıda çıkan "Karşı İhtilal Akımı" başlıklı yazıda da 27 Mayıs İnkılabını Koruma Kanununa aykırı davranıldığı iddia edilmiştir. Oysa YÖN'ün bildirdiğine göre, bu son yazı, Savcı'nın Siyasal Bilgiler Fakültesi'nce yayınlanan bir kitabından alınmış ve kitap hakkında herhangi bir soruşturma açılmamıştır. Sıkıyönetim süresince kapalı tutulan YÖN hakkında da herhangi bir adli kovuşturma yoluna gidilmemiştir." A.k. Mustafa Şener, a.g.e.,s.100

“Ordu, memleketin sosyal adalet içinde hızla ileri gitmesinin, füze çağında tek kurtuluş yolu olduğunu bilmektedir. 27 Mayıs’tan sonra, sosyal adalet çığırını, birtakım politikacıların çekinmelerine rağmen, ordu açmıştır. Bugün sosyal adalet fikrini boğmaya çalışanların yeteri kadar cüretkar olmasını önleyen tek kuvvet ordudur. Ordunun din istismarcılarıyla Menderes devri zenginlerinden kuvvet alan ve her türlü yapıcı fikirden yoksun bulunan bu sözde milliyetçilerin memleketi geri götürmelerine fırsat vermesi düşünülemez. Atatürk devrinde de memleketin hızla ileri gitmesi için liderlik yapan ordu, bugünde en sağlam kuvvettir. Türkiye orduya dayanarak ve ordunun desteği ile, gericiliği ve gericileri yenmesini bilecektir. Parlamentoda fırtına yaratma sevdasına kapılan miyopların da, menfaatleri aslında bugünkü sistemin yaşatılmasıdır. Hükümet ve liderine düşen iş ise, cesur hamlelerle, köklü reformlarla milletçe kalkınma şevkini yaratmak ve rejimin hayatiyetini ispat etmektir. Bu manzaradan halen çok uzağız.”¹⁷⁶

Ahmad, bunun sıradan bir askeri darbe olmadığını geniş bir reform programını uygulamaya sokmak için bir Türk “Nasır”ın iktidarı ele geçirme girişimi olarak değerlendirilebileceğini ifade etmektedir.¹⁷⁷ Bu saptama, sürekli Afrika ve Asya örneklerine vurgu yapan ve Nasır deneyimini sıklıkla okurlarıyla paylaşan YÖN’le Aydemir arasında düşünsel birlik olduğunun iddia edilmesine yol açmaktadır. Bunun da ötesinde YÖN’ün darbe girişiminden bir süre önce Aydemir bildirimlerine yer vermiş olması, YÖN kurucularından Mümtaz Soysal’ın cunta hareketiyle yakın temasa geçildiği¹⁷⁸ ifadeleri bir yakınlaşmanın var olduğuna dair izler taşımaktadır. Buna karşın Hikmet Özdemir, Yöncüler’in başından itibaren darbeyi başarıya ulaşması zayıf, kanlı bir macera şeklinde gördüklerini belirtmiştir. Yöncülere göre, askeri bir harekete elverişli bir ortam olmadığından eylemin şiddetli bir tepkiyle karşılaşacağı açıktır.¹⁷⁹

¹⁷⁶ Doğan Avcıoğlu, “Rejim Buhranı”, YÖN, sayı 10, 21 Şubat 1962, s. 3.

¹⁷⁷ Ahmad, a.g.e., s. 274.

¹⁷⁸ Mehmet Ali Birand, Can Dündar, Bülent Çaplı, **12 Mart: İhtilalin Pençesinde Demokrasi**, İmge Yayınları, 2008, s. 82.

¹⁷⁹ Dikici, a.g.e., s. 60.

Şener, YÖN'de bu dönemde “zinde kuvvetler”deki öfkeyi ve sabırsızlığı ön plana çıkararak yorumların artmış olmasının, 21 Mayıs'ta gerçekleşecek darbe girişimiyle ilgisi olduğunu gösteren kesin kanıt olarak sayılamayacağını düşünmektedir.¹⁸⁰ Kaldı ki, YÖN 21 Mayıs'tan hemen sonra çıkan 23 Mayıs 1963 tarihli sayısında, ortamın bir “ihtilal” ortamı olmadığı açık biçimde vurgulanmıştır. YÖN'e göre, ortam uygun olsa bile çeşitli bölünmelere, küskünlüklere adı karışmış olan Talat Aydemir, kişiliği itibarıyla, toparlayıcı bir insan değildir.¹⁸¹

Atılğan da, iki grup arasında bir ilişki bulunup bulunmadığının bilinmediğini ancak Aydemir'in hedefleri ve argümanlarının YÖN'de öne sürülen görüşlerle paralellik taşımasının düşünsel düzeyde bir ilişkinin bulunduğu sanısı uyandırabileceğini ifade etmektedir. Atılğan, Aydemir'in “Bizim amacımız dikta değil, demokrasiydi. Geçici bir zaman aydınlar kitlesine dayanacak olan bu demokrasi köklü reformlar yapıldıktan sonra, iktisadi düzen ve sosyal adalet nizamı kurulduktan sonra yerini normal seçimlerle demokrasiye bırakacaktı” sözlerinin YÖN dergisinin ısrarla savunduğu görüşler olduğunu, hatta Aydemir'in iktidara gelmesi halinde dayanmak istediği aydınlar kitlesinin içine ‘okuru’ olduğu Yöncüleri de almak isteyeceğini de ifade etmektedir.¹⁸²

Aydınoğlu'na göre de 22 Şubat 1962'deki ilk darbe teşebbüsüne yönelik YÖN tavrının, 21 Mayıs 1963'te gerçekleşen ikinci darbe teşebbüsüne kadar, ordunun tarihsel işlevine ilişkin değerlendirmelerle dolu yayınları gözetildiğinde “hiç de öyle geçici bir olay” olmadığını ortaya koymaktadır.¹⁸³ Bu tavır, YÖN'ün bu dönemde dahi bir askeri darbeden ne denli umutlu olduklarını görmeye kabildir.¹⁸⁴

¹⁸⁰ Şener, **a.g.e.**, s. 100.

¹⁸¹ “Politikacılar Uyanabilecek misiniz?”, **YÖN**, Sayı 75, 23 Mayıs 1963, s. 5.

¹⁸² Atılğan, **a.g.e.**, s. 167.

¹⁸³ Yöncüler, darbe girişiminin olduğu günlerde çıkacak Yön için, kapakta Aydemir'in fotoğrafının yer aldığı bir sayı hazırlamışlar, fakat darbe girişiminin başarısız olması üzerine bu sayıyı imha etmişlerdir.

¹⁸⁴ Aydınoğlu, **a.g.e.**, s. 67.

Aydemir, YÖN'le ilişki kurmuş olsa da olmasa da, hatta cuntayla YÖN arasındaki yakınlık düşünsel düzeyde kalmış olsa da, darbe girişimin YÖN'le ilişkili olabileceği yönünde oluşan fikir, derginin bu gerekçeyle Sıkıyönetim Komutanlığı tarafından kapatılması da eklenince YÖN'ün önemli bir yara almasına yol açacaktır. Öyle ki, hareket zihnindeki tasarımı adım adım yürütmeye başlamışken, 1961 Anayasası'nın rüzgarıyla yelkenleri doldurmuşken, Türk tarihinde eşine az rastlanır satış rakamlarına ulaşmışken, sol hareketin odağı olmuşken kapatılmak, yeniden açıldıktan sonra ilk oluşan tablo değerlendirildiğinde hareketin önemli ölçüde önünü kesmiştir. Bu dönemde YÖN'ün henüz salt bir askeri müdahaleye dayanmadığı, hatta öncelikle parlamenter sistem içinde bir çözüm aradığı göz önüne alındığında, kendi içinden çıkan bir hareketin askeri müdahaleyle anılır olması, YÖN'ün başta İnönü CHP'si ve hükümeti üzerindeki güvenilirliğini zedelemiştir.

4.5 YÖN'ÜN 14 AY ARADAN SONRA YENİDEN AÇILMASI VE “MİLLİ CEPHE” TEORİSİ

YÖN'ün kapanmasının ardından hareket SKD etrafında düzenlediği toplantılar üzerinde çalışmalarını sürdürmeye çalıştı. Bunun dışında siyasi gelişmelere etki edebilecek bir güç yaratabilmeleri mümkün olmadı. Bireysel olarak ise, Avcıoğlu TÜRK-İŞ Araştırma Merkezi'nde müdür olarak çalışırken, Mümtaz Soysal Siyasal Bilgiler Fakültesi'ndeki akademik çalışmalarını sürdürmekte, İlhan Selçuk ve İlhami Soysal ise gazeteciliğe devam etmekteydi.

YÖN'ün yeniden yayımlanmaya başladığı dönemde, ortaya koyduğu strateji dönemin izlerini taşımaktadır. Bu dönemde artık YÖN'ün “ehvenişer” biçimde amaçlar görüldüğü “parlamenter sistem içinde çözüm arayışı”, yavaş yavaş yerini “zinde kuvvetler”in itici gücüyle yol alma çabasına bırakmıştır.

Zira, YÖN'ün ara verdiği dönemde, bir yandan Türk solunda önemli değişimler yaşanmış, YÖN'den boşalan alan büyük ölçüde TİP tarafından doldurulmuş, bir yandan Türkiye önemli uluslar arası çatışmalar içine girmiştir ki bu çatışmalar ulusal siyaseti doğrudan etkilemiştir.

Bu dönemde Türkiye'nin en önemli meselesi Kıbrıs'ta yaşananlardır. Türk azınlığa önemli haklar verdiği söylenebilecek yeni Cumhuriyet Anayasası'nın Cumhurbaşkanı Makarios tarafından değiştirileceğinin duyurulması, Türkiye'nin tepkisini çekti. Türkiye, bu konuyu adanın iç meselesi olarak göremeyeceğini, Anayasa'nın her maddesinin Türkiye'nin de tarafı olduğu "Garantörler Anlaşması"nın güvencesi altında olduğunu ifade ediyordu. Bu dönem Türkiye'de işbaşındaki koalisyon dengeleri öyle hassastı ki, bu konuda bir uzlaşmadan söz etmek dahi olanaklı değildi. Kaldı ki Makarios da Türkiye'nin anlaşma şartlarını reddetti ve 1963 Kasım'ında Anayasa'nın temel maddelerini değiştirmeyi önerdi. Bu durum Kıbrıs Anayasası'nın varlığını tamamladığını ve adanın iki halka taksim edilmesine dönük Ankara deklarasyonu ile karşılandı.¹⁸⁵ Hükümetin bu tepkisinin, Türk halkında ortaya çıkan yüksek sesin yansıması olduğuna şüphe yoktur ki, o dönemde Türkiye'nin her yerinde Makarios karşıtı gösteriler gerçekleştirilmekteydi. Türkiye'nin üyesi olduğu ve pek güvendiği NATO ve CENTO'nun da Türkiye'nin tezlerini kabul etmemesi tepkinin uluslararası çevrelere, özellikle de ABD'ye yönelmesine yol açmıştı.

İnönü'nün, "Yeni bir dünya kurulur, Türkiye bu dünyada yerini bulur" sözleri bu ruh halini, ülkenin en yetkili ağızından yansıtan en tipik örneklerden biridir. Bu cümle, TIME dergisine verilen bir demeçten alınmıştı. 16 Nisan 1964 günü Milliyet gazetesinde M.Ali Kışlalı tarafından "BATI İTTİFAKI YIKILIR" manşeti altında bildirilen bu haberin bir cümlesi belki tüm ifadelerden daha dikkat çekiciydi: "Amerika'nın mesuliyetine inanıyordum. Bunun cezasını görüyorum demektir." İnönü'nün sözleri, Emin Değer'e göre, Amerika ile imzalanan 1947 anlaşmasının yardım tuzağıyla ülkeyi giderek

¹⁸⁵ Ahmad, a.g.e., s. 520.

artan bir bağımlılık sarmalına alması gerçeğiyle yüzleşen bir devlet adamının pişmanlık ifadeleriydi.¹⁸⁶

Bu sözler ki, daha sonra Türk-Amerikan ilişkilerini iyice sarsacak, Amerikan Başkanı Johnson'un 5 Haziran 1964 tarihli ünlü mektubunun tahrikçisi olacaktı. Amerikan Dışişleri Bakan Yardımcısının "hayatımda gördüğüm en kaba metin."¹⁸⁷ diye tanımadığı bu mektupta Johnson, Türkiye'ye, "Böyle bir hareketin (Kıbrıs'a asker çıkarmanın) Türkiye tarafından takip edilmesini, hükümetinizin bizimle evvelden tam bir istişarede bulunmak hususundaki taahhüdünüze uygun olmadığını söylemeliyim. Şu halde böyle bir harekete geçmeden önce, ABD'ye tam anlamıyla danışmak sorumluluğunuzu kabul etmenizi rica etmek zorundayım.(...) Türkiye'nin Kıbrıs'a yapacağı bir müdahalede ABD tarafından temin edilmiş bulunan askeri malzemenin kullanılmasına izin verilmeyeceğini size bütün içtenliğimle ifade etmek isterim. Size şunu bildirmek isterim ki, bizimle yeniden ve en geniş ölçüde istişare etmeksizin böyle bir harekete girişmeyeceğinize dair bana güvence vermediğiniz taktirde..." ifadelerinin ardından Türkiye'ye uygulanacak yaptırımları teker teker sayıyordu. Bu sözlerinin ardından Türkiye kendine yeni bir yer aramadı ama Değer'in ifadesiyle kendini aradı.¹⁸⁸ Başbakan Suat Hayri Ürgüplü'nün bu olaydan kısa süre sonra Moskova'yı ziyaret etmesinin anlamı da Türk siyasi tarihinde bu arayışın bir sonucu olarak değerlendirilir ki, Fethi Naci'ye göre, Ürgüplü'nün Moskova ziyareti ile İnönü'nün "Yeni bir dünya kurulur, Türkiye bu dünya içindeki yerini bulur" sözü yavaş yavaş yaşayan bir gerçek durumuna gelmiştir.¹⁸⁹

Bu süreçte ülkede yükselen milliyetçi dalga, TİP dahil olmak üzere siyasi çevreleri yeni konumlanma zorunluluğuyla karşı karşıya bıraktı. Aybar TİP'i, özellikle de YÖN'ün boşalttığı alanı doldurmak için "antiemperyalist" bir

¹⁸⁶ Emin Değer, **Uğur Mumcu ve 12 Mart: Geriye Dönüşün İlk Adımı**, um:ag Yayınları, 2002, s. 108.

¹⁸⁷ Faruk Söylemezoğlu, **ABD'nin Türkiye Politikası: 1964-1980**, Der yayınları, 1980, s.14-15, a.k. Emin Değer, **a.g.e.**, s. 110.

¹⁸⁸ Değer, **a.g.e.**, s. 110.

¹⁸⁹ Dikici, **a.g.e.**, s. 148.

söylem tutturmuş, siyasal söylemlerinin ana temasını “M.Kemal’in kurtuluş mücadelesine dönüş ve bağımsızlık” olarak belirlemiştir.

Bu gerekçelerle, YÖN’ün yeniden yayımlanmasıyla uygulayacağı stratejinin siyasal gelişmelere aykırı olması beklenemezdi. Bu tarihten itibaren YÖN de ABD karşıtı bir siyasal çizgi izlenmiş, “milliyetçi” vurgular sosyalizmin gereği olarak YÖN sayfalarında ağırlıklı olarak yer bulmuştur. Ahmad, bu dönemin YÖN tarafından, ABD karşıtlığının bir dış politika konusu olmaktan çıkıp, ülkenin Amerikancı sağ ve anti-Amerikancı sol olarak iki kampa ayrıldığı biçiminde algılandığını ifade etmiştir.¹⁹⁰

İlhan Selçuk’un YÖN’de yazdığı şu satırlar, Ahmad’ın değerlendirmesini doğrular biçimde, Türkiye’nin muhalefetinin artık siyasi değil, sosyal ve iktisadi alandaki muhalefet olduğunu, milliyetçiliğin bu sosyalist akıma güç verdiğini ortaya koymaktadır.¹⁹¹

“Şimdiye kadar demokrasi ve özgürlük kavramlarını kendi çıkarları yönünde yontmak marifetini göstermiş menfaat çevreleri, halk cephesinin uyanışını geciktirmek için bol ilanlı gazeteleri, bol ücretli profesörleri, bol paralı elemanları, rotatifleri, propaganda vasıtaları ve bütün maddi imkanlarıyla çabalamaktadırlar. Ancak bütün bunlar milli uyanışı engellemek şöyle dursun memleketin sağlam kuvvetlerinin gözlerini daha da açmaktadır. Türkiye’de sosyalizm Milli Kurtuluş mücadelesinin gelişiminde kendisini bulmaktadır. Yabancı petrol şirketinin ücretli uşakları, yabancı sermayenin satılmış temsilcileri, kökü dışarıda şirketlerin işbirlikçileri birer birer halk oyu önünde teşhir edilmektedir. Türkiye’yi Amerika’ya satanların zillet devrinin oyunlarını sürdürme hülyaları, bu muhalefetin karşısında erimektedir.”¹⁹²

Bu dönem YÖN’ün açık biçimde daha sonra belirginleşecek iktidar stratejisinin ortaya çıktığı dönemdir. Öyle ki, YÖN sayfalarında ortaya konan ülkenin yaşadığı dış politika sorunları ve Türkiye’de hükümetin bu

¹⁹⁰ Ahmad, *Modern ...*, s. 169.

¹⁹¹ Dikici, *a.g.e.*, s. 104.

¹⁹² İlhan Selçuk, “Hayallerin Çöküntüsü”, *YÖN*, Sayı 105, 2 Nisan 1965, s. 3.

gelişmelere karşı "tavırsızlığı", ülkedeki tüm millici güçlerin bir arada mücadele etmesini gerekli kılmaktadır.

YÖN'e göre, emperyalizm elindeki geniş imkanlarla Türkiye içerisinde kendine yandaş bir kesim oluşturmuş ve böylelikle ülkenin siyasi, ekonomik, askeri, kültür politikalarının belirlenmesinde etkin olmayı amaçlamıştır. Bu nedenle, ABD emperyalizmine karşı solcuların yanı sıra çeşitli renklerden ulusalcı kesimlerin işbirliği yapması önemlidir.¹⁹³

Doğan Avcıoğlu, ülkenin ekonomi ve politik bağımsızlığından vazgeçmesine neden olan "Sam Amca'ya teslimiyet politikası"nın bilânçosunu, Türk milliyetçilerinin soğukkanlılıkla yapmasının zamanının geldiği, iç ve dış kapitalizmin Türkiye'yi kiralık bir toprak parçası haline getirme çabasına karşı toplumun her kesimindeki milliyetçilerin birleşmesi gerektiği yolundaki ifadeleri bu siyasi söylemin ve stratejinin ürünüdür.¹⁹⁴

Atılğan'a göre, Avcıoğlu'nun YÖN'ün yeniden yayına başlamasından sonra yazdığı ilk yazıda izlenecek yeni stratejinin temelleri üç temel özellik taşıyordu. Bunlardan ilki Kıbrıs buhranı nedeniyle oluşan anti Amerikan tepkilerin ekonomi ve siyaseti de içine alan antiemperyalist bir mücadele hattına dönüşmesi gerektiğiydi. İkinci nokta Amerika ile askeri, siyasi ve iktisadi ilişkileri koparmaya yönelmenin yetmeyeceğiydi. Zira Amerika, Türkiye ile ilişkilerinde "devlet içinde devlet" olmakla kalmamış aynı zamanda yarattığı kapitalist düzenle Türkiye'deki destekçilerini de oluşturmuştu. Üçüncü nokta ise, Türkiye'nin "yeni sömürge" bir ülke olmaktan kurtulması kalkınmasına, kalkınması ise emperyalizm ve yerli işbirlikçilerine karşı verilecek savaşın galibiyetine bağlıydı. Bu savaş için ilk gereklilikse sosyalistler tarafından "milliyetçi cephe"nin oluşturulmasıydı.¹⁹⁵ Bu yeni strateji YÖN'ün ana kayasını oluşturan sosyalizm-kapitalizm karşıtlığının yerini emperyalizm-milliyetçilik karşıtlığına bıraktığını gösteriyordu.¹⁹⁶

¹⁹³ Dikici, **a.g.e.**, s. 101.

¹⁹⁴ Doğan Avcıoğlu, "Milliyetçilere Sesleniş", **YÖN**, Sayı: 78, 25 Eylül 1964, s. 3.

¹⁹⁵ Atılğan, **a.g.e.**, ss. 191-192.

¹⁹⁶ Atılğan, **a.g.e.**, s. 187.

Şener'e göre ise, bu durum YÖN'ün iktidar stratejisi açısından önemli bir değişiklik anlamına gelmiyordu. Zira, YÖN Hareketi bu ortamda –belki de Talat Aydemir'in tasfiyesinden sonra ordudaki cuntacı arayışların küllenmesinin de etkisiyle- bir iktidar arayışı içinde değildi. YÖN'ün yaptığı antiemperyalist bir hükümet için gözlerini yeniden parlamentoya çevirmekti. Öyle ki, bizim de yukarıda açıkladığımız İnönü'nün Amerika karşısındaki çıkışı YÖN'ün “Milli Şef”e yeniden umut bağlamasına yol açmıştı.¹⁹⁷

TİP'in de bu dönemde “İkinci Milli Kurtuluş Savaşı” söylemini yoğunlaştırdığını, ana eksenini bu doğrultuya kaydırıldığını ifade etmiştik. YÖN için tüm çalışmalarını parlamentoya yöneltmelerine karşın, orada umduğunu bulamamaları üzerine cephe politikalarına yönelmek bir zorunluluk haline gelmişti. Zira, bu dönem CHP'nin “ortanın solu” söylemiyle sola evrilir görüldüğü ancak her başarısız seçim sonucu parti içinde “ortanın göbekçileri” olarak tanımlanan sağ kanadın güçlendiği bir nitelik göstermekteydi. Aydemir'in başarısız darbe girişimleri ve bu girişimlerin ardından gerek bu durumdan en çok zarar görenlerden YÖN hareketinin, gerekse ordu içindeki müdahaleye dönük kıpırdanmaların dinmesinin yarattığı durgunluk dönemi, YÖN'ün tüm millici kuvvetleri ortak bir cepheye davet etmekten başka bir politika yürütememesine yol açmıştır.

Daha sonra büyük düşünsel çatışmaların yaşanacağı TİP'in Genel Başkanı M.Ali Aybar'ın YÖN'ü ziyareti de bu döneme rastlar ve solunan siyasi havayı gösteren önemli bir örnektir. Aybar, 1964 Kasım'ında YÖN'ü ziyaret ediyor, “Toplumcu aydınlar, gerçek Atatürkçüler halkla elele vermesini bilmelidir.” diyordu.¹⁹⁸ Bu ifadelerin YÖN'ün bu dönemdeki söylemiyle paralellik taşıdığı ve bu ziyaretin YÖN'ün TİP'le yaşadığı ve 1965 seçimlerinin sonuçlarına kadar gidecek “ilk ve son bahar havası”nı yansıttığı söylenebilir.¹⁹⁹

¹⁹⁷ Şener, a.g.e., s. 84.

¹⁹⁸ “TİP Lideri Aybar ile Bir Konuşma”, YÖN, sayı 87, 27.11.1964, s. 87.

¹⁹⁹ Atılğan, a.g.e., s. 196.

Bu dönemde benzer bir bahar havasının da ziyaretler boyutuna ulaşmasa da, CHP ile yaşandığı YÖN sayfalarında gözlemlenebiliyordu. Zira, CHP 1965 seçimlerinden önce, gelişen siyasal atmosferin de etkisiyle Genel Başkan İnönü'nün ağızından kendini "ortanın solu"nda tanımlamış, bu tanımlama parti içinde kimi güçleri temsil eden çevrelerin ciddi tepkisiyle karşılaşmıştır. Bu tepkilere karşılık YÖN, CHP'nin yeni yönelimini destekliyordu. Avcıoğlu, YÖN'ün CHP seçim beyanamesini kapağından verdiği ve "Ortanın Solu" başlığıyla çıktığı sayısında, ortanın solunun, antiemperyalizmin tahakkümüne hayır dendiği noktada başlarsa anlam kazanacağını, her ne kadar partinin bu yönelimi gereken açıklıkla ortaya koyabilmiş olmasa da, yine de CHP'nin petrol meselesinde Washington'un desteğine sahip güçlü yabancı şirketlerin önünde oldukça keskin bir tutum aldığını, dış politikada uydu konumundan kurtularak bir hareket serbesliği kazanabilmemiz için CHP liderinin sabırlı bir çaba gösterdiğini, faşizmin özlemine çeken sağcı partiler karşısında Anayasa düzeninin hiç değilse bir yere kadar korunmasını sağlayan büyük bir güç olduğunu ve ortanın soluyla birlikte ekonomik bağımsızlığı amaç edinmiş emperyalizme karşı bir tutuma, yavaş ve ihtiyatlı adımlarla yöneldiğini kabul etmek gerektiğini ifade etmektedir.²⁰⁰

YÖN'e göre, "Türkiye'yi bağımlı durumda tutmak için her türlü tecrübeye başvuracak güçlerin imkanlarını küçümsemek, tarihi bir hata teşkil edecektir. Kesinlikle bilmek gerekir ki, satılmışlar ile satılmamışlar arasındaki mücadele çok çetin olacaktır. Mücadelenin başarısı herşeyden önce, en geniş milliyetçiler birliğinin kurulmasına bağlıdır."²⁰¹

Bu tutumun YÖN'ün bu dönemde parlamento temelinde bir arayış içinde olduğu ve asıl hedefin en azından bir CHP-TİP koalisyonuna ortam hazırlamaya çalışmak olduğu söylenebilir. Öyle ki, YÖN'ün seçimlere kadar olan sayıları incelendiğinde, hem CHP'nin yeni yönelimine, hem de TİP'in çalışmalarına ilişkin satır satır bilgiler verildiği, ülke ortamının gerçekçi

²⁰⁰ Doğan Avcıoğlu, "Gökler Hakimi Gordon, YÖN, Sayı 122, 30 Temmuz 1965, s. 3.

²⁰¹ "Seçimler ve Yön", YÖN, Sayı 128, 10 Eylül 1965, s. 4.

bakıldığında, her ne kadar kendileri böyle düşünmese de, bu iki partinin de tek başına hükümet kurmasına yetmeyeceği, bu bakımdan ülkedeki “zinde kuvvetler”in desteklediği bir koalisyonun amaçlandığı ruhunun YÖN’e egemen olduğu ifade edilebilir.

Hatta YÖN’ün kafasındaki milliyetçi cephenin CKMP²⁰²’yi dahi kapsayacak biçimde geniş olduğunu, “CKMP içinde milliyetçi ve ilerici unsurlar mevcuttur. YÖN, bütün bu milliyetçi ve ilerici güçlerin, ekonomik bağımsızlık yolunda, belli bir asgari görüş etrafında toplanmaları için çaba göstermektedir.” ifadeleri açık biçimde göstermektedir.²⁰³ Bu çaba, seçim sonuçlarına göre AP dışındaki bir alternatif koalisyon beklentisinin halkasının genişliğini ortaya koymaktadır.

Milli Cephe arayışı içindeki Yöncüler, bu cephede, solcu olmayan milliyetçi güçlerin de yer alabileceğini varsayıyorlar ve antiemperyalist bir tutum alabileceğini düşündükleri her siyasi çevreye umutla bakıyorlardı. Bu bağlamda, sağ kanatta yayın yapan ve YÖN tarafından “İslam değerlerine ve geçmişimize bağlı bir yenileşme hareketinin fikriyatını yapmaya çalışan” bir dergi olarak tanımlanan “Hareket” dergisinden yapılan bir derleme YÖN’de yayınlanmıştı. Yapılan alıntılarda bankaların ve sigortaların millileştirilmesi, toprakların kamulaştırılması savunuluyor, kapitalizmin milliyetçiliğin düşmanı olduğu ileri sürülüyordu. İlhan Selçuk da bir yazısında, yer yer antiemperyalist tutumlar sergileyen Millet Partisi’nin antiemperyalist cephede yer alabileceğini savunmuştu. Sosyalistlerin öncülük ettiği milli kurtuluş savaşına ve antiemperyalist mücadeleye en küçük bir katkı koyan herkese bu cephede yer vardı.

Cevdet Kudret’in, ölümünün 30. yılı dolayısıyla Mehmet Akif Ersoy hakkında yazdığı ve şairin anti-emperyalist görüşlerinin önplana çıkarıldığı bir

²⁰² CKMP 1948’de, Fevzi Çakmak’ın başkanlığında kurulmuş, 1950’lerde Osman Bölükbaşı’nın önderliğinde populist söyleme sahip, muhafazakar, milliyetçi bir kırsal orta sınıflar partisi niteliği kazanmıştı. 1960’larda Bölükbaşı’nın ayrılmasıyla güçsüzleşen CKMP’nin, yeni bir soluk getireceği inancıyla kapılarını açtığı Türkeş ve arkadaşları, 1965’teki olağanüstü kongrede parti yönetimini ele geçirdiler. CKMP, 1969’daki kongresinde adını Milliyetçi Hareket Partisi olarak değiştirecekti.

²⁰³ “Seçimler ve Yön”, YÖN, sayı 128, 10 Eylül 1965, s. 4.

incelemeye Yön'de, hem de kapaktan yer verilmesi de bu kapsamda değerlendirilebilir.²⁰⁴

Bu hava ancak 1965 seçimlerinin sonuçlarına kadar sürebilecektir. 1965 seçimleri sonucunda oluşan tablo, YÖN'ün, hem CHP ve TİP'e yönelik, hem de Türkiye'de genel oya dayanan seçimlere ilişkin bakışını kökten etkileyecek, kendi içinde kimi ayrışmalara yol açacak ve neredeyse YÖN'ü bütünüyle başka bir yola sürükleyecektir.

4.6. 1965 SEÇİMLERİNİN SONUÇLARI VE YÖN ÇİZGİSİNE ETKİLERİ

1965 seçimlerinin, sola evrilen siyasal düzlemi yansıtacağı, özellikle de dış politikada Kıbrıs tartışmalarından başlamak üzere ABD ile yaşanan gerilim sürecinde İnönü'nün ortaya koyduğu tepki ve bu tepkinin bir uzantısı görünümünde olan solun milliyetçi karşı koyuşlarının CHP'yi birinci parti haline getireceği düşüncesi büyük bir hayal kırıklığı yaşadı. Her ne kadar TİP, seçim sonuçlarıyla Meclis'te temsil edilme fırsatı bulmuşsa da, bu durum TİP'in başarısından ziyade, partilerin seçim çevrelerinde değil, ülke genelinde aldığı oy oranlarıyla milletvekili çıkarma esasına dayanan "milli bakiye" sistemin yarattığı bir sonuçtu.

Bu konuda bir başka görüşe, bu arada Avcıoğlu'nun da görüşüne göre ise, her ne kadar CHP-TİP ittifakı yaratılmak istense de Meclis'e nasıl bir partiler yelpazesinin gireceğinin belli olmamakla birlikte, aday listelerindeki sıralanışa ve partilerin güçleri konusundaki yapılan tahminlere bakarak, oldukça geniş bir muhafazakar grubun Meclis'e girmesi bekleniyordu²⁰⁵ ve bu beklenti seçimleri bir felaket gibi görme eğilimini artırıyordu. Hatta Soysal'ın seçimlerden çok önce yazdığı gibi, milli bakiye sisteminin benimsenmiş olmasının anlamı, oyları ziyan etmeme düşüncesinden değil, küçük partilerin

²⁰⁴ Şener, a.g.e., s. 121.

²⁰⁵ Doğan Avcıoğlu, "Ümitsizlik", YÖN, Sayı 52, 12 Aralık 1962, s. 3.

seçim şanslarını artırıp, Adalet Partisi'nin tek başına iktidar olmasını önlemektir.²⁰⁶

Seçim sonuçlarına göre, Adalet Partisi CHP'nin iki katına yakın oy alarak %52.9 oy oranıyla birinci parti olmuş ve 240 milletvekili çıkarmış, CHP ancak %28.75 oy alarak 134 milletvekili çıkararak ikinci parti olabilmiştir. TİP ise aldığı %2.97'lik oy oranıyla 15 milletvekili ile parlamentoya girebilmiştir.²⁰⁷

Seçim sonuçları, DP'nin açtığı yoldan ilerleyen AP'nin, 27 Mayıs'tan beş yıl sonra, aynı çizgideki bir görüşle yeniden iktidar olduğunu gösteriyordu. Batı basınının manşetleri ise her şeyi özetliyordu: "Menderes hayaletinin zaferi..."²⁰⁸

CHP cephesinde ise seçim yenilgisinin sorumluluğu "Ortanın solu"na yüklenmişti. 1969 seçimlerine kadar parti içindeki bu tartışma sürecekti, CHP parlamentoda sağ partilere karşı savaş verirken, kendi içinde de kısır çekişmelerle vakit geçirecekti.²⁰⁹

Bu süreçte ülke siyasetinde göze batan nokta ise, TSK'nin "27 Mayıs"ın etkilerinden kurtulmaya başladığının, Aydemir hareketinden sonra ordu yüksek kademelerindeki komutanların, AP hakkındaki düşüncelerinin kısmen değişmiş olduğu görüntüsüdür. Zira, TSK içinde 1961 seçimlerinin ardından yeni müdahale tartışmalarının, bu seçimlerde olduğunu söylemek olanaksızdır.

4.7. YÖN'ÜN DEMOKRASİYE BAKIŞINDA YAŞANAN DEĞİŞİMLER YA DA BASTIRILMIŞ DUYGULARIN TEZAHÜR ZAMANI

Seçimden sonraki ilk sayısında YÖN yazarlarından Fethi Naci,

²⁰⁶ Mümtaz Soysal, "Milli Kalıntı Sistemi", **YÖN**, Sayı 92, 1 Ocak 1965, s. 4.

²⁰⁷ (Erişim),

http://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/genel_secimler.secimdeki_partiler?p_secim_yili=1965,21.04.2009

²⁰⁸ Süleyman Utku Çelik, "12 Mart'tan 12 Eylül'e CHP", **NASIL**, Sayı 5, s. 88.

²⁰⁹ Çavdar, **a.g.e.**, s. 154.

“60 kuruş için kurşunlanan işçilerin büyük çoğunluğu, kendilerine toprak verilmeyeceği açıkça söylenen köylülerin büyük çoğunluğu gene kapitalizme oy vermiştir. 10 Ekim(1965 seçimleri) böylece bir büyük gerçeği bir kere daha gözler önüne sermiştir: DP efsanesi sürüp gitmektedir ve ‘topraktan öğrenip, kitapsız bilen halkımız’, kendi dışında bir müdahale olmaksızın, kendi oylarıyla bu efsaneyi yıkmadıkça da sürüp gidecektir. 27 Mayıs bu efsaneyi yukarıdan aşağıya yıkmak istemişti; olmadı. Hem yıkamadı, hem de bir uyanışı, bir bilinçlenmeyi en gelişmiş noktada durdurdu, önledi, geciktirdi. Şimdi ise yeniden başlamak gerekiyor. Saatlerinizi beşbuçuk yıl geri alınız.” ifadeleriyle değerlendirmişti seçim sonuçlarını.

Bu satırlarda bir yönüyle, “27 Mayıs”a, bu bakımdan “yukarıdan aşağıya” devrimciliğe bir eleştiri varken, bir yönüyle de kendi eliyle kendi kötülüğüne çalışanları iktidara getirmesi bakımından halka da bir sitem vardır. YÖN sonraki süreçte bu eleştirilerin seçim yoluyla iktidara gelmenin olanaksızlığı kısmına uygun davranırken “yukarıdan aşağıya” devrimcilik konusunda benzer bir tavır göstermeyecek, hatta sonraki süreçte bu yöntemin en önemli temsilcisi gibi algılanacaktır.

1965 seçim sonuçlarını, “1960 Mayısında süngüyle gidenlerin, 1965 Ekiminde büyük oy çoğunluğu ile iktidara gelmesi”²¹⁰ olarak yorumlayan Avcıoğlu’nun M.Kemal’in ölüm yıldönümü nedeniyle 12 Kasım 1965 tarihinde yayınlanan YÖN’deki yazısında, bu algıyı yaratan sürecin izlerini görmek mümkündür:

“Halk kütleleri tutucu güçlerin ideolojik ve ekonomik egemenliği altındadır. İşçi ve köylü, köydeki ufak ağa ve kasaba eşrafından(kompradorlar aracılığıyla) ‘Wall Street’ ve Washington’a kadar uzanan tutucu bir çember içindedir.

(...)

²¹⁰ Doğan Avcıoğlu, “Yeni Dönem”, YÖN, Sayı 134, 22 Ekim 1965, s. 3.

Küçük esnafı, işçiyi ve köylüyü, ekonomik ve ideolojik egemenliğinde bulunduran tutucu güçler, işçi ve köylüden çok daha büyük bir hızda bilinçlenmekte, saflarını sıklaştırmakta ve ilerici kuvvetlerin karşısına dikilmektedir.

(...)

Atatürkçüler, halkçılık yolunun Londra asfaltı gibi dümdüz olmadığını hatırlayarak, hiçbir imkanı reddetmeden bu duman perdesini kaldırma uğrunda enerjilerini teksif etmelidirler.”²¹¹

Avcıoğlu'na göre, bu durumda Anayasayı savunmak için parlamentonun içinde ve dışında bütün ilerici kuvvetler güçbirliği yapmak zorundaydı, çünkü artık temel çelişme batıdaki gibi işçi-burjuva çatışması değil, 1919'dakine benzer biçimde emperyalizme karşı milletçe mücadele idi. Bu çelişmeyi en derinden duyanlarsa, genellikle küçük burjuva çevrelerinden çıkan ve artık yerleşmiş deyimle “zinde kuvvetler” adı verilen güçlerdi. Üçüncü dünya ülkelerinin çoğunda görüldüğü üzere, ekonomik ve siyasal bağımsızlık mücadelesinin öncülüğünü, istense de istenmese de onlar yapacaktı.²¹²

YÖN başyazarının bu değerlendirmelerinde “hiçbir imkanı reddetmeden” vurgusuyla hem seçimden sonra YÖN'ün yöneleceği strateji aslında apaçık ortaya konmuştur, hem de aynı kulvarda koşan TİP başta olmak üzere diğer sol grupların işçi öncülüğünde devrim teorisiyle araya derin bir hat çekilmiştir.

Avcıoğlu'nun “parlamentar tip faşizm” dediği bu rejimde, “komprador-tefeciler-toprak ağası koalisyonu, küçük kasaba eşrafının da aracılığı ile, ekonomik ve ideolojik baskısı altında tuttuğu halk kütlelerinin oyuna sahip kalabildiği ölçüde, parlamenter sistemin savunucusu olabilmekte ve bu sözde

²¹¹ Doğan Avcıoğlu, “1965 Yılında Atatürkçülük”, YÖN, Sayı 137, 12 Kasım 1965, s. 3.

²¹² Doğan Avcıoğlu, “27 Mayıs”, YÖN, Sayı 165, 27 Mayıs 1966, s.3, a.k. Hikmet Özdemir, a.g.e., ss. 117-118.

demokratik perdenin gerisinde en aşağılık cinsten bir polis rejimini yaşatabilmekte”ydi.²¹³

Yalçın Küçük ise, her durum değerlendirmesinin bir eylem programı olduğunu, 1965 seçimleri ile ilgili durum değerlendirmesinden YÖN hareketinin ve daha çok Doğan Avcıoğlu’nun ihtilal programını çıkardığını ifade etmektedir. Küçük’e göre YÖN’ün 1965 seçimlerinden sonraki, kapağında iktidar koltuğuna ağzında bir Amerikan sigarası ile oturmuş kır at tasvirinin yer aldığı ilk sayısında bulunan “Sosyalizmin romantik dönemi artık mutlaka kapanmalıdır” ifadeleri bu programın niteliğini ifade etmektedir ve altında imza yer almasa da mutlaka Avcıoğlu tarafından yazılmış olmalıdır.²¹⁴ Küçük’ün ihtilal programı olarak tanımladığı “Seçim Sonuçları Washington’u Sevindirdi” başlıklı yazı YÖN’ün yönelimini apaçık ortaya koyan cümlelerle tamamlanıyor ve sürecin önünde hiçbir giz bırakmıyor:

“(…) sosyalist hareket 1860 yıllarında görülen ‘popülizm çıkmazından kurtarılmalıdır. ‘Halka gider doğruları söyleriz, halk aydınlanır. 1969’da da iktidara gelir.’ gibi popülist edebiyat, gücünü bilimden aldığını söyleyen sosyalist düşünce için, bilim dışı kötü bir romantizmdir. Sosyalist düşünce, seçmeni soyut bir varlık olarak değil, ekonomik ve ideolojik bağımlılığı içinde düşünür. Yüzlerce asırdır hakim sınıfların ideolojisiyle yoğrulmuş bir kütlenin doğrular anlatılınca hemen aydınlanması hayaldir.”

Parlamenter demokrasiyi dışlayan bu tutumun tüm YÖN yazarlarınca paylaşıldığı söylemek güçtür. Jacob Landau, dergide reformcu kanat olarak adlandırdığı kesimin parlamenter rejime dayalı İngiliz türü bir demokratik rejime taraf olduğunu belirtmektedir.²¹⁵

Avcıoğlu’nun bu keskin yol ayrımını ifade eden satırlarına karşılık, aynı sayıda yer alan Mümtaz Soysal imzalı yazıda ise²¹⁶, halkın cahilliğinden dolayı kendinden yana olanlarla kendisine karşı olanları ayırt edemediğini ileri süren ve buradan hareketle de oy hakkının kısıtlanmasını isteyenler

²¹³ Şener, a.g.e., s. 113.

²¹⁴ Küçük, a.g.e., s. 164.

²¹⁵ Landau, a.g.e., s. 84.

²¹⁶ Mümtaz Soysal, “Ortanın Solu mu Sorumlu?”, YÖN, Sayı 133, 15 Ekim 1965, s. 3.

eleştiriliyor, Avcioğlu'nun yaptığı kütlelerin bir kısmının yazıyla, sözle ve ikna yoluyla uyandırmanın mümkün olmadığı savının geçersiz olduğu ifade ediliyordu. Soysal'a göre, "kütleleri sol formüllere ve bu formüllerin savunucularına yaklaştırabilmenin yolu, ekonomik direnme noktalarını aşmaya yarayan en küçük imkanlardan ve büyük tarihi fırsatlardan faydalanarak, sol formülleri birer 'formül' olmaktan çıkarıp, toplum yapısını düzeltici bir 'madde' haline getirmek, toprak, ekmek ve iş haline sokmak, ondan sonra da çıkıp 'işte sol budur' diyebilmektir." "Adalet Partisi tek başına hükümet kuracak kadar çoğunlukla Millet Meclisi'ne gelmeseydi de" diyordu Soysal, "hükümetler YTP, CKMP, MP ile veya CHP'nin sağa dönecek kadar başkalaşmış AP'nin koalisyon kanadından doğsaydı, Türkiye'nin kaderi bakımından sonuç çok mu farklı olurdu."

Soysal'a göre, AP'yi tek başına iktidar yapan tablo, Türkiye'de politik mücadele cephelerinin kesinlikle belirmesini çabuklaştırmak gibi bir fayda sağlayacak, muhafazakar bir çoğunluğun gerisine sığdırılmış koalisyon oyunları ile oyalanan Türkiye bundan sonra daha berrak bir politika sahnesinde olup bitenleri açıkça görebilmek imkanına kavuşacaktır. Soysal, sosyalistlerin bir yandan uyandırılabilir kadar insanı uyandırırken, diğer yandan gerçek uyanmanın maddi yollardan geçtiğini düşünerek, ileride sloganların somutlaşmasına yarayacak teknik çalışmaları iyi yapmak, başkalarının atılacak ama sonunda ekonomik direnme noktalarının birazcık zayıflamasına yol açabilecek en küçük reformcu hareketleri bile desteklemek ve nihayet Türkiye'nin tarihi dönüm noktalarında durumu en iyi değerlendirilebilecek kadroları yetiştirmek zorunda olduğunu düşünmektedir.

Bu satırlarda açıkça Avcioğlu tarafından temsil edilen fikirlere çok köklü itirazlar söz konusudur. Avcioğlu aceleciliğine karşı uzun soluklu bir mücadele önerilmektedir. Bu satırlara sonradan bakıldığında ise, Şener'in ifadesiyle Soysal'ın YÖN hareketinden kopuşunun ilk işaretlerini görmek mümkündür.²¹⁷ Kaldı ki YÖN önderlerinden Mümtaz Soysal bu yazıdan sonra bir daha YÖN'de neredeyse hiç yazmayacaktı. Atılğan bu iç bölünmenin,

²¹⁷ Şener, a.g.e., s. 101.

akımın ortaya çıkışından beri iktidarı elde etme tekniği bakımından yaşadığı gerilimin parlamenter olmayan yol lehine çözülmüş olduğunu gösterdiğini ifade etmektedir.²¹⁸

YÖN dergisinde ele alınan konuların işlenme sıklıkları üzerinde bir çalışma yapan Özdemir, 1962-1967 döneminin başında demokrasi kavramının sosyalizmden sonra en çok işlenen kavram olduğunu, hatta 1963 yılında demokrasi üzerine yazılan yazıların, sosyalizmden daha fazla olduğunu ortaya koymaktadır.²¹⁹ 1963'ten sonra ise her yıl demokrasi üzerine yapılan çalışmalar azalmıştır. Bu basit ifadelendirme dahi, YÖN'ün demokrasiyle doku uyuşmazlığını bir yönüyle ortaya koymaktadır.

YÖN, demokrasi karşıtı olduğu yönündeki eleştirilere sert biçimde yanıt verirken, kendi benimsediği demokrasiyi, eleştiri konusu yaptığı ve DEVRİM dergisi döneminde artarak devam edeceği üzere 'cici demokrasi' ya da 'eşraf demokrasisi' biçiminde tanımladığı demokrasi türlerinden ayırt etmek için kimi zaman yukarıda ifade ettiğimiz gibi "milli demokrasi" kavramını ama daha çok da "gerçek demokrasi" kavramını kullanmıştır.

Bu dönemde YÖN; Şener'in ifadeleriyle devrimci bir iktidar alternatifinin yokluğunda, bir yandan faşizm gelebilir endişesiyle demokratik sisteme sahip çıkmaya çalışıyor; öte yandan varolan demokratik sistemin hiçbir sorunu çözmeyeceğine inanıyordu ve bir gözleri hâlâ zinde güçlerin üzerindeydi, ama o taraftan da güçlü bir rüzgar esmiyordu. Böyle bir ortamda, kendi deyimleriyle, "bütün ilerici ve milliyetçi güçleri bir cephede" toplamaya çalışıyorlar, fakat işçi sınıfı önderliğini vakitsiz olarak ortaya sürmekle suçladıkları TİP'den gittikçe uzaklaşıyorlardı.²²⁰

Yukarıda da ifade ettiğimiz cephe politikası da YÖN tarafından demokrasiyle ilişkilendirilmektedir. Zira Avcıoğlu'na göre, sosyalizm bugünün meselesi değildir.²²¹ Bu nedenle sosyalizmin amacı her türlü dogmatizmden ve ayrıcalıktan sıyrılarak, toplumun çeşitli sınıflarında mevcut, gerçek

²¹⁸ Atılğan, **a.g.e.**, s. 211.

²¹⁹ Özdemir, **a.g.e.**, s. 66.

²²⁰ Şener, **a.g.e.**, s. 114.

²²¹ Doğan Avcıoğlu, "Sosyalizmden Önce Atatürkçülük", **YÖN**, Sayı 69, 10 Nisan 1963, s. 9.

demokrasi taraftarı vatanseverleri toplayabilecek olan milli kurtuluş cephesini gerçekleştirmeye çalışmak olmalıdır.”²²² Bu geniş açılı cephe formülü yeni bir tür demokrasi modelini tanımlıyordu ki YÖN bu demokrasiyi “milli demokrasi” biçiminde ifade ediyordu. Milli demokrasi, burjuva demokrasiden farklı olarak kesin bir milli burjuvazi egemenliğini ve sosyalist demokrasiden farklı olarak da işçi sınıfı egemenliğini reddeder. Milli demokrasi, toplumun antiemperyalist ve anti feodal bütün güçlerini temsil eden karma bir tiptir.²²³ Avcioğlu, kapitalist olmayan gelişmenin ve milli demokrasi devletinin, özgür bir köylü ve güçlü bir işçi sınıfı yaratacağını ve ekonomik bağımsızlığı gerçekleştireceğini, böylece sosyalizmin inşasına geçiş için gerekli şartların hazırlanmış olacağını ifade etmekte ve bu yolu, Atatürk’ün büyük bir sezikle bulduğu halkçı, devletçi, devrimci ve milliyetçi kalkınma yolu olarak tanımlamaktadır.²²⁴

Özdemir, YÖN’de milli demokrasiyle ilgili anlatılanların, Mao Zedung’un “Yeni Demokrasi Teorisi”ni çağrıştırdığını, aradaki tek ve önemli farkın Mao’nun teorisindeki Komünist Partisi’nin yerine YÖN’ün “zinde güçler”i koymuş olmasıdır. Bu durumun nedeni, her iki teorinin de birer geçiş rejimi olarak düşünülmüş olmalarıdır. Mao’nun Çinileştirilmiş Marksizmi gibi, Avcioğlu’nun da Türkleştirilmiş Marksizm sentezi geliştirmek istemektedir.²²⁵

Türkiye’deki demokrasinin “şeklî bir demokrasi” olduğunu ileri süren İlhan Selçuk’a göre de demokrasinin belli bir medeniyet seviyesi, bir istihsal ve eğitim yeterliğine varabilmiş ülkelerde işleyebildiğini yeryüzündeki tecrübeler açıklamıştı. YÖN’de, demokrasi daha çok, çok partili hayat, genel oy ve fikir özgürlüğü çerçevesinde değerlendiriliyordu. Ancak bunların istenilen sonuçları verebilmesi için öncelikle iktisadi kalkınmanın başarılması gerekiyordu.²²⁶

²²² Doğan Avcioğlu, “Sosyalist Gerçekçilik”, **YÖN**, Sayı 39, 12 Eylül 1962, s. 20.

²²³ Doğan Avcioğlu, “Halkçı, Devletçi, Devrimci ve Milliyetçi Kalkınma Yolu, sayı 111, 14 Mayıs 1965, s. 9., a.k. Hikmet Özdemir, **a.g.e.**, s. 251.

²²⁴ Avcioğlu, **a.g.e.**, s. 9.

²²⁵ Özdemir, **a.g.e.**, s. 265.

²²⁶ Şener, **a.g.e.**, s. 63.

Fakat Avcioğlu, çok partili sistemin zaman ve mekandan bağımsız olarak kötü sonuçlar verdiği kanaatinde değildi. “İnsanlığın uzun mücadelelerle elde ettiği bu değerli kurum”, çok partili sistem ve genel oy, Batı ülkelerinde ilerici bir rol oynamıştı. Sorun, bu kurumların az gelişmiş ülkelere olduğu gibi aktarılmasından kaynaklanıyordu. Bu tür ülkelerdeki geri sosyal yapı, parlamentolarda tutucuların egemenliğini sağlıyor, bu da gerçek bir demokrasinin kurulmasını engelliyordu.²²⁷

4.8. ‘ZİNDE GÜÇLER’LE MİLLİ DEMOKRATİK DEVRİM

YÖN’ün yukarıda parlamenter sisteme ve demokrasiye ilişkin eleştirilerinin düğümlendiği nokta, söz konusu sistemlerin kavramsal yanlışlığı üzerine değildi. Bunun ötesinde Avrupa merkezli yapıların ortaya koyduğu ve benimsediği böylesi yöntemlerin, Türkiye gibi az gelişmiş ülkelerin ‘tercih özgürlüğü’yle donatılmamış bireyleri göz önüne alındığında başarılı olmasının mümkün olmadığı fikriydi. Zira, Türkiye’deki ekonomik yapı, bu yapının ötesinde düşünmesi mümkün olmayan seçmene bağımsız karar verebilme hakkı tanııyordu. Bu bağımlılık bazen “ağa” baskısı altında, bazen de iktidarın olanakları kullanılarak ortaya konan ‘jandarma/tahsildar baskısı’ altında ortaya çıkıyordu.

Hatta bireyin ‘egemen’ karşısındaki konumundan çok da farklı değerlendirilemeyecek Türkiye’nin ABD karşısındaki konumu gözetildiğinde zaten seçimle gelen bir iktidarın, göbeğinden bağımlı olduğu ‘egemen’e karşı da ‘omurgalı’ bir siyaset yürütülebilmesi olanaksızdı.

Avcioğlu’na göre, bu sarmalın nedeni çok partili hayata sosyal yapıda önemli hiçbir değişikliği gerçekleştirirmeden girmektir. “Yeni düzen bütün iyi niyetlerine rağmen halka bir şey veremeyen, üstelik jandarma ve tahsildar geleneğini sürdüren devrimci kadronun tasfiyesine yol açtı. Ağa, eşraf, tefeci ve komprador egemenliği kesinlikle ortaya çıktı. Son yirmi yıl Cumhuriyet’in

²²⁷ Şener, a.g.e., s. 112.

tasfiye edemediği bu gerici unsurların halkın oyunu kolayca alarak sağladıkları egemenlik dönemidir. Yabancılara yaslanma ve Duyunu Umumiyenin yeni bir biçimde geri gelişi bu egemenliğin kaçınılmaz sonucudur.”²²⁸

Aynı yazıda bu durumun yalnızca Türkiye’ye özgü olmadığını, Güney Amerika’da da benzer gelişmelerin olduğu, Türkiye benzeri ülkelerin çoğunda parlamenter sistemin muhafazakarlığın güçlü bir aracı haline geldiği, bunun zorunlu sonucu olarak reformcu güçlerin sistemin dışına çıkış yolları aradığı ifade edilmektedir. Hal böyle olunca, Avcıoğlu’na göre, “reformcu güçlerin sosyal yapı değişmediği sürece gelecek seçimlerde de başarısızlığa uğramaları mümkündür. Hoşumuza gitmiyor diye, başımıza kuma sokunca, kem gözlerden korunduğunu sanan deve kuşları gibi, bu acı gerçeği görmekten kaçınamayız. (...) Acı gerçekleri olduğu gibi görmekten kaçınmayan tutum, bugünkü çıkmazdan kurtulma çabasının sağlam bir hareket noktasını teşkil etmesi bakımından önemlidir. Rejimler hayallere değil, gerçeklere dayanarak uzun ömürlü olurlar. Anayasadan ve reformlardan yana güçler Türkiye’nin daha uzun süre zaman israfına tahammülünün kalmadığını göz önünde tutarak demokratik devrim yolunu açmak durumundadırlar.”²²⁹

Avcıoğlu, düzeni yaşatmak isteyen reformcuların ellerinden gelen çabayı göstermeleri ve parlamento-devrim çelişmesine demokratik bir çözüm yolu aramaları gerektiğini düşünmektedir. Bu demokratik çözüm, bütün üçüncü dünya ülkelerinde “zinde güçler”in öncülüğünde gerçekleşmiştir. Türkiye’de de “zinde güçler”in öncülüğünde gerçekleşecek bir “milli demokratik devrim” programıyla mümkün olabilecektir. Çünkü asıl önemli olan bir iktidarın iktidara geliş biçiminin demokratikliğinden ziyade, iktidara geldikten ve reformlarını hayata geçirdikten sonra halkla beraber, demokratik bir yönetim benimsemesidir. Artık sol toprak vaadi yerine, toprak verebilecek

²²⁸ Doğan Avcıoğlu, “Cumhuriyet’in 42. Yılında”, **YÖN**, Sayı 135, 29 Ekim 1965, s. 3.

²²⁹ Avcıoğlu, **a.g.e.**, s. 3.

durumda bulunabilse, geleneksel güvensizlik ve iftiralar bir çırpıda etkisiz hale gelecektir.”²³⁰

YÖN’ü bu düşünce iklimine sokan 1965 sonrası gelişmeleri değerlendiren Küçük, YÖN’ün yaptığı ilk saptamanın solun yenilgisi olduğunu, ardından 27 Mayıs sonrası, müdahale öncesi durumun aynının ortaya çıkarak ve karşı devrimin giderek yükselmesine neden olduğunu saptamasının yapıldığını, bütün bu “tehlike tanısı”na karşı ise bir “cephe” çağrısının yapılmış olduğunu ifade etmektedir.²³¹

Bu cephe çağrısının doğal sonucu olarak gündeme gelen ihtilal programının uygulanması için, parlamenter demokrasiyi kullanmayı düşünmektense, “zinde kuvvetler”e dayanmayı tercih etmeleri de 1960’lar siyasetinin karakteristiklerindedir.²³² Demokratik yöntemlerin Türkiye için imkânsız olduğuna inanan YÖN çevresine göre ancak ilerici ara tabakaların yani asker-sivil aydın zümre öncülüğünde yukarıdan müdahalelerle az gelişmişlik çemberi kırılabilir ve millî bir sosyalizme ulaşılabilir.²³³

Avcıoğlu, “zinde kuvvetler” içindeki “ara tabakalar”ı tanımlarken, bu tabakanın türdeş bir sınıf olmadığını ama buna karşın hakim sınıfların zayıf olduğu toplumlarda içinden çıktığı sınıf ve tabakalardan bağımsızlaştıkları, politik hayatta sonucu tayin edici bir unsur haline geldiğini ifade etmiştir. Avcıoğlu’na göre bu tabakalar, büyük güçlerinin bilincine varmışlardır ve bu bilinç onları bağımsız kılmaktadır. Bu ara tabakalar toplumun ilerici kesimlerini teşkil etmektedirler. Çıkarları modernleşmeden ve hızlı kalkınmadan yanadır. Toplum hayatındaki önemli rolleri dolayısıyla, öncü rol oynamaya, kendilerini özel çıkarlarının üstüne çıkmaya zorlayan tarihi bir misyona sahip çıkma eğilimindedirler. Bu tabakalar, burjuvazi kalkınma çabasında başarısızlık gösterdiği ve kütlelerden gelen sosyal baskı arttığı ölçüde, kapitalist olmayan bir kalkınma yoluna yönelebilmektedirler.”²³⁴

²³⁰ Küçük, **a.g.e.**, s. 165.

²³¹ Küçük, **a.g.e.**, s. 166.

²³² Zorlu, **a.g.e.**, s. 116.

²³³ Erkan, **a.g.e.**, s. 11.

²³⁴ Özdemir, **a.g.e.**, s. 165.

Avcioğlu, devrimin öncülüğünü işçi sınıfına değil de bütün bir ara tabakalara vermesi gereğini, “Türkiye’de Avrupa tipi bir sosyalist partinin başarı şansı olamazdı. Bir kere Türkiye, Avrupa toplumları gibi kapitalistleşmiş değildi; dışa bağımlı “komprador” bir burjuvazi ve toprak ağalarının egemenliğinde azgelişmiş bir ülkeydi. Bu yapıda işçi sınıfı bilinçlenmemişti. Bilinçlenmemiş bir işçi sınıfına yönelik sosyalist taleplerle toplumda ürküntü yaratacak yerde, antiemperyalist ve antifeodal bir noktada birleşebilecek ‘ara tabakalar’ı hareketlendirmek gerekirdi.” sözleriyle ifade ediyordu.²³⁵

Bu durumu benzeri bir mekanizmanın geliştirilmesi için koşulların zorladığını ifade eden Soysal’a göre ise, siyasal kadroların durumlarının belli olması, bu kadroların büyük çoğunluğunun toplumun gerek duyduğu dinamizmden yoksun olmaları, yıllar yılı hep aynı sosyal tabakalar içinde, aynı kişiler etrafında dönüp durmak yüzünden siyasal yaşamın kısırlaşmış olması, uyuşup kalması; ortada görülen kalabalığın aldatıcı ve temelsiz olması yüzünden,²³⁶ “zinde kuvvetler”e dayanmak fikri içi boş bir söz gibi durmayacaktır. Ancak bu teoriyi, çoğu zaman bir kolaycılıkla yapıldığı gibi “silahlı kuvvetler” biçiminde tercüme etmek yanlıştı. Zira ülkede Atatürk devrimlerini durdukları yerde bırakmak istemeyen gençliğiyle, öğretmeniyle, bir kısım memurlarıyla, basınıyla, subayıyla bir sabırsız ve öfkeli adam kitlesi vardı.²³⁷ Soysal’ın YÖN’ün emekleme evresinde ortaya koyduğu bu ifadeler “zinde kuvvetler”den kimlerin anlaşıldığına ilişkin ipuçları vermektedir.

Şener, YÖN’ün “zinde güçler”inin merkezinde ordunun yer aldığını ifade etmekte ve orduya devrim mücadelesinde tanınan öncü rolün, YÖN-DEVİRİM Hareketinin en ayırt edici ve özgün yanı olduğunu düşünmektedir. YÖN’ün bazen “ara tabakalar”, bazen de “asker-sivil aydın zümre” olarak adlandırdığı bu toplumsal kesim sivil memurlar, subaylar ve öğrenci gençlikten oluşmaktadır. Yöncülere göre, köken olarak alt ve orta sınıflardan

²³⁵ Dinçer, a.g.e., s. 35.

²³⁶ Mümtaz Soysal, “Göl Kıyısında”, YÖN, sayı 26, 13 Haziran 1962, s. 3.

²³⁷ Mümtaz Soysal, “Bu Rejim Nasıl Yaşar”, YÖN, sayı 12 7 Mart 1962 s. 12.

gelme bu “aydın” grup, Türkiye’nin milli kurtuluşuna önderlik edebilecek bir potansiyele sahipti ve “geleceğin Türkiye’sini temsil etmekteydi.”²³⁸

4.9. YÖN’ÜN KAPATILMASI GEREKÇELERİ VE “YARINKİ BÜYÜK MÜCADELEYE” ATILMA ZAMANI

YÖN’ün, 1965 seçimlerinden sonra köklü düşünsel ya da daha doğru tanımla eylem yöntemine dönük dönüşüm geçirmesi, Avcıoğlu’nu hareketi başka bir düzleme taşıma zorunluluğuna itiyordu. Öyle ki, Aydemir’in darbe girişimine destek savıyla geçici bir süre kapatıldığı süreç dışarıda bırakıldığında 6 yıla yakın zaman yayın hayatında bulunan YÖN için artık “yeni” bir takım çabalar için adım atmak gerekiyordu.

Derginin 30 Haziran 1967 tarihli 222. sayısında, daha önce “Okuyucudan YÖN’e” başlıklı 2.sayfada “YÖN’den Okuyucuya” başlıklı bir yazı göz çarpıyordu. Yazı dilinin Avcıoğlu’nun kaleminden çıktığına tereddüt bırakmadığı bu yazıda, öncelikle geçmişin muhasebesi yapılıyordu²³⁹:

YÖN’ün “Yeni anayasa düzeninin yürürlüğe girmesiyle birlikte 1961 yılında yayın hayatına atıldığı” ve “milli-sosyal uyanılın dergisi” olduğu vurgulanmıştı. Bunun yanında okura, YÖN’ün yayın hayatına başlarken yayınladığı bildiri hatırlatılıyor ve bildiride temel alınan konuların hemen hepsinde yılların kendilerini haklı çıkardığı ifade ediliyordu. Özellikle, 1967’lerde kolayca ileri sürülebilen bir çok konunun- sosyalizm sözcüğünün kullanılması, Nazım Hikmet’in şiirlerini yayınlaması, NATO üyeliğinin ülkeyi olmadık noktalara ulaştıracağı saptaması gibi- 1961’lerde cesaretle ifade edilmesinin YÖN’ü, “tabulara ilk darbeyi indiren, fikir özgürlüğü davasının soğukkanlı bir inatçılıkla öncülüğünü yapan yayın organı” haline getirdiğini yazıyordu.

²³⁸ Doğan Avcıoğlu, “Olup Bitene Şaşmamak Lazım”, **YÖN**, Sayı 35, 15 Ağustos 1962, s.3, a.k. Mustafa Şener, **a.g.e.**, s. 72.

²³⁹ “Yönden Okuyucuya”, **YÖN**, Sayı 222, 30 Haziran 1967, s. 2.

Yayın süreci içinde temel amacın, “projektörlerini, teker teker Türkiye’nin somut meselelerine çevirerek, onları aydınlatmak” olduğu, bu amacına “klişeleşmiş propoganda cümleleriyle değil, reddi mümkün olmayan kanıtlarla ve rakamlara dayanarak” gerçekleştirildiği vurgulanıyordu.

YÖN, siyasal kimliğini, “bir doktrinin savunuculuğunu yapmış ama ‘doktrinde var’ diye gerçeklerin doğrulamadığı fikirleri” ve “sosyalizmi savunmuş ama böyle bir dogmatizmi” reddetmiş tanımlamasıyla ifade ediyordu. Bu bakımdan YÖN, “tarafsız değil, açıkça taraftı. Ancak siyasal partilerden bağımsız kalmaya titizlikle dikkat etmişti.”

Sözünü ettiğimiz YÖN muhasebesinde, özellikle seçimlerden sonra netleşen siyasal doğrultuyu vurgulamak da ihmal edilmiyordu. Öyle ki; YÖN’e göre, “...çok güçlü emperyalizm ve işbirlikçiler cephesi karşısında, partiszizlerin ve her partiden milliyetçilerin birleşmeleri, milli ve sosyal uyanışın eylemde başarıya ulaştırılabilmesi için ilk ve vazgeçilmez şarttı.”

Ancak bu eylemin bir haftalık yayın organıyla kurgulanabilmesi olanaklı değildi. Bu nedenle “yaklaşık bir yıl önce alınan okuyucuya her gün seslenebilme imkanlarının araştırılması” için YÖN’ün yayınlarına ara veriliyordu. Zira, haftalık YÖN’ün amacı, “Türkiye’nin tablosunu ve çıkış yollarını ısrarlı bir yayınla ve ana çizgileriyle gözler önüne sermekti.” YÖN, bu görevi tam olarak yaptığı ve söylenmesi gereken herşeyi söylediği kanısındaydı. “Şimdi boşluk” diyordu YÖN, “kitaplar ya da aylık, üç aylık dergilerle doldurulabilecek, yarının Türkiye’sinin nasıl inşa edileceği konusundaki uzun araştırmalarla, iç ve dış olaylarla günlük doğru haber geniş ve sağlam yorum sağlama noktasında gözükmektedir.”

Bu satırlarda YÖN’e göre çok daha eyleme dönük, okurla her gün buluşan bir yayın organının ve Avcioğlu’nun kafasında bulunan hedefin teorik alt yapısını hazırlayacak bir programın/kitabın izleri vardı.

Sonraki yılları ve yukarıdaki satırların yazarının çalışmalarını bilen bizler için bu izler, şimdilerde “cuntaların sesi” gibi değerlendirilen “DEVİRİM dergisi” ve “Türkiye’nin Düzeni” kitabıdır.

Aynı sayıda “Son Söz” başlığını taşıyan Avcioğlu’nun “Bakış” köşesinde YÖN’ün 1961’den beri sürdüğü mücadeleyle “Milliyetçilik bayrağının ‘Sam Amca dalkavuklarının ellerinden düştüğü, artık kendi mutluluğunu Türk halkının mutluluğunda görenlerin ellerinde dalgalandığı” ifade edilmektedir. Avcioğlu bu yazıda “27 Mayıs”ın başarısızlığının sebebinin, askerlerde değil, sorunları saptama konusunda basiretli davranamayan aydınlarda olduğunu ifade etmektedir.²⁴⁰

Bugün artık herşeyin bilindiğini ifade eden Avcioğlu’na göre, “Mesele bundan böyle bilmek değildir, bilinenleri gerçekleştirilebilmektir.” Yapılması gereken iyice bilinçlenen ve dayanışma halinde bulunan “işbirlikçiler cephesi” karşısında dağınık ve kararsız milliyetçilerin, bağımsızlıktan yana bütün güçlerin hiçbir ayırım yapmaksızın bir “asgari müşterek etrafında toplanmaları zorunludur.

Avcioğlu bu son yazısını, “ileride daha sık ve daha güçlü biçimde sesimizi duyurmak ümidiyle” ve Bülent Ecevit’in gençlere hitaben söylediği “...bütün Türk milliyetçileri(nin), demokrasimizi, yabancı nüfuz ve baskısının Türkiye’ye girmesini kolaylaştırıcı bir kapı haline getirenlere karşı el birliği ile karşısına çıkma(sı gereği)”ni ifade eden cümleleriyle tamamlamıştır.

İlhan Selçuk da, “sabırla zamanını bekledikleri” YÖN’ün yayın hayatına başlaması ve yayın sürecini değerlendirdiği yazısında, “Daha işin başlangıcında bulunduğumuzu ve bugün büyük görünen nice hizmetin yarınki büyük mücadelenin ateşinde küçük görüneceğini Yöncüler çok iyi biliyorlar. Mücadele asıl bundan sonra kızışacaktır. Ve mücadelenin değişen koşullarına göre yeni ufuklar açılacaktır.” cümlelerini kullanmıştır.²⁴¹

YÖN için, bundan sonraki süreç, kendi ifadeleriyle “bilinenleri gerçekleştirme”, “yarınki büyük mücadeleye atılma” sürecidir. Ama nasıl?

²⁴⁰ Doğan Avcioğlu, “Son Söz”, YÖN, Sayı 222, 30 Haziran 1967, s. 3.

²⁴¹ İlhan Selçuk, “Yeni Ufuklara Doğrulurken”, YÖN, Sayı 222, 30 Haziran 1967, s. 5.

BEŞİNCİ BÖLÜM

12 MART SÜRECİNDE DEVRİM DERGİSİNİN ROLÜ

Avcıoğlu'nun "1960'larda Yön'le Türkiye'nin yönünü belirledik. Şimdi o yöne gitmek için Devrim'le devrimi yapacağız"²⁴² sözü DEVRİM'in çıkış gerekçesini özetleyen temel vurgudur. Kaldı ki, DEVRİM dergisi sürecinde, gerek yayının içeriği, gerekse kurucuların kurdukları/kurdukları savlanan ilişkiler dergiden beklenen amacın bir yayıncılık faaliyetinin ötesinde, çeşitli biçimlerde siyasal yaşama müdahil olmak olduğunu göstermektedir. Çalışmamızın temelini YÖN dergisi oluşturmaktaysa da, hareketin demokrasi anlayışını ortaya koyabilmek için, Türk siyasal tarihinde "cuntacı", "darbeci" olarak gösterilen DEVRİM dergisini de elden geldiğince irdeleyebilmek gerekir.

Hasan Cemal'in, Avcıoğlu'na atfen yazdığı bu ifadeye karşı Yalçın Küçük, Doğan Avcıoğlu'nun hiçbir zaman bir "yön arayıcısı" değil, devrimci olduğunu, ilk dergisini çıkarırken Devrim adının başka birisinin üzerine kayıtlı olduğu ortaya çıkınca YÖN'ün çıkarıldığını ileri sürüyor.²⁴³

5.1. DEVRİM'İN KURULUŞ SÜRECİ

DEVRİM, YÖN kapandıktan iki yılı aşkın zaman sonra yayın hayatına başladı. Ancak, YÖN'ün kapanma nedenleri içinde saydığı "günlük gazete" hedefine uygun aralıklarla değil, tıpkı YÖN gibi haftalık bir yayın organı olarak ortaya çıktı. Atılğan, DEVRİM dergisinin amaçlanana uygun biçimde günlük

²⁴² Hasan Cemal, **Kimse Kızmasın, Kendimi Yazdım**, Doğan Kitap, 1999, s. 167.

²⁴³ Yalçın Küçük, "Devrimci Doğan", Cumhuriyet, 4 Kasım 1984, a.k. Hikmet Özdemir, **Doğan Avcıoğlu, Bir Jön Türk'ün Ardından**, s. 323.

olarak 1968 yılının sonlarında yayına başlamasının hedeflendiğini, ancak başarılı olunamadığını ifade etmektedir.²⁴⁴

Yeni yayının çıkarılmasının iki yıldan fazla zamanın geçmiş olmasının birkaç nedeni olabilir. Kuşkusuz, Avcioğlu'nun yayınlandığında ülke gündemini işgal eden "Türkiye'nin Düzeni" adlı kitabının yazımı derginin yayınına geciktirmiş olabilir. Ancak bunun yanında DEVRİM'in YÖN'den farklı olarak bir amaca yönelik olarak yayınlanacağı ve yeni yayın için gereken/beklenen koşulların henüz oluşmamış olabileceği de nedenlerden biri olabilir.

DEVRİM, 21 Ekim 1969 günü yayın hayatına başladı. Derginin sahibi, YÖN'ün ekonomik kaynağını da oluşturan Cemal Reşit Eyüboğlu, genel yayın yönetmeni Doğan Avcioğlu idi. İlk sayıda yazı işleri müdürlüğü görevini Uluç Gürkan yürütmüştü.²⁴⁵

Derginin kurucu kadrosu, YÖN ile Mümtaz Soysal dışında aynı isimlerden oluşmuştu. Önceki bölümlerde kısmen ifade ettiğimiz gibi, 1965 seçim sonuçlarının yarattığı düş kırıklığı YÖN kurucuları arasında da geleceğe dönük tasarımlar bakımından görüş ayrılıklarına neden olmuştu. Seçim sonuçlarını değerlendirirken Soysal, CHP başarısızlığını "ortanın solu"na bağlayanlara karşı çıkıyor, başarısızlığın aksine İnönü'nün "ortanın solu" söyleminin arkasında yeterince duramamasından kaynaklandığını ifade ediyordu. Aynı zamanda Soysal, seçim sonuçlarından yalnızca halkı sorumlu tutmanın da doğru olmadığı düşüncesindeydi. Aslında bu düşüncenin temelinde herşeye karşın "sandık yoluyla" iktidara gelme ve düzen değişikliğinin ümit edildiği izlenimi vardır. Aynı sayıda Avcioğlu'nun yazdığını düşündürten bir söylemle yazılan imzasız yazıda ise, "sosyalizmin romantik dönemi mutlaka kapanmalıdır." vurgusuyla seçimlerin ancak tutucu güçlerin

²⁴⁴ Atılgan, *a.g.e.*, ss. 309-310.

²⁴⁵ Hasan Kaya Cemal ve Uluç Gürkan, derginin iki yazı işleri müdürüydü. Aralarında "ad çekme" yöntemiyle ilk sayıda kimin isminin yer alacağını saptamışlar, bu yöntemle tek sayılarda Uluç Gürkan'ın, çift sayılarda Hasan Kaya Cemal'in görev yapması kararlaştırılmış, bu nedenle ilk sayıda künyede Uluç Gürkan yer almıştı. Bu görevlendirmenin nedeni de Avcioğlu tarafından, dergi için açılması beklenen çok sayıda soruşturmaya Avcioğlu yerine, Gürkan ve Cemal'in muhatap olmaları istediği idi. A.k. Serhat Hürkan, *Üç Dergi, Üç İnsan*, Sinemis Yayınları, 2006, s. 87.

iktidarını yarattığı ifade edilerek, yeni bir yönelime işaret ediliyordu ki, kurucular arasındaki ayrılığın ilk işaretleri bu satırlarda saklıydı.

Derginin logosunun üstünde ay yıldız üzerinde “Türkiye için” ifadesi yer almakta, logo altında ise, Mustafa Kemal’in “İdarei maslahatçılar esaslı devrim yapamaz” sözü bulunmaktaydı.

5.2. DEVRİM BİLDİRİSİ

DEVRİM de, YÖN de olduğu gibi bir bildiriyle ilk adımı attı. Derginin ikinci sayısında “Halka rağmen, halk için değil; halkla beraber, halk için” vurgusu üzerinde yer alan DEVRİM bildirisi, YÖN’de ortaya konan çalışmaların bir özeti gibiydi: Laik, demokratik cumhuriyetin karanlığa gittiği, seçimlerin çeşitli gerekçelerle halkın iradesini yansıtamadığı, kalkınma çağında ülkenin yarı feodal düzeni nedeniyle ekonomik çıkmaz içine girildiği, bu çıkmazın beraberinde göç olduğunu ve toplumsal çıkmaz yarattığı bildirinin ana saptamalarıdır.

Ancak DEVRİM bildirisinin, YÖN bildirisinden farkı, ana vurgunun Sosyalizme değil, Kemalizme yapılmış olmasıdır. Öyle ki, bildiri var olan sıkıntıların nedeninin, sandıktan çıkan tutucu güçler koalisyonu eliyle Kemalist devrimin yarıda bırakılması olduğu savlanmış, son tahlilde ise Kemalistlerin tarihi görevinin “...antikemalist gidişe ‘dur’ diyerek, halkla elele uygar, bağımsız ve demokratik Türkiye’yi kurmak olduğu” ifade edilmiştir.

Bildiri içinde göze çarpan bir diğer durum da, “ekonomik ve askeri bakımdan dış bağımlılık içinde olduğu” tespiti yapılan orduyla bağımsızlık amacının biçimsel kaldığı, “Türkiye’nin sürüklenmekte olduğu tarihi varlığını yitirme tehlikesinden tek kurtuluş olarak ulusal ordu özleminin fışkırdığı” dile getirilmektedir.²⁴⁶

²⁴⁶ DEVRİM Bildirisi, DEVRİM, sayı 1, s. 3.

Bildiri içinde yer alan Kemalizm ve “ulusal ordu” vurgusu DEVRİM'in sesleneceği/hedeflediği kitleyle ilgili ipucunun ötesinde bilgiler vermektedir.

Avcioğlu, yukarıda ifade ettiğimiz gibi, DEVRİM'den Türkiye'nin yaşadığı dönem ve gelecek öngörüsünü, yapılması gerekenlerle birlikte “Türkiye'nin Düzeni”nde ayrıntılı biçimde ifade etmişti. DEVRİM'in her sayısı, Avcioğlu'nun “Türkiye'nin Düzeni”nde ortaya koyduğu genel düşüncelerin haftadan haftaya genişletilmesi ve uygulaması olduğunu göstermekteydi.²⁴⁷

5.3. YÖN İLE DEVRİM ARASINDAKİ DÜŞÜNSEL VE YÖNTEMSEL FARKLILIKLAR

DEVRİM'de, belirlenen siyasal çizgi ya da en azından ortaya konan yol bakımından var olan farklar yanında, aynı zamanda siyasal çevrelerle kurulan ilişkiler de köklü farklılıklar içermekteydi. YÖN'ün her siyasi çevreden aydınının bulunduğu bir platfor işlevine karşın, DEVRİM'de bu çevrelerden birçoğuyla ilişki kurmamaya özen gösterilmiştir. Bunun yanında YÖN, CHP ve TİP gibi siyasal partilerle dönem dönem değişse de ilişki kurmasına karşın, DEVRİM aksine ilişkileri kesmiştir. Başbakan Demirel ve ailesine yönelik yayınlar, Ecevit solculuğuna ve TİP'e yönelik köklü eleştiriler, ortaya konan milliyetçi vurguya uygun biçimde kimi zaman “montajcı burjuvazi” diye tanımlanan azınlık işadamlarına kadar ulaşmıştır.²⁴⁸

Hatta Milli Demokratik Devrim (MDD) çizgisini temsil eden Mihri Belli ve diğer “eski tüfekler”e dahi kapılar kapatılmıştır. Hatta Mihri Belli ile anılsa da Avcioğlu'nun ortaya koyduğu düşünülen MDD ifadesi dahi DEVRİM sayfalarında yer almıyor, bunun yerine “Ulusal Kurtuluş Devrimi” ifadesi tercih ediliyordu. Atılğan bu durumun nedeninin “askerlerin komünistlere karşı duydukları alerji olduğunu ifade etmiştir. Belli ise, DEVRİM'in sayfalarının kendilerine kapalı olmasının nedenini “...sol cunta kurulmaktaydı ve DEVRİM

²⁴⁷ Landau, a.g.e., s. 123.

²⁴⁸ Elçin Macar, **Doğan Avcioğlu ve 12 Mart**, yayınlanmamış yüksek lisans tezi, s. 21.

bu cuntanın organı işlevini yerine getiriyordu. Bu cuntanın bize ne denli düşman olduğunu çeşitli kaynaklardan öğreniyorduk.” biçiminde ifade etmiştir.²⁴⁹

Bunun da ötesinde DEVRİM'in sayfaları, çoğu eski Millî Birlik Komitesi üyesi olan ve bir kısmının adı çeşitli cunta girişimlerine karışmış/karışacak eski askerlere açılmıştı.²⁵⁰

Bu durumun temel nedeninin, beklenen askeri müdahale olasılığına karşı, TSK mensuplarını rahatsız edecek siyasal söylemlerden uzak durma fikri olduğu açıktır. Bu nedenle temel vurgu Kemalist devrim üzerinde yoğunlaşmaktadır. Bunun yanında artık iyiden iyiye bir siyasal hareket hedefleyen DEVRİM'in, beklediği devrimde rol oynamayacağını düşündüğü diğer siyasal partilerle araya hat çekmesi de mantığa aykırı değildir.

Muzaffer Ayhan Kara, DEVRİM'i, YÖN'ün devamı, ayrışarak devamı ve aynı zamanda da bir aşaması olarak değerlendirmiştir. Kara'ya göre aradaki fark, YÖN'ün “1960 Devrimi sonrasındaki göreceli özgürlük ortamında saklı potansiyelin ortaya çıkmasıyla oluşan, bir sol koalisyon hareketi” iken; DEVRİM, “...dünya çapındaki gelişmelerin ve siyasal konjontürün de etkisiyle bu koalisyonun dağılması, hareketten çeşitli parti ve grupların doğması (sonrası) varlığını sürdüren özgün karakterli ana hareketlerden birisidir.”²⁵¹

Atılğan da, DEVRİM'in YÖN'den farklı olarak, seslenilen kitlelerde ve söylemin kavramlarında bir dönüşüm gösterdiğini, amacın “YÖN döneminde yapıldığı farz olunan vazifeyi bir eylem çağrısı ve programı olarak ortaya koymak” olduğunu ifade etmişti. Atılğan'a göre, devrimin asker ve sivil aydınlar öncülüğünde gerçekleşebileceği varsayıldığı için YÖN'de geliştirilen temel tezler, bu kesimlerin halihazırda benimsemiş ve kuvvetli bir şekilde bağlanmış oldukları Kemalist bir dille ifade edildi.²⁵²

²⁴⁹ Atılğan, **a.g.e.**, s. 244.

²⁵⁰ Şener, **a.g.e.**, s. 131.

²⁵¹ Kara, **a.g.e.**, s. 25.

²⁵² Atılğan, **a.g.e.**, s. 242.

Akyaz da, 1960'ların sonlarında stratejinin bir darbeye göre ayarlandığını, önce devrimin gerçekleşeceğini, bilinçlendirilmiş halk desteğinin ondan sonra sağlanacağını ifade etmektedir. Akyaz'a göre, bu çerçevede sivil-asker-aydın zümrenin devrimci yönde yürüttüğü mücadeleler, tüm milli sınıfların ve proleteryanın uyanışına, kısaca devrimi destekleyecek bilinçli halk desteğine de öncülük edecekti. Bu görüşleri yüzünden YÖN-DEVRİM grubu "tepeden inmeciler" olarak nitelenebilir.²⁵³ Zira, artık YÖN hareketi için DEVRİM sürecinde yapılacak olan zinde güçlerin iktidarı kontrol etmesini ve bundan sonra sosyalist bir program uygulayarak toplumun kalkınmasını ve değişmesini sağlamaktır. Bu durum, asker-sivil zinde güçler darbesini öngören bir stratejidir.²⁵⁴

Yalçın Küçük'e göre ise, DEVRİM doğrudan doğruya bir iktidar yürüyüşünün kavgacı yayın organıydı ve Avcioğlu başka tartışma ya da gelişmelere gözlerini kapayarak, dergide iktidar müttefiklerini ve iktidar programını oluşturmaya çalışmıştı²⁵⁵

DEVRİM, yayın süreci içinde parlamenterizm ve gerçekleşmesi muhtemel devrimin niteliği başta olmak üzere pek çok konuda tartışmalara yol açtı. Adı, gerek 12 Mart 1971 askeri müdahalesi öncesi, gerekse sonrasında darbelerle anıldı ve bu gerekçeyle yargılamalara muhatap oldu. Yayın hayatına son vermesi de bir askeri müdahalenin sonucu gerçekleşecek, aynı kadroyu aynı amaçla bir daha yan yana görmek olanaklı olmayacaktır.

DEVRİM, temel siyasal tezini, parlamento yoluyla kalkınmanın ve düzen değişikliğinin olanaksız olduğu, yapılması gerekenin "27 Mayıs"ta olduğu gibi gelmesi muhtemel askeri müdahalenin içinde olmak ya da müdahaleye yön vermek oluşturdu. YÖN'den sıklıkla kullanılan mevcut

²⁵³ Akyaz, **a.g.e.**, s. 272.

²⁵⁴ Çetin Yetkin, **Türkiye'deki Sol Bölünmeler 1960-1970**, Toplum Yayınları, 1970, s. 16., a.k. İlhan Tekeli, Selim İlkin, **Bir Cumhuriyet Öyküsü, Kadrocuları ve Kadro'yu Anlamak**, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2003, s. 470.

²⁵⁵ Yalçın Küçük, **Aydın Üzerine Tezler 1830-1980**, Tekin Yayınevi, 1997c. 5, s.634, a.k. Neslihan Erkan, **a.g.e.**, s. 28.

demokrasinin “cici demokrasi”, “filipin tipi demokrasi” olarak tanımlanarak küçümsenmesi alışkanlığı DEVRİM’de de devam etti.

Kaldı ki, YÖN’deki dönüşümün nedenini nasıl 1965 seçimlerinin sonuçlarına bağlamışsak, DEVRİM sürecinde de 1969 seçimleri benzer bir etki yaratmıştır. Zira, 1969 seçimlerinde Demirel’in Adalet Partisi oyların % 46,55 oyla tek başına iktidar olmuş, CHP ve TİP’in oy oranları, iki seçim arası dönemde iktidarı yıpratması beklenen onca şeye rağmen önceki seçimlere göre azalmıştır.²⁵⁶ Bu durum zaten araları iyi olmayan ikiliyi iyice birbirinden uzağa itmiştir. YÖN-DEVRİM hareketi başta olmak üzere, solda yer alan birçok kesimin demokrasiye olan bakışı köklü ve geri dönülmez biçimde değişmiştir. Artık neredeyse sandıktan beklenti kalmamıştır. Hatta Kurtuluş Kayalı’ya göre, “12 Mart”ı yaratan en önemli sebep, 1969 seçim sonuçlarının yarattığı düşünce tarzıdır.

5.4. YÖN-DEVRİM HAREKETİNİN ORDUYA BAKIŞI

YÖN-DEVRİM hareketinin sıklıkla devrimin önderliğini yüklediği “zinde güçler” ya da “ara tabakalar”la, öncelikle aydınlar, sivil memur/bürokrasi, öğrenci gençliği kastettiği muhakkaktır. Ancak ordunun da bu güçler içinde önemli ve asli bir yeri vardır.

Zira, ordu Osmanlı Devleti’nin son döneminden, Tanzimat ve Meşrutiyet yıllarından başlayarak, Türk Devrimi’nin oluşumunda “ilerici” bir rol oynamıştır. Bu rol, Türk ordusunu, başka ülkelerin ordularından ayırmaktadır. Bunun ayırımın ve bu arada Türk ordusunun ilericiliğinin temel nedeni içinde bulunduğu toplumsal koşullardır.

Avcıoğlu, ordunun Batı toplumlarında burjuvazinin aleti olduğu ve gerici güçlerin elinde araç olduğu ifade etmekte, bu durumun nedeninin de Batı ordularıyla, Türk ordusunun sınıfsal farklılığı olduğunu belirtmektedir.

²⁵⁶ (Erişim), http://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/secimler.genel_secimler,

Zira Batı ordularında, Batı burjuvazinin çocukları yer almakta, onlar dışındaki sınıflara-işçi ve köylü çocuklarına-yer verilmemekte, bunun sonucu olarak da, ordu burjuvazinin sınıfsal menfaatlerini korumaktadır.²⁵⁷

Bu nedenledir ki Avcıoğlu'na göre, "Mütevazı ve fakir ailelerden gelen ordu, Türkiye'mizin ileri hamlelerinde dayanılacak en sağlam kuvvetlerden biridir. Memleketimizin batılılaşma hamlelerinde, ordu daima ilericilerin safında yer almıştır. Bugünde, ilerici kuvvetlerin anayasadan da kuvvetli teminatı ordudur. Ordu, elbette ki günlük politikanın dışındadır ve dışında kalmalıdır. Bu durum, ordunun, milli kurtuluş cephesinin en güvenilir manevi desteklerinden biri olduğu gerçeğini değiştirmez."²⁵⁸

Bu satırlar, YÖN-DEVRİM hareketinin, ordunun devlet ve toplumla özdeşleşmesi kadar yaygın bir algılayış olan ordunun "modernleşmenin taşıyıcısı" algısını sürdürdüğünü göstermektedir.²⁵⁹ Bu algı, ordunun, milliyetçi ideolojilerde sahip olduğu ulus-devletin kuruluşunun ve "milli mefahir" in [övünçlerin] simgesi olma işlevi yanında, Türkiye özelinde Kurtuluş, kuruluş savaşları, vatandaş ordularının teşkili ve zorunlu askerlik, milliyetçiliğin ve ulus devletlerin doğumuna refakat ettiği düşüncesine dayanır. Buna ek olarak Türk ordusu modern millet inşasının, milli-sosyalleşmenin ve milliyetçi ideolojinin yeniden üretiminin ağırlıklı bir aktörü olarak işlev üstlenmiştir.²⁶⁰

Ancak YÖN-DEVRİM hareketi, orduyla karşı karşıya kalmamaya, hatta 1969'dan sonra onu rahatsız edebilecek dahi söylemlerde bulunmamaya özen göstermişse de, ordunun türdeş bir bütün olmadığının da farkındaydı. Bu nedenle, yukarıda DEVRİM bildirisi içinde de yer verdiğimiz gibi, ordunun NATO sürecinde ulusal niteliğinin zarar gördüğü vurgusu yanında, yine aynı nedenle zaman zaman orduyu eleştirmekten de kaçınıyordu.

²⁵⁷ Doğan Avcıoğlu, "Sosyalist Gerçekçilik", **YÖN**, 12.09.1962, Sayı 39, s. 20.

²⁵⁸ Aynı yerde

²⁵⁹ Akyaz, **a.g.e.**, s. 33.

²⁶⁰ Ayşegül Altınay, Tanıl Bora, "Ordu, Militarizm ve Milliyetçilik", **Milliyetçilik: Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce**, İletişim Yayınları, 2002, c.4, s.153, a.k. Melek Zorlu, **a.g.e.**, s. 112.

15-16 Haziran işçi olayları²⁶¹ na karşı ordunun kimi zaman ağır şiddeti de içeren tavrı, İlhami Soysal'ın 1966 Eylül'ünde Ankara'da kaçırılarak dövülmesi gibi olaylarda orduya yüklenen dergi, özellikle OYAK örneğinde, OYAK'ın subayların kapitalizme entegre edilmesi yönünde bir işlev gördüğü düşüncesiyle, yüksek kademe ordu mensuplarının OYAK kanalıyla "iş hayatına" atılması, böylelikle de "zinde güçlerin" bu en önemli bileşenin düzene bağlanması endişelendirmişti.²⁶² Zira 1961'de silahlı kuvvetlerin girişimci olarak sahneye çıktığı OYAK'ın kurulmasıyla ordu doğrudan iş ve sanayi dünyasına girmiş, hatta bazılarının üçüncü sektör olarak tanımladığı ülkenin en büyük sınaî topluluklarından biri haline gelmişti.²⁶³ Keyder, OYAK'la beraber, subaylara kapitalist zihniyet verilmeye, ekonomiyle sağlamca bütünleşmeleri sağlanmaya çalışılmıştı. Küçükömer ise, OYAK'ın, "DP döneminde, özel ellerde sermaye birikirken, nisbi ve mutlak olarak fakirleşen subay grubunun durumunu düzelttiğini, bu bakımdan DP'nin hatasını tamir ettiğini ifade ediyordu.²⁶⁴

YÖN sürecinde muvazzaf ya da emekli ordu mensuplarıyla kurulan ilişkilerin çok daha fazlası DEVRİM sürecinde iki taraflı olarak kurulmuştur. Bu durum DEVRİM'in "12 Mart" sürecinde kurulan "cuntalar"ın birkaçı içinde adını geçirecektir.

Bu süreç "YÖN-DEVRİM hareketinin 10 yıllık siyasi pratiği hükümet, diğer devlet aygıtları ve muhalefet örgütlerine dayanarak Türkiye'nin toplumsal formasyonunda bir "inkılap" yaratma stratejisiyle başlayıp, ordunun bir bölümüyle işbirliği yaparak bir "ihtilal" denemesine kalkışmasıyla son bulmaktadır."²⁶⁵

Kayalı, bu gerçekliğin, Türk aydınının İttihat ve Terakki döneminden beri sahip olduğu bir karaktere sahip olmasından kaynaklandığını ifade ediyor.

²⁶¹ 15-16 Haziran 1970 tarihlerinde, İş Kanunu ve Sendikalar Kanunu'nda yapılan ve işçilerin sendika seçme özgürlüğünü kısıtlayan, sendika değiştirmelerini güçleştiren değişikliklere karşı DİSK'e bağlı sendikaların öncülüğünde, [İstanbul](#) merkezli olarak başlayan ve yayılan, Türkiye tarihinde en büyük işçi eylemlerinden biridir.

²⁶² Şener, **a.g.e.**, s. 122.

²⁶³ Ahmad, **a.g.e.**, s. 247.

²⁶⁴ İdris Küçükömer, **Batılılaşma Düzenin Yabancılaşması**, Bağlam Yayınları, 1994, s. 129.

²⁶⁵ Atılğan, **a.g.e.**, ss. 159-161., a.k. Melek Zorlu, **a.g.e.**, s. 121.

Kayalı'ya göre, "Türk aydını, olayların ilk başladığı andan, son zamanlara kadar ordu müdahalesini makul görmüş, tartışmasını yapmamış, ordunun elde edilememesi halinde istekleri doğrultusunda gelişmeler olamayacağını düşünmüştür. Bu düşünce belli ölçüde aydınının demokrat olmayan tavrından kaynaklanmıştır. Demokrasiyi paradoksal biçimde kendi gruplarıyla sınırlı görenlerin ve halkın gücüne güvenmeyenlerin kendi aralarındaki mücadelede orduyu gruplarının destekçisi duruma getirmek istemeleri anlaşılır bir tavidir."²⁶⁶

5.5. YÖN-DEVİRİM HAREKETİNİN İKTİDAR STRATEJİLERİ

YÖN'ün düşünsel evrimi için kırılma noktası sayılabilecek dönemleri yukarıda zaman zaman ifade etmeye çalıştık. Hatırlamak gerekirse, kuruluşundan 1965 seçimlerine kadar, parlamenter sisteme daha ılımlı bakan, CHP ve TİP gibi siyasal partilerle ilişkiler kuran, hatta bizzat bir siyasi partinin-Çalışanlar Partisi- kuruluşu için çalışan bir YÖN söz konusuysen, 1965 seçimleri sonrasında bu durum neredeyse tamamen değişmiş, "sandık demokrasisi"nin reddi ve "zinde güçler" eliyle iktidarın hedeflendiği bir duruma dönüşmüştür. 1967'de YÖN'ün kapanması, bunun ardından 1969 yılında DEVRİM'in kurulması süreci, 1969 seçimleriyle birleştiğinde, artık ortaya çıkacağı gün gibi aşikar ancak ne zaman gerçekleşeceği belirsiz askeri müdahalenin bir yerlerine eklenme, hatta müdahaleyi amaçları doğrultusunda yönlendirme sürecini beraberinde getirmiştir. Bu durum, Avcıoğlu'nun "Radikal askerlerin sivil başbakanı"²⁶⁷, DEVRİM'in ise iktidara giden yolda kavga aracı olarak değerlendirilmesine neden oldu.²⁶⁸

²⁶⁶ Kayalı, **a.g.e.**, s. 45.

²⁶⁷ Madanoğlu İddianamesi de, bu gurubun Devrim hükümetinin başına Doğan Avcıoğlu'nu getireceğini savlamaktadır. (a.k. Madanoğlu Cuntası, **İddianame**, Boğaziçi Yayınları, 1973, s.78) Ancak süreç içinde döneme ilişkin başka bilgilere ulaşılması, her cuntanın başbakanının farklı olduğunu göstermektedir.

²⁶⁸ Cemal, **a.g.e.**, s. 176.

Aslında YÖN'ün ilk yıllarından itibaren açıkça ortaya koyduğu sosyalizm hedefine, ancak bir "devrim" yoluyla varılabileceğini düşünüyordu. Fakat parlamenterizmden tamamen umudu kesinceye kadar, "devrim" hedefinde olan diğer sol gruplarla YÖN arasındaki temel tartışma "devrim" in yöntemine ilişkindi.

YÖN'ün ve TKP'den ayrılan "eski tüfekler"le birlikte ortaya koyduğu²⁶⁹ MDD çizgisinin temel fikri, sosyalizmin güncel bir hedef olamayacağı, öncelikle anti-emperyalist, anti-feodal bir demokratik devrimin gerekli olduğuydu. YÖN'ün "aşamalı devrim stratejisi" süreci, Şener'e göre bir "arayış" dönemidir. Ancak bu arayış, bir hedef arayışından ziyade, az çok net olan bu hedefe varacak "yol"un arayışıdır.²⁷⁰ Yukarıda da belirttiğimiz gibi "zinde güçler" in, yani asker-sivil aydın zümrenin öncülüğünde "milli cephe" nin bir an önce kurulmasının istenme nedeni de budur.²⁷¹

Buna karşın TİP başta olmak üzere kimi sol gruplar ise, sosyalizm hedefinin antiemperyalist mücadeleyle eş zamanlı olarak verileceğini, bu mücadelenin öncülüğünü işçi sınıfının yapacağını, öncelikli aracın ise, seçimler yoluyla iktidara gelmek olduğunu savlıyorlardı.

TİP'i farklı kılan sosyalizmin kurulması aşamasında işçi ve emekçi sınıfların öncülüğünde demokratik yollardan iktidara geleceğine olan inanmışlığı idi. TİP, Türkiye'yi "burjuva demokratik devrim" i büyük ölçüde tamamlamış kapitalist bir ülke olarak gördü çünkü ülke hızla sanayileşmiş ve bu sanayileşmeyle birlikte sosyalist bir partiyi iktidara getirme potansiyeline sahip gelişmiş bir işçi sınıfı da ortaya çıkmıştı.²⁷²

²⁶⁹ MDD tezi, Mihri Belli ve arkadaşlarının TKP'den ayrılmasına kadar YÖN dergisinde ortaya kondu. Türkiye'nin henüz sanayileşmeyi tamamlayamaması, bu bakımdan devrimin öncülüğünü yapabilecek bir proleterya sahip olmaması, iki grup arasındaki en önemli düşünce ortaklığıdır. Ancak süreç içinde Belli'nin "Türk Solu"nda işçi sınıfı, YÖN'ün ise "cuntacılığa" kayması yolları ayıracaktır. Ancak MDD'cilerin YÖN'den sonra DEVRİM'de hiçbir biçimde yer almaması yukarıda belirttiğimiz gibi, DEVRİM'in askeri rahatsız edecek isim ve söylemlerden kaçınmaya özen göstermesidir.

²⁷⁰ Şener, **a.g.e.**, s.77,79.

²⁷¹ Şener, **a.g.e.**, s. 106.

²⁷² Erkan, **a.g.e.**, s. 8.

Zaten TİP 1964 programında kendisini “Türkiye işçi sınıfının ve onun tarihi ve bilime dayanan demokratik öncülüğü etrafında toplanmış, onunla kader birliğinin bilinç ve mutluluğuna varmış bütün emekçi sınıf ve tabakaların kanun yolundan iktidara yürüyen demokratik bağımsız sosyalist örgütü” biçiminde tanımlıyordu.²⁷³ Bu görüşe, TİP’in 1965 seçimlerinde TBMM’ye 15 milletvekili ile girebilmesinin de cesaret verdiği muhakkaktır.

TİP’in bu dönem temelden sarıldığı parlamentarist tavır MDD’cilere göre, TİP’in egemen çevrelerin oyununa geldiğini göstermekteydi ve düzenin sınırlarını aşmayacağı konusunda egemen çevrelere güvence verdiği için TİP sosyalizmi “icazetli sosyalizm”di²⁷⁴

Avcıoğlu da, TİP’in parlamenterist tavrının “sol sapma” ve “sağ sapma”lar barındırdığını düşünüyordu. Avcıoğlu’na göre, TİP’in işçi sınıfı öncülüğünü öne sürmesi ve anti-emperyalist mücadele ile sosyalist mücadeleyi “aynı madalyonun iki yüzü” kabul ederek kendisini diğer antiemperyalist güçlerden tecrit etmesi “sol sapma”; “tepeden inme—sandıktan çıkma” ayrımını mutlaklaştırıp her halükarda ikincisini savunması ise “sağ sapma”ydı. TİP’lilerin, kendilerini halka anlattıkça kısa sürede halkın desteğini kazanacakları yolundaki düşünceleri de sosyalist öğretiye uygun değildi.²⁷⁵ Zira sosyalist düşünce, seçmeni soyut bir varlık olarak değil, ekonomik ve ideolojik bağımlılığı içinde düşünmeliydi; “yüzlerce asırdır hakim sınıfların ideolojisiyle yoğrulmuş bir kütlenin, doğrular anlatılınca hemen aydınlanması hayaldi.

Avcıoğlu, TİP’in klasik burjuva-proleter mücadelesini ön plana çıkararak, milli güçleri dağıttığını ve zayıflattığını belirtmiştir. Zira, emperyalizm ve işbirlikçilerine karşı milletçe mücadeleye kesin öncelik tanımak ve bunu burjuva-proleter mücadelesinden dikkatle ayırmak hayati bir meseledir.²⁷⁶

²⁷³ Zorlu, a.g.e., s. 130.

²⁷⁴ Doğan Avcıoğlu, “Bir Sosyalist Rejimin Esasları”, YÖN, 14 Ekim 1966, Sayı 155, s. 9.

²⁷⁵ Doğan Avcıoğlu, “Bir Sosyalist Stratejinin Esasları”, YÖN, Sayı 185, ss. 8-10.

²⁷⁶ Doğan Avcıoğlu, TİP’e Dair, YÖN, sayı. 168, s. 3, a.k. Mert Dikici, a.g.e., s. 62

5.6. DEVRİM'İN PARLAMENTO DIŞI MUHALEFETLE İLİŞKİLERİ

1960'ların sonları Türkiye'de darbenin kulaktan kulağa yayıldığı, bu amaçla ordu içinde varolduğu söylenen birbiriyle ilişkili ya da aksine birbirine karşı çok sayıda cuntanın çekişme sahnesine dönmüştür. DEVRİM de, parlamento dışı muhalefete dayanmaya karar verdiği andan itibaren bu cuntaların bir bölümüyle ilişki kurmuştur. Hatta bir görüşe göre, DEVRİM'in ortaya çıkması, müdahale sürecini hızlandırması, daha da önemlisi darbenin programını ortaya koyması için bu cuntaların kararıyla gerçekleşmiştir.

Akyaz, bu cuntaların birleşmesi/birleşir görünmesi sonucunda, DEVRİM'in cuntanın yayın organı olarak ortaya çıktığını/çıkarıldığını ifade etmektedir. Cuntanın, DEVRİM'e yüklediği misyon hazırlanan "tüzük esaslarına göre kurulması sağlanmış gizli örgütlerin amaçları doğrultusunda kamuoyu yaratılması ve örgütün genişletilmesi"dir. Bu bakımdan DEVRİM, "gizli ittifakım müşterek sesi" olmuştur. DEVRİM, "fikrin kendilerinden, gücün ordudan geleceği" düşüncesiyle hareket etmiş, bu amaçla "ordunun gidiş'e 'dur' demesi için telkin ve tavsiye", "...orduya sızmak için bir taraftan iktidarın ülke sorunlarını halledecek nitelikte olmadığı eleştirileriyle ordu mensuplarına çengel atma"ya çalışmıştır. Hatta "düzen değişikliği için öncelikle parlamenterist düzenini yıkılması gerektiğinden, devrimci mücadele içine girmiş görünen bütün grupları desteklemiş, eylemci devrimci grupların polisle karşı karşıya gelmesini, bununla beraber TSK'nin kaos ortamına giren rejime müdahalesini tahrik ve teşvik etmiştir."²⁷⁷

Bu bağlamda DEVRİM, Özdemir'in deyiimiyle "çok partili hayatın ipini çekmek" gibi önemli bir işlev yüklenmişti.²⁷⁸ 12 Mart sürecinin önemli tanıklarından, sözünü ettiğimiz cuntaların içinde de bulunmuş Fakih Özfakih de 27 Mayıs'ın fikir hazırlığı olmadığı için başarıya ulaşmadığını, bu yüzden yeni bir darbeden sonra yerine ne konacağını da düşünülmesi gerektiğini

²⁷⁷ Akyaz, a.g.e., ss. 285-287.

²⁷⁸ Özdemir, **Doğan...**, Bilgi Yayınevi, s. 24.

ifade etmektedir. Özfakih'e göre, bu gerçeklik sonucunda amaçlanan devrimin teorik hazırlığı Avcıoğlu'nun DEVRİM gazetesinde yapılmıştır.²⁷⁹

Dönemin Başbakanı Süleyman Demirel ise, DEVRİM'in işlevini, "31 Mart vak'asında Volkan gazetesinin yaptığı kışkırtmayı 1960 öncesinde Akis dergisi yaptı. 1971 öncesinde de DEVRİM gazetesi aynı görevi ifa etti."²⁸⁰ şeklinde tanımlamıştır.

Bu yüzden olsa gerek, Avcıoğlu evlendiğinde eşine, "Ya başbakan olurum, ya asılırım." diyecekti.²⁸¹

Asılmadı ama başbakan da olmadı!

5.7. DEVRİM YAZILARININ SATIR ARALARI: "ASKERİ KİŞKİRTMAK"

DEVRİM'in iki yazı işleri müdüründen biri olan Hasan Kaya Cemal, darbenin gerçekleşebilmesi için tek amaçları olduğunu ifade etmekte: Askeri kışkırtmak. Zira Cemal'e göre, darbe süreci bu kışkırtma/provokasyonlar sayesinde hızlanacaktı ve devrime giden yola çıkılacaktı.²⁸² Cemal bu amaçla 1971 yılı başlarında Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi'nde yapılacak miting sonrasında gençlerin yürüyüşe geçip Orduevi'ne yaklaştıkları sırada Toplum Polisi'ne doğru iki yandan iki el bombası atılacağını savlamaktadır. Çeşitli yayın organlarında Cemal'in bu ifadeleri, bomba atma görevinin verildiği kişilerin DEVRİM'in iki yazı işleri müdürü, Hasan Kaya Cemal ve Uluç Gürkan olduğu şeklinde yansıtılmış, Cemal de bu saptamaları onaylamıştır. Ancak Uluç Gürkan, bu savın doğru olmadığını ısrarla ifade etmektedir.

Cemal'in DEVRİM sürecini anlattığı kitabında, Deniz Gezmiş'in de sık sık dergi bürosunda uğradığını ve cuntanın Gezmiş'i de darbe yolunda

²⁷⁹ M.Ali Birand, Can Dünder, Bülent Çaplı, **12 Mart**, İmge Yayınevi, ss. 174-175.

²⁸⁰ Nazlı Ilıcak, "Süleyman Demirel ile Söyleşi", Tercüman, 21 Mart 1986, s. 5.

²⁸¹ Sadun Aren, **TİP olayı, 1961-1971**, Cem Yayınları, 1993, s.216 dn.9, a.k.Hikmet Özdemir, **a.g.e.**, s. 43.

²⁸² Cemal, **a.g.e.**, s. 26.

kullandığını dile getirmektedir. Cemal'e göre, dergi içinde zaman zaman yer alan "Devrimci Ordu Gücü" bildirilerinin tümü de bizzat "Doğan Bey" tarafından kaleme alınmış, hatta günün birinde bu durumun anlaşılması için bildirilerin yazıldığı İlhami Soysal'a ait olan daktilo da imha edilmişti.²⁸³

5.7. 1 Devrimci Ordu Gücü Bildirileri

DEVİRİM'de Devrimci Ordu Gücü (DOG) imzasıyla ilki 7 Nisan 1970, diğerleri ise 16 Haziran 1970 ve 3 Kasım 1970 tarihlerinde olmak üzere üç bildiri yayımlandı.

İlk sayfada bir bölümü verilen ilk DOG bildirisinin üzerinde bildirinin anlamına ilişkin birkaç cümle yer almaktaydı. Bildiri, DEVİRİM tarafından "zinde güçlerin sesi" olarak tanımlanıyor ve "Büyük paşaların, Anayasayı hiçe sayarak, devrimci gençlik konusunda AP iktidarının görüşlerini kamuoyuna iletmesi" üzerine yazıldığı vurgulanmıştır. Bildiri, M.Kemal'in Söylev'inin başına benzer biçimde "19 Mayıs 1919, Vaziyet ve Manzarai Umumiye" cümleleriyle başlamış, yine aynı biçimde 1970'lerin Türkiye'sinde Kurtuluş Savaşı dönemini hatırlattığı düşünülen konularda bir tablo çizilmiştir.

Bildiri, "siyasal iktidarın sorumlu başlarının gaflet, dalalet ve hatta hıyanet içinde bocalamakta (olduğunu), hatta kişisel çıkarlarını emperyalizmin emelleriyle birleştirebil(diklerini)" ifade etmekte, "...bütün bu koşullar karşısında, TSK'nin sağlam, bilinçli ve örgütlü kadroları(nın), KEMALİST DEVİRİMİ yeniden sürdürmek için eyleme geçmeye hazır ve kararlı" olduğu vurgulanıp, "asker-sivil bütün yurtseverler, Atatürk geleneklerine uygun bir kenetlenme içinde, bu kutsal savaşa katılmak üzere eylem birliğine" çağırılmıştır.²⁸⁴

Aynı sayıda bu kez "Bu Sese Kulak Veriniz..." başlığıyla Doğan Avcioğlu, ordunun Türkiye'nin gelişiminde sahip olduğu yeri, Tanzimat'tan,

²⁸³ Cemal, **a.g.e.**, s. 40.

²⁸⁴ "Devrimci Ordu Gücü Bildirisi", **DEVİRİM**, 7 Nisan 1970, s. 3.

Türk Devrimi'ne kadar taşımış, zinde güçlerin özlemlerine ters düşen iktidarların bir tarihsel olgu olarak tepetaklak devrildikleri, Abdülhamit, Vahdettin, Menderes örnekleriyle ifade etmiş ve “Atatürk geleneklerine uygun biçimde kenetlenmiş” diye tanımadığı DOG bildirisine kulak vermeyi öğütlemiştir.²⁸⁵

İkinci bildiri, “Yarıda bıraktırlan ve yolundan saptırılan Kemalist eylemi amacına ulaştırmak için DEVRİM zorunludur” ifadesiyle başlayıp, hedeflenen devrimin amacı “...ülkenin tam bağımsızlığını gerçekleştirmek, halkın mutluluğunu sağlamak, gerçek bir halk yönetimi kurmak ve çağdaş uygarlık düzeyine bir an önce ulaşmak” biçiminde anlatılmıştır. Bildirinin devamı, devrimin program taslağı niteliğindedir. Zira, bu kısımda yapılması kurgulanan çalışmalar kalem kalem ifade edilmiştir: Toprak devrimi, bütün ailelelerin mesken sahibi yapılması, yer altı servetlerinin yabancı egemenliğinden kurtarılması, bankalar, sigorta şirketleri ve dış ticaretin devletleştirilmesi, devletçi bir kalkınma politikası, irtica yuvalarının kurutulması...²⁸⁶

Doğan Avcıoğlu bu bildirin ardından da, öncekine benzer biçimde yazısında bildiriye vurgu yapmış “Devrimci Ordu Gücü” başlığı altında, DOG’un son yüz yıllık Türk tarihinin gerçeği olduğunu, Batı ülkelerinde anlaşıldığı gibi kapalı askerler topluluğu olmadığını, bazen başarılı, bazen başarısız denemelerle, bağımsız ve uygar bir Türkiye’nin kuruluşu için çırpınan asker-sivil milliyetçi devrimciler topluluğu olduğunu ifade etmiştir. Avcıoğlu, DOG’un liderinin, “daha Harbiye sıralarında, çöken vatani kurtarmak amacıyla devrim örgütleri kuran, altıyüz yıllık saltanatı deviren, bağımsız Türkiye’yi yoktan var eden ve devrim yoluyla modern Türkiye’yi inşa seferberliğine koyulan M.Kemal” olduğunu yazmıştır. Avcıoğlu’na göre, DOG ordu ile birlikte yürüyen öğretmenlerdir, gençlerdir ve “...halk içinde erimeyi ve gerçek bir halk iktidarını kurmayı başarabildiği ölçüde, Türkiye’nin ‘makus talihi’ni yenecek ve kağıt üzerinde kalan 27 Mayıs Anayasasının öngörmediği

²⁸⁵ Doğan Avcıoğlu, “Bu Sese Kulak Veriniz”, **DEVRİM**, 7 Nisan 1970, s. 7.

²⁸⁶ “Devrimci Ordu Gücü Bildirisi”, **DEVRİM**, 16 Haziran 1970, s. 5.

Kemalist Devrim doğrultusunda sosyal ve ekonomik düzeni kesinlikle değiştirecektir.²⁸⁷

Bu bildiride, “bazen başarılı, bazen başarısız” sözüyle, özellikle yakın geçmişte yaşanan 27 Mayıs askeri müdahalesine ve Talat Aydemir girişimine atıf yapılmıştır. Bu atfın, bir yandan “27 Mayıs”ın yeni anayasal düzeni istendiği gibi uygulamaya koyamadığı yaygın fikrini, diğer yandan da Aydemir önderliğinde “27 Mayıs”ın devamı için gerçekleştirilen darbe girişimleri vurgulanmak istenmiştir. Özellikle Aydemir hareketine açık/örtülü destek veren “27 Mayıs” özlemcilerinin harekete geçirilmesi, “uyarılması”, sürece dahil edilmesi buradaki temel amaç olsa gerektir. Aynı sayı içinde “DOG’un çağrısını gençlik benimsedi” başlığıyla ve Uluç Gürkan imzasıyla yayımlanan yazıda DOG bildirisine karşı ve onu destekler biçimde Türkiye Devrimci Gençlik Federasyonu (DEV-GENÇ) İstanbul Bölge Yürütme Kurulu’nun bildirisine, aynı biçimde 28-29 Nisan olaylarının yıldönümünde devrimci kurularca düzenlenen törenlerde “Ordunun gerçek sesi, DOG’un sesidir, bizim kulak verdiğimiz ses (de) DOG’un Atatürkçü sesidir.”²⁸⁸ şeklindeki konuşmalara yer verilmesi süreç içindeki gençlik hareketliliğini sağlamaya/devam ettirmeye dönüktür.

Son bildiride yine bir “genel durum ve görünüş” çizilmiş, Türkiye, “M.Kemal doğrultusunda olmanın suç sayıldığı, devrim ve ahlak düşmanlarının politik düzeydeki biçimsel egemenliklerini sürdürebilmek içinde bocaladıkları, Devlet ve Silahlı Kuvvetlerin bir kısım büyük başlarının Kemalist Devrim stratejisini inkara ve tarihin tozlu sayfaları arasına gömmeye kalkıştıkları bir çelişkiler ülkesi” olarak tanımlanmıştır. Bildirinin son cümlesinde ise, “TÜRK SİLAHLI KUVVETLERİ, TÜRK GENÇLİĞİ, TÜM DEVRİMCİLER” seslenişi altında, “ulusa yararına başlayacak olan devrimci savaşta hepinizi, asker-sivil bütün yurtseverleri, Cumhuriyetimizin gelecek kırksekizinci yıldönümünü birlikte kutlamak üzere EYLEM BERABERLİĞİNE ÇAĞIRIYORUZ” ifadelerine yer verilmiştir.

²⁸⁷ Doğan Avcıoğlu, “Devrimci Ordu Gücü”, **DEVİRİM**, 16 Haziran 1970, s. 7.

²⁸⁸ Uluç Gürkan, “Kulak Verdiğimiz Ses, DOG’un Atatürkçü Sesidir”, **DEVİRİM**, 5 Mayıs 1970, Sayı 28, s. 2.

Bu bildiride ise, “ulus yararına başlayacak savaş”tan söz edilmektedir. Bununla ordu içindeki darbe/devrim çabalarının yakın sayılabilecek bir zamanda beklendiği görülebilmektedir. Ama daha da önemlisi, bildirinin henüz başında Kemalist Devrimi inkar içinde olanlar sıralanırken, “Silahlı kuvvetlerin bir kısım büyük başları” da “inkarcılar” arasına dahil edilmiştir. Bu ifadeyle kastedilen büyük olasılıkla, ordu içinde müdahelenin önüne geçen, “devrimi engelleyen”, daha sonra “9 Mart” beklentisine “12 Mart” ile cevap verecek olan komuta kademesinin en üstündekilerdir.

DEVİRİM dergisinde DOG bildirileri yanında ordunun sempatisini kazanarak, darbe sürecini hızlandırmak için askerler tarafından yazılmış²⁸⁹ “69 Subay Bildirisi”²⁹⁰, “Harbiyelilerin Bildirisi”²⁹¹, “Askeri Tıbbiyelilerin Uyarısı”²⁹² gibi başka bildirimlerde yayımlandı. Bu bakımdan DEVİRİM, ordu içindeki rejim karşıtı subayların yayınladıkları bildirimlerin kamuoyuna duyurulduğu bir kürsü görevini gördü.²⁹³

Şener de, DOG’un salt askerlerden, ordu içindeki bir cunta ya da hizipten oluşan bir güç olmadığını, daha çok “zinde güçler”in yeni adı olarak kullanıldığını ve “Asker, sivil genç devrimci aydınlar, öğretmenler ve üniversite gençliği”nden oluşan DOG’un “devrimin ilk andaki dayanağı” olarak düşünüldüğünü ifade etmektedir.²⁹⁴

DOG adlı bir örgütün olup olmadığı dahi tartışılırken, yalnızca Silahlı Kuvvetler içinde değil, bildirimlerin içeriğine paralel düşünen birçok grup kendini DOG diye tanımlamaktaydı. Ömer Lütfü Erol, bu nedenle olsa gerek DOG’u Avcıoğlu’nun yarattığı güç olarak gösteriyordu. Asker kökenli olan ve o dönemlerde ordu içinde bulunan yazar, orduyu kışkırtmak için yazılan tüm bildirimlerin DOG’a mal edildiğini, hatta Deniz Harp Okulu’nda yayınlanmaya başlanan “Göksenin” dergisi etrafında toplanan genç subayların 1969 yılının sonlarında Ankara’da kurdukları genç subaylar örgütünün, daha sonra

²⁸⁹ Erkan, **a.g.e.**, s. 67.

²⁹⁰ DEVİRİM, 23 Aralık 1969, S.6

²⁹¹ DEVİRİM, 3 Şubat 1970, S.16

²⁹² DEVİRİM, 21 Nisan 1970, S.27

²⁹³ Atılğan, **a.g.e.**, s. 319.

²⁹⁴ Şener, **a.g.e.**, s. 140.

çalışmalarını hızlandıran cuntaların arasında DOG adıyla yerini aldığını savlamaktadır.²⁹⁵

5.8. DEVRİM'E YÜKLENEN MİSYON: "DEVRİMİN KOŞULLARINI VE İDEOLOJİSİNİ YARATMAK"

DEVRİM'in çıkış amacının, gerçekleşmesi planlanan devrimin hızlanması ve temellendirilmesi olduğuna dönük kimi görüşlere yukarıda yer vermiştik. Bu görüşlerin doğruluğu konusunda düşünce sahibi olabilmek için, DEVRİM sayılarına göz atmak gerekmektedir. Şimdiden ifade etmek gerekir ki, DEVRİM askeri müdahale beklentisini ve olası bir darbeye karşı tavrını gizlemiş değildir. DEVRİM sayfalarında, bugünün koşullarında "yadırganabilecek" hatta kimi kovuşturmalara neden olabilecek öyle satırlara rastlanmaktadır ki, DEVRİM'in askeri müdahale sürecindeki konumunu belirlemek için ince bir çalışmaya gerek kalmamaktadır. Bunun da ötesinde, derginin tüm koleksiyonunu incelediğinde, DEVRİM'in gerçekten çok detaylı, ayrıntılı düşünülmüş ve yaratacağı etki hesaplanmış adım adım bir "devrim projesine" sahip olduğu görülebilmektedir.

Öyle ki, DEVRİM'de bir yandan mevcut siyasi iktidarın yolsuzluklarla, şaibeli sayılabilecek dış ilişkilerle yıpratılması amaçlanırken, diğer yandan, muhalefet partilerinin de iktidar partisinden ayrılamayacağı, sorunların çözümü olamayacağı vurgulanarak bir "çözümsüzlük" fikri ortaya konmaya çalışılmıştır. Zira, bu çözümsüzlük fikrinin hemen arkasında çözümün ancak kararlı ve esaslı bir devrimle gerçekleşebileceğine ilişkin çok sayıda makale ya da haberle karşılaşmaktayız.

Avcioğlu, "Türk halkının büyük çoğunluğunu(nun) tutucu güçler koalisyonun diktası altında yaşamakta (olduğunu), on milyonlarca köylü(nün) ağa, şeyh, bey, tefeci ve aracının diktasında perişan (olduğunu)" ve "...dikta altındaki milyonların oyu(nun da) kendi oyu değil, şeyhin, beyin, ağanın,

²⁹⁵ Erol, a.g.e., s. 230, 243.

tefecinin, aracının ve kompradorun oyu (olduğunu)” ifade etmekte²⁹⁶, “tutucu güçler koalisyonunun kitle üzerindeki diktasına, köklü alt yapı devrimleriyle son verilmedikçe, bu durum daha uzun süre devam edecektir.” demektedir.²⁹⁷

Hal böyleyken Avcıoğlu’na göre, “olayları daima sınıfsal açıdan değerlendiren bir kısım sol çevrelerin”, darbe olursa “sonra daha kötü olur, daha kötü olmayacağını teminatı ne?” soruları anlamsızdı. Zira, “Sınıfsal açıdan bugünkünden daha kötüsü tasavvur edilemez”. Bu görüşe göre, “ileriye açılma güçleri bulunan çevreler umacı sayılmakta, daha geriye gitmek için çarpınan, tarihin çoktan mahkum ettiği güçler koalisyonu egemenliği ise ‘sonra daha kötü olur’ gerekçesiyle meşrulaştırılmaktadır.” Bu tavır bir “sol tutuculuk”tur.²⁹⁸ Çünkü demokrasi “Halkın, halk eliyle, halk için yönetimdir. Bizim ‘cici demokrasi’nin ne ölçüde bu tanıma uyduğu bellidir. Ön seçimlerde milli iradenin satışa çıkarıldığını, parayı verenin düdüğü çaldığını Mısır’daki Sağır Sultan’ın bile duyduğu, şaibe altındaki mebus pazarlarının milli iradeyi mi, yoksa gayri milli iradeyi mi temsil ettiği kamuoyunu düşündürmektedir.”²⁹⁹

Kaldı ki, “...çürümüş politik düzende, Türkiye’nin hiçbir sorununa çare bulmaya imkan yoktur. Suni teneffütle yaşatmak için ne kadar çarpınırsak çarpınalım, davaları çözemeyen politik düzen, yakın bir gelecekte çökmeye mahkumdur. ‘Sonra daha kötü olur mu’ korkusuyla kurtuluşu batan gemide aramak devrimciye yakışmaz. Merhumun arkasından gözyaşı dökmek herhalde devrimciye düşmez.”³⁰⁰

Avcıoğlu’na göre “Cici demokrasi temellerinden sallandıkça, bu fiili koalisyon çok partili faşizme kadar uzanacaktır.(...) Meşruiyetini tamamen yitirme yolundaki politikacılar oligarşisine, Anayasanın ilk satırlarında, ‘Anayasa ve hukuk dışı tutum ve davranışlarıyla meşruiyetini yitirmiş bir

²⁹⁶ Bu görüşün dayanakları, derginin 11 Kasım 1960 tarihli 4.sayısında yer almaktaydı. “Türk kamuyundan gizlenen Amerikalı uzmanların yürüttüğü köy anketi” biçiminde tanıtılan anketin sonuçlarına göre, köylülerin %79’unun genel seçimlerde oy kullandıklarını söylerken, ancak %65’inin herhangi bir siyasi partinin adını bildiği, kadınların ise %50’sinin hiçbir siyasi partinin adını bilmediği, bu köylülerin %56’sının radyodan haberinin olmadığı, sekiz kadından beşinin köyün dışında çıkmadan ömrünü geçirdiği görülmektedir.

²⁹⁷ Doğan Avcıoğlu, “Dikta”, **DEVİRİM**, Sayı 12, 6 Ocak 1970, s. 1-7.

²⁹⁸ Doğan Avcıoğlu, “Sol Tutuculuk”, **DEVİRİM**, Sayı 16, 3 Şubat 1970, s. 1,7.

²⁹⁹ Doğan Avcıoğlu, “Cici Demokrasi Üzerine”, **DEVİRİM**, Sayı 26, 14 Nisan 1970, s. 1.

³⁰⁰ Doğan Avcıoğlu, “Faşizm Gelirmiş”, **DEVİRİM**, Sayı 23, 24 Mart 1970, s. 1

iktidara karşı direnme hakkını kullanarak 27 Mayıs 1960 devrimini yapan Türk milleti' yazdığı hatırlatılmalıdır.”³⁰¹ Bu bakımdan, “...dava düzenin temelinden değiştirilmesi davasıdır.(...) Bu büyük güçlükler cuntalarla değil, asker-sivil bütün devrimcilerin kenetlenmesine dayanan M.Kemal formülüyle yenilecektir.”³⁰²

Avcıoğlu'nun her satırında, önceden düşünülmüş bir tasarımın izleri vardır. Önceki yazılarında da bu tür vurgulara rastlamak olanaklı olmasına karşın, yukarıdaki yazılardan itibaren, yazdıklarını okuyan, “Türkiye'nin Düzeni”nin yarattığı etkiyle değerlendirildiğinde önemli bir bölümü ordu içinde bulunan “uygulama kararlılığı” içindeki okurların bir hedefe yönlendirilmeye başlandığı söylenebilir.

Avcıoğlu, orduya çözüm sürecinde rol biçenlerin yalnızca devrimciler değil, hatta onlardan önce çaresiz biçimde mevcut iktidar ve siyasal partiler olduğunu düşünmektedir. Avcıoğlu'na göre, Pakistan'da Devlet Başkanı Eyüp Han, ülkenin yaşadığı sıkıntılarla baş edemeyince görevi ordunun başındaki Yakup Han'a devretmesine benzer biçimde Demirel ve ortaklarının da, iktidarı askre devretmeyi istemektedir. Ancak “Halktan kopuk bürokratik Yahya Han yönetimi, mevcut düzende ciddi bir değişikliği başarmak şöyle dursun, bozuk düzenin tutsağı olacaktır. (Bu nedenle) tutucu güçlere sinesinde yer vermeyen, halkçı ve devrimci bir parti ancak ülkenin şiddetle muhtaç bulunduğu köklü düzen değişikliklerini yapabilir ve yarıda kalan Kemalist devrimi hedeflerine ulaştırabilir. Yahya Han formülü ülkeyi batırır, M.Kemal formülü ise, kurtarabilir.”³⁰³

DEVİRİM'e göre, yalnızca hükümetin başındakiler değil, hükümet dışındaki bazı kişiler de “Yahya Han tezgahtarlığı” yapmaktadır. Varolan çatırdıyı duyan Turhan Feyzioğlu'nun, Cumhurbaşkanı Sunay'a, siyasi parti liderlerinin katılacağı bir toplantı yapmasını önermesi ve bir “çöküntüyü önleme cephesi” kurmaya çalışmaları, açık biçimde Anayasa'nın rafa

³⁰¹ Doğan Avcıoğlu, “Cici Demokrasi ..”, s. 7.

³⁰² Doğan Avcıoğlu, “Faşizm..”, s.7

³⁰³ Doğan Avcıoğlu, “Yahya Han Formülü”, **DEVİRİM**, Sayı 22, 17 Mart 1970, s. 1,7.

kalkacağı bir sistemde Başbakanlık hevesidir³⁰⁴ ki bu heveslere ancak Yahya Han hevesleri denebilir. Ancak, “temeli çatırdayan ve çöken bozuk düzen, Anayasa tamamen rafa kaldırılırsa dahi, çöküntüden kurtulamayacaktır.”³⁰⁵

Ülkenin ekonomik ve siyasal yapısının çöktüğü fikrinde olan birçok kimse, bu durumun sebebinin Demirel hükümeti olduğunu düşünüyor, bu nedenle de ordunun yönetime el koyması yerine Demirel’in iktidardan indirilerek, mevcut anayasal düzen içinde “teknisyen” ekipten kurulu bir hükümet öneriyorlardı. DEVRİM’in amacı da bu önerinin geçersizliğini kanıtlamaktı. Ancak bir yıl dahi geçmeden, DEVRİM’in kadroları “darbe planmak” suçlamasıyla cezaevine gönderilecekken, ülke bir Yahya Han’a emanet edilecektir, hem de kendi içlerinden birine: Nihat Erim.

5.9. “12 MART”A GİDERKEN ARTAN TANSİYON VE DEVRİM YAZILARINA YANSIMALARI

“DEVRİM”in başyazarına ve “devrim”in teorisyenine göre, cici demokrasinin ‘iktidarı ve muhalefetiyle’ iflasın eşiğinde olduğundan artık pek az kişinin şüphesi vardı. Bu sistemi yaşatmak için ne yaparsanız yapın, hastanın yaşama şansı yok gibidir. Bu durum, yani sistemin iflas edip, yaklaşık on yıllık iktidarın bu yolla indirilmesi, işlerin yoluna gireceğini de gösteremez. Çünkü Türkiye bu süreçte çok ağır ekonomik şartlar altına girmiştir ve bu ekonomik durum ülkeyi dışa bağımlı hale getirmiştir. Bu cümleler belli ki, ülkede ordunun süreci yönetmesini bekleyip de, yarına ilişkin hiçbir kurgusu olmayanlara yönelmektedir.

Zira, yazının sonu, “Halen Türkiye’de anlamsız kavgalar ve hayaller içinde dağınıklık manzarası gösteren devrimci kadroların bu idrak içinde bulunduğunu söylemek zordur. Türkiye’nin kurtuluşu ise, devrimci kadroların bir an önce bu idrake gelmelerine bağlıdır. Gelebilecekler midir? Bu noktada

³⁰⁴ “Yahya Han Hevesleri Tazelendi”, **DEVRİM**, Sayı 60, 8 Aralık 1970, s. 1,7.

³⁰⁵ Doğan Avcıoğlu, “Yahya Han Hevesleri”, **DEVRİM**, Sayı 60, 8 Aralık 1970, s. 1,7.

fazla iyimser olamıyoruz.”³⁰⁶ yakınmasıyla tamamlanmaktadır. Bu ifadeler içinde, bir yandan bir askeri müdahale sonrasında “27 Mayıs”tan farklı olarak “hazırlıklı” olunması gereği dile getirilirken, diğer yandan da asıl vurgu, kendi hareketinin bu hazırlığa sahip olduğunun örtülü biçimde belirtilmesidir.

Derginin bizzat hareketin içinde yer almış olan ve birkaç yıl sonra da “darbe” suçlamasıyla beraber yargılanacakları Cemal Madanoğlu’nun dahil olduğu “27 Mayıs” dosyasında, öncelikle askeri müdahelenin başarısızlığının nedenleri üzerinde durulmaktadır. Bakış köşesinde “27 Mayıs Üzerine Düşünceleri”ni ifade eden Avcıoğlu’na göre, “Toplum köklü dönüşümlere hazır değildi ve yeterli bir fikir birikimi yoktu.” Bu yüzden “27 Mayısçılar”, yönetimi sivillere devretmeden bir süre daha elinde tutsaydı dahi, köklü devrimleri gerçekleştiremezlerdi.

“27 Mayıs”taki asıl eksiklik, “halk kütlelerini seferber etmeyi başarmış gerçekten devrimci bir parti”dir. Bu nedenle ülkenin dönüşümü “kudretli iç ve dış sömürü çemberi ile bürokrasinin tutucu çarkı kırılarak ve bütün çetin engeller yok edilerek” gerçekleştirilebilir.³⁰⁷ Avcıoğlu’nun satırlarında, birkaç yıl içinde ortaya çıkabilecek ve bugün artık bilinen birçok olguya ilişkin izler bulmak mümkündür. Öyle ki, “Türkiye’nin Düzeni”nde vurgulanan, daha sonra “12 Mart” ardından yargılamalara konu olacak olan “Madanoğlu Davası” iddianamesinde vurgulanan, devrim için devrimci bir partinin varlığı vurgusu bu yazıda da göze çarpmaktadır. Aynı biçimde, devrim için bürokrasinin çarklarının ezilmesi gereğini ifade eden bölümlerde, o günlerde belirli bir çevrede yaşanan müdahale tartışmaları içinde dile getirilen ve “12 Mart”la da denenecek “bürokratik iktidar” fikrinin çözüm olmayacağı ifadelerinde de kimi mesajlar bulabilmek mümkündür.

Aynı sayıda Osman Köksal imzasıyla yer alan “İhtilal” başlıklı yazıda da, ülkenin önünde iki yol görüldüğü, bu yollardan ilkinin “Kuvvet’e, özellikle de seçkin Atatürkçü kuruluşlara dayanılarak sandıksal rejimi ve bozuk durumu devam ettirmek”, ikincisinin ise “sandığın ortadan kalkması ve

³⁰⁶ Doğan Avcıoğlu, “İflasın Eşiğinde”, **DEVİRİM**, Sayı 31, 19 Mayıs 1970, s. 7.

³⁰⁷ Doğan Avcıoğlu, “27 Mayıs Üzerine Düşünceler”, **DEVİRİM**, Sayı 32, 26 Mayıs 1970, s. 7.

devrimciler tarafından halk yararına köklü bir düzen değişikliğinin gerçekleştirilmesi ve gerçek demokrasinin kurulması” olduğu ifade edilmektedir. Köksal yazının devamında, Türkiye’nin patlamaya doğru gittiği, ihtilalin milletlerin kutsal haklarından olduğu, iş başındakilerin Anayasanın dahi öngördüğü hakları halktan esirgemeleri halinde hakların ihtilalle alınacağı dile getirilmektedir. Ancak Köksal’ın asıl vurgusu, ihtilalleri fikir-Kuvvet kenetlenmesinin yapabileceği, kenetlenmenin ihtilalin fikir aşamasından başlayacağı, ihtilal süresinde güçleneceği ve halk yararına köklü bir düzen değişikliği gerçekleştireceği, “27 Mayıs’ ihtilalinin Kemalist Devrim yolunda attığı tohumların yeşerdiği, tam bağımsız bir Türkiye’yi müjdelediğidir.³⁰⁸

Köksal da, Avcıoğlu gibi dergi okuru farklı toplumsal kesimlerden çok, müdahale hazırlığı içinde olduğu söylenen/bilinen ya da kendi bizzat içinde olmasa dahi böyle bir beklenti içinde olanlara seslenmektedir. Burada “kuvvet” ifadesiyle, ilk harfinin büyük olmasından da anlaşılacağı üzere ordunun kastedildiği muhakkaktır. “Fikir” ifadesiyle ise, düşünsel alt yapısı olmadan başarılı olmanın mümkün olmayan bir müdahalenin “27 Mayıs”ın kaderini yaşayacağı hatırlatılmak ve belki de bu “fikir” çevresinin adresi belirtilmek istenmektedir.

İlhan Selçuk’un da Mümtaz Soysal’a benzer biçimde YÖN-DEVİRİM hareketiyle yollarının ayrılmasıyla³⁰⁹ onun köşesinde, Ankara Hukuk Fakültesi asistanlarından Uğur Mumcu yazmaya başladı. Derginin 23.sayısından itibaren DEVİRİM’de düzenli biçimde yazan Mumcu, “Bu Devletin Sahibi Kim?” adlı yazısında, “Demokratik devlet işçinin, köylünün, dar gelirlinin, subayın, bütün ezilen sınıf ve tabakaların devletidir. Türkiye Cumhuriyeti Anayasası’nın öngördüğü demokratik devleti oluşturmanın

³⁰⁸ Osman Köksal, “İhtilal”, **DEVİRİM**, Sayı 32, 26 Mayıs 1970, s. 7.

³⁰⁹ Madanoğlu İddianamesi’nde, Avcıoğlu-Selçuk ayrılığının fikir ayrılığından doğduğunu ifade edilmektedir. Buna göre, Avcıoğlu sola dönük bir askeri müdahaleyi yeterli gördüğü halde, Selçuk, bunun kısa zamanda faşizme dönüşebileceğini, bu bakımdan yönetiminin yetişmiş ve bilinçli bir kadroya geçmesinin şart olduğu görüşündeydi. Bu nedenle İlhan Selçuk 12 Şubat 1971’de kendine bağlı Devrim Dayanışma Derneği adıyla ayrı illegal bir teşkilat kurmuştur.(Madanoğlu Cuntası, a.g.e., s.64)

çaresi, sandıksal yoldan bulunamamıştır. Anayasanın demokratik devleti öyle görünür ki, Kemalist yoldan kurulacaktır.”³¹⁰ diyordu.

Mumcu'nun “Kemalist yoldan” ifadesiyle anlatmak istediğinin, yazarın diğer yazılarıyla birlikte değerlendirildiğinde bir “devrim” olduğuna kuşku yoktur. Zira Mumcu, bir başka yazısında, ülkedeki ekonomik eşitsizliğin yarattığı “sosyete”nin yaşamına ilişkin kesitler verirken, bu sınıfın yaşam biçimiyle diğer toplumsal kesimler arasındaki uçuruma vurgu yapıyor, “Sosyete partilerinin tül perdeleri arkasında olup bitenler, bu soygun düzeninin bir perdelik oyunlarıdır. Fakat bu oyunlar yıllarca sahnededir. Dekorlar, aktörler değişmekte, ancak sosyete imparatorluğu devam etmektedir.” cümleleri sonunda şu soruyu soruyordu: “Bakalım hangi gecenin sabahına kadar...”³¹¹

Çünkü Mumcu'ya göre, mevcut düzen bir “çok partili düzensizlik”ti ve “devrimci bir siyasi düzene geçme zamanı gelmişti.”³¹² Bütün olup bitenlere karşı, ‘tarafsız’ kalmaya çalışan aydınlar Mumcu tarafından, “...’tebdili kıyafet etmiş’ korkaklar, gericiler ve sömürücüler” olarak tanımlanmış, tarafsız aydın olmanın kamuoyunu dolandırmak anlamına geldiği, aydının ancak halkın devrimci savaşına inanmış kimselerden oluşabileceği dile getirilmiştir.³¹³ Mumcu yazıları, apaçık “ihtilal”ci yazılardır. Gösterilmek istenen hedef, satır aralarında gizlenmiş değil, hatta neredeyse o dönem yazdığı yazıların tamamının ana iskeletini oluşturur.

DEVİRİM sayfalarında farklı yazarlar tarafından işlenen konulara bakıldığında bir paralellik göze çarpmaktadır. Bu durum, DEVİRİM'in bir amaç için çıkarılmış olmasından kaynaklandığı gibi, DEVİRİM'in YÖN'den farklı olarak, hedeflenen amaca ulaşabilmek için “ortak kurgu” etrafında toplanmış yazarlardan oluştuğunu göstermektedir. Hatta DEVİRİM yazarlarının, mevcut siyasal düzen için kullandıkları sıfatlar dahi birbirine çok benzemektedir. Elbette buradaki asıl kaynağın Avcioğlu olduğuna kuşku yoktur. Zira,

³¹⁰ Uğur Mumcu, Bu Devletin Sahibi Kim?, DEVİRİM, 9 Haziran 1970, sayı 34, s.2

³¹¹ Uğur Mumcu, “Sosyeteden Ne Haber?”, DEVİRİM, Sayı 47, 8 Eylül 1970, s. 2.

³¹² Uğur Mumcu, “Çok Partili Düzensizlik”, DEVİRİM, Sayı 51, 6 Ekim 1970, s. 2.

³¹³ Uğur Mumcu, “Tarafsız Aydın”, DEVİRİM, Sayı 35, 13 Ekim 1970, s. 2.

Avciođlu'nun dūzeni tanımlamak için kullandığı bir terim, kimi zaman aynı sayı içinde dahi başka yazarlarca aynı biçimde kullanılabilmektedir.

Bu durumu gōsteren ve beklenen ‐gecenin sabahına‐ iliřkin kimi izler tařıyan, o dōnem řili'de Allende'yi iktidara tařıyan seçimlere iliřkin yorumunda, Allende'nin ‐sōmūrenin politik dūzeni çerçevesinde faaliyet gōstermeyi kabullendiđi‐ni, ortaya koymak istediđi dūzeni sađlayabilmek için gerekli olan kamulařtırmalar ve millileřtirmeler bakımından gereksinim duyulan kaynak için Hristiyan Demokratların desteđine ihtiyaı olduđunu, onların ise, sōmūrūcu ve sōmūrūleni eřit tutan bir hristiyan burjuva insanlık ve özgūrlūk anlayıřından kurtulamadıklarından, gerçek bir destekten çok bir tutucu fren olacađını ifade etmektedir. ūnkū Allende'nin ‐Halk Cephesi‐ sandıktan çıkmıřtır ancak tutucu sandıksal dūzenin esiri olmaktan kurtulamayacaktır.‐ Bu yūzden Allende rejimi emperyalizm için tehlike deđildir ve ‐emperyalizm eđer aptal deđilse, Allende reformizmine mūdaheden kaçınarak, yeřil ışık yakacaktır.‐³¹⁴

Bu yazı, yukarıda TİP-YÖN anlařmazlıđı içinde kısmen belirttiđimiz seçimler yoluyla devrimin gerçekleřip gerçekleřemeyeceđi tartıřmasına iliřkin izler tařımaktadır. Zira, řili'de Allende iktidarı, Tūrkiye'deki sosyalistler içinde ‐sandık demokrasisi‐ fikrini dođrulayan bir durumdu. Buna karřın, Tūrkiye'ye ancak Nasır, Kaddafi benzeri iktidar yōnteminin model olabileceđini, bu bakımdan ‐sandıksal demokrasi‐nin anlamsızlıđını ifade eden YÖN-DEVİRİM çevresine gōre ise, řili örneđi, arkasına ordu desteđini alamadıđı için bařarısız kalmaya mahkum bir denemeydi. Ne var ki, tarih DEVİRİM'i haklı çıkaracaktır. řili'yi sosyalist bir topluma dōnūřtürmek isteyen Allende, iktidarının üçūncū yılında ordunun bařına getireceđi Pinochet'in CIA desteđiyle yūrūteceđi bir askeri darbe sonucunda iktidardan indirilecek ve öldūrūlecektir.

DEVİRİM'in ‐10 Kasım‐ sayısı da, ‐kurtuluř‐ dōnemine atıf yaparak ordunun öncūlūđüne vurgu yapmıřtır. M.Kemal'in, ‐..Tūrk Ordusu ne vakit yükselmek için bir adım atmak istemiřse, bir adım önūnde daima öncū olarak

³¹⁴ Dođan Avciođlu, ‐řili'de Sandıksal Sosyalizm‐, **DEVİRİM**, Sayı 48, 15 Eylūl 1970, s. 7.

ulusal amacı gerçekleştiren, kendi kahraman çocuklarından kurulu ordusunu görmüştür.” sözü bu amaçla manşete taşınmıştır. Avcioğlu ise aynı sayıda, “Atatürk’ün başlattığı Ulusal Kurtuluş Devrimi, bütün sonuçlarıyla gerçekleştirilmeden çok daha ileri aşamalardan söz etme(nin), keskin devrimcilik gibi gözükse bile hayalcilik” olduğunu ifade etmiştir. Avcioğlu yazısını, “...teorik planda görüş ayrılıkları ne olursa olsun, bütün devrimcileri yarıda bıraktırılan ve yolundan saptırılan Ulusal Kurtuluş Devrimini gerçekleştirmek üzere eylem birliği(ne)” çağırarak tamamlamıştır.³¹⁵ Burada tanımlanan yöntem, yıllardır Türk solunda tartışılan “aşamalı devrim” teorisinden başka bir şey değildir ve ‘çok daha ileri aşamalar’ diye ifade edilen ise sosyalizmdir. Ancak çok gerekmedikçe Avcioğlu’nun DEVRİM yazılarında sosyalizmin amaç olarak gösterildiği bir ifadelere rastlamak olanaklı değildir.

Çünkü Avcioğlu’na göre, “yalnızca Demirel iktidarı değil, bütün partileriyle birlikte cici demokrasi, hatta cici demokrasinin egemen sınıfları iflas etmiştir. İktidar koltuğu boştur. Bütün sorun, boş iktidar koltuğunun 1970 koşullarına uygun biçimde doldurulup doldurulamayacağı noktasında toplanmaktadır.”³¹⁶

Avcioğlu bir sonraki sayıda, önceki yazısında boş olarak tanımladığı ve doldurulup doldurulamayacağını sorduğu iktidar koltuğunun ‘yakın gelecekte’ kimin tarafından doldurulacağını belli olduğunu ifade etmektedir. Burada ifade edilen ise kolaylıkla tahmin edileceği üzere ordudur. Ancak yazının devamında, Avcioğlu önceki sayılarda yaptığı gibi yine, orduya seslenmektedir: “Bilinçli ve örgütlü bir halk desteği sağlamadıkça, bunun için de sağlam devrimci kadrolara dayanmadıkça, bu güçlerin bocalamalarından kurtulabilmeleri zordur. Bocalamaların az çok önlenmesi için, devrimci kadroların hayalciliği bırakarak, gerçekçi bir tutumla, bu güçler etrafında bütün ağırlıklarını koymaları gereklidir.” Bu gereklilik, “mümkün olanın”

³¹⁵ Doğan Avcioğlu, “Ulusal Kurtuluş Devrimi”, **DEVRİM**, Sayı 56, 10 Kasım 1970, s. 1.

³¹⁶ Doğan Avcioğlu, “İflas”, **DEVRİM**, Sayı 47, 17 Kasım 1970, s. 1,7.

gerçekleştirilmesi için tek mücadele yoludur ve “Türkiye’de devrimci eylem bu dar kapıdan geçerek gelecektir.”³¹⁷

Avcioğlu için çözüm, “Devrim’dir, ‘idare-i maslahatçılık’ değil...”³¹⁸ Çünkü “aşırı sağa da, aşırı sola da karşıyız’ idare-i maslahatçıları darbe yapabilirler, ama hiçbir zaman devrim yapamazlar.”³¹⁹ Avcioğlu, aslında bu satırlarla “devrim” sürecinde ordu içinde kendi varlığına karşı olanlara seslenmektedir. “Devrim”in başarıya ulaşabilmesi için yıllardır ortaya koyduğu düşünsel yapıya göz kapanamayacağını vurgulamaktadır. Zira, çalışmamızın ana konusunu oluşturmasa da, kısa biçimde anlatacağımız “12 Mart” süreci öncesinde planlanan ve tarihte “9 Mart” olarak anılan “devrim planının” gerçekleşmemesinin nedenlerinden biri de budur: Sosyalistlerin sürece dahil edilmesi halinde, bir süre sonra dümenin onların eline geçeceği korkusu.

DEVİRİM, o dönem Türk solu içinde “faşizme karşı ortak cephe” formüllerine de kararlılıkla karşı çıkmaktadır. Avcioğlu, “faşizmi önlemenin yolu(nun), eylemsizliği ve yenilgiyi peşinen kabullenme anlamına gelen faşizme karşı bir savunma cephesi kurmak değil, devrimci güçlerle devrimci bir iktidar kurma mücadelesine hız vermek” olduğunu ifade ederken,³²⁰ Avcioğlu’na göre, “...Gerimizi iktidara açık bırakarak, başımızı devekuşları gibi kuma gömmenin ve ‘faşizm gelir’ korkusuyla yaşamamanın anlamı” yoktur. “Yapılacak iş, faşizme karşı korunmak için faşizmi yenmek, faşizmi tepetlak etmek için safları sıklaştırmak ve ileriye dönük bir iktidarı en kısa sürede kurmak için mücadele etmektir.”³²¹ Mumcu da, kendilerinin “faşizme karşı geçici sığınaklar arayan sivil uzmanları” olmadığını, çünkü sömürücüler demokrasisi en zayıf günlerini yaşadığını, böylesi bir dönemde siyasal iktidara yönelmeyen devrimciliğin kendi kendini yiyen bir kısır çatışmaya yol

³¹⁷ Doğan Avcioğlu, “Dar Kapı”, **DEVİRİM**, Sayı 58, 24 Kasım 1970, s. 1.

³¹⁸ Doğan Avcioğlu, “İdare-i Maslahatçılık”, **DEVİRİM**, Sayı 61, 15 Aralık 1970, s. 1.

³¹⁹ Doğan Avcioğlu, “Aşırı Uçlar”, **DEVİRİM**, Sayı 63, 29 Aralık 1970, s. 1.

³²⁰ Doğan Avcioğlu, “Devrimci İktidar İçin Mücadele”, **DEVİRİM**, Sayı 64, 5 Ocak 1970, s. 7.

³²¹ Doğan Avcioğlu, “Artık Söylenecek Söz Yok...”, **DEVİRİM**, Sayı 68, 2 Şubat 1970, s. 7.

açacağına dile getirmektedir. Mumcu yazısını, yine bir örtülü sanılan ancak açık çağrıyla tamamlamaktadır: “Yol, belli. Bilmem anlatabiliyor muyum?...”³²²

5.10. 12 MART'A 5 KALA

“12 Mart”a yaklaştıkça müdahale beklentileri artmış, ancak ordu içindeki “cuntalar” arasındaki anlaşmazlıklar da gün yüzüne çıkmaya başlamıştır. Bu anlaşmazlıkların temel nedeni, Genel Kurmay Başkanı Tağmaç’ın darbenin önüne geçecek adımlar atması yanında, “devrim”in ordu içindeki iki aktörü Gürler-Batur arasında gizliden yürüyen çekişmelerdir. Bu durumun, beklentileri boşa çıkaracağını bilen Avcioğlu’nun satırlarında, o dönemki ruh hali izlenebilmektedir.

Avcioğlu, “Uyarı” başlıklı yazısında “ordunun ne zaman müdahale edeceği” sorusunun cevabını tarihte aramaktadır. 1970’lere kadar Genç Harbiyeliler, meşrutiyet aleyhtarı Sultan Abdül Aziz’i; vatani parçalamaktan kurtarmanın yolunun Anayasa yönetimi olduğu düşüncesiyle anayasayı rafa kaldıran Abdülhamit’i tahttan indirmek; en ters koşullarda son Türk devletini kurtarmak; Menderes’e karşı ikiye bölünen toplumu yan yana tutabilmek için müdahale etmiştir. Avcioğlu’na göre, mevcut kördüğümü çözümenin yolu da, ordunun bir kez daha politika hayatına müdahale etmesidir. “Fakat Kabakçı Mustafa tayfası olmayan Türk ordusu tarihine ve geleneğine bağlı kaldığı sürece, bir iki sapık ‘satılmış’ diyor diye, Orgeneral Tağmaç’ın sinirleri dayanamıyor diye, politik hayata müdahale edecek değildir. Günümüzün koşullarında ordu ancak yeni bir Türkiye’nin inşası için ağırlığını koyar.”³²³

Dönemin önemli aktörlerinden Celil Gürkan’ın tanımıyla “12 Mart’a Beş Kala”, DEVRİM dergisinin her satırında bir bekleyiş hakimdir. Hatta “12 Mart”tan önceki sayısında, M.Kemal’in Bursa Nutku’nu köşesine taşıyan Avcioğlu’nun, bir önceki haftaki yazısının başlığı da “Bekleyiş”tir. Bu

³²² Uğur Mumcu, “Sivil Savunma Uzmanı mıyız?”, **DEVRİM**, Sayı 64, 5 Ocak 1970, s. 7.

³²³ Doğan Avcioğlu, “Uyarı”, **DEVRİM**, Sayı 70, 16 Şubat 1970, s. 7.

yazısında da Avcioğlu, DEVRİM yıllarında sürekli vurguladığı üzere örgütlü ve güçlü halk desteğine dayanmayan bir kurtuluş sıçramasının başarılı olamayacağını, böyle bir gücün de ülkede var olmadığını belirtmektedir. Bu satırlarda, bugün artık bildiğimiz kadarıyla Avcioğlu'nun öngördüğüyle neredeyse aynı düzlemde Devrim Anayasası dahi hazırlanmış olmasına karşın, müdahale fikri konusunda Kuvvet'i elinde bulunduran komutanlar arasında bir fikir birliğinin oluşmamasından kaynaklanan bir umutsuzluk hali göze çarpmaktadır.

Ülkede askerin yönetime el koyacağı konusunda bir tereddüt bulunmamaktadır ancak sorun bu müdahalenin niteliğinin ne olacağıyla ilgilidir. Dahası, müdahale sonrası üstlenilecek görevler konusunda dahi komutanlar arasında görüş ayrılığı vardır. Devrim Anayasaları, hatta müdahale sonrasında oluşturulacak Bakanlar Kurulu'na ilişkin dahi listeler elden ele dolaşmaktadır ancak listelerin herbiri ayrı telden çalmaktadır. Bu ortamda Türkiye gerçekten bir müdahaleyle karşı karşıya kalacaktır ve adım atması beklenenler gerekli adımı atacaktır ancak bu müdahale, planlanan devrim olması şöyle dursun, "karşı devrim" niteliği taşıyacaktır ve yine önce kendi çocuklarını yiyecektir: "12 Mart"

5.11. 12 MART ÖNCESİ ORDU İÇİNDEKİ "CUNTALAR" VE 9 MART-12 MART İKİLEMİ

1970'lere gelirken, ülkede çok ciddi bir yönetim zaafiyeti görüntüsü ortaya konmaktaydı. "27 Mayıs"ın öngördüğü hiçbir amacı gerçekleştirilememiş, dahası yönetimi sivillere devrettikten sonra hemen her seçimde müdahalenin hedeflediği siyasal görüşlerin halk eliyle iktidara taşınmış olması, ordu içinde yeni bir müdahale çalışmalarını hızlandırdı. Hatta ordu içinde birbirinden başlangıçta habersiz birçok "cunta" bulunmaktaydı.

Bir yanda, “27 Mayıs”ta aktif görev üstlenen Madanoğlu etrafında örgütlenen Osman Köksal, Mahir Kaynak ve Hıfzı kaçır’dan oluşan grup, bir yanda tümü kurmay albay olan İbrahim Artuç, Adnan Arabacıoğlu, Fahrettin Tezel, Celalettin Korkut, Orhan Seyfi Güven ve Adnan Kaptan’dan oluşan “Harp Akademisi” grubu, diğer yanda DEVRİM çevresinin de bu arada Doğan Avcıoğlu, İlhan Selçuk, Cemal Reşit Eyüboğlu, İlhami Soysal’ın ve 14’ler içinde bulunan eski MBK üyesi Numan Esin’in de içinde olduğu, CHP milletvekili Orhan Kabibay eşgüdümünde örgütlenmiş grup. Bunun yanında yine eski MBK üyeleri Mucip Ataklı ve Ekrem Acuner’in de ayrı ayrı örgütlenmeler içinde oldukları biliniyor. Elbette bunların en güçlüsü dönemin Kara Kuvvetleri Komutanı Faruk Gürler ve Hava Kuvvetleri Komutanı Muhsin Batur’un oluşturduğu cunta yapılanmasıdır.^{324,325}

Bu grupların farklı zamanlarda başlattıkları yapılanmalar, zamanla ve kimi araçlarla birbiriyle ilişki kurmaya başlıyorlardı. Bu ilişkiler sonunda cuntalar arasında ortak toplantılar düzenlenmeye başlanıyordu. Bu toplantılar sırasında, Devrim Konseyi adı verilen yapılanmanın bir tüzüğüne oluşturulduğu, bu tüzüğe göre, Genel Başkan, Genel Yönetmen, Özel Yönetmen ve Bölge Başkanı hiyerarşisine göre, devriminin yapılmasının ardından 30-40 gün içinde Ulusal Devrim Partisi’nin kurulacağı, devrilen hükümetin yerini Devrim Hükümeti’ne, Cumhuriyet Senatosu’nun yerini de Devrim Kurultayı’na bırakacağı bir yapılanmanın planlandığı iddia edilmektedir.³²⁶ Bu yapının başkanı Cemal Madanoğlu, genel sekreteri de Doğan Avcıoğlu’dur.³²⁷ Bu birleşik cuntanın tüzüğü, Madanoğlu’nun 1965 seçimlerinden kalma oy pusulularının arkasına el yazısıyla yazdığı notlar temel alınarak hazırlanmıştır ve İttihat ve Terakki Cemiyeti’nin günün şartlarına adapte edilmesiyle oluşturulmuştur.³²⁸

Ancak bu grup içinde Milli İstihbarat Teşkilatı’nın sızdırdığı İktisat Fakültesi asistanı Mahir Kaynak da bulunmaktadır. Kaynak, tüm toplantılarda

³²⁴ Macar, **a.g.e.**, s. 27.

³²⁵ Akyaz, **a.g.e.**, s. 277.

³²⁶ Madanoğlu Cuntası, **İddianame...**, s. 47.

³²⁷ Madanoğlu Cuntası, **a.g.e.**, s. 42,43.

³²⁸ Doğan Akyaz, **a.g.e.**, s. 281.

kaydettiği bantları MİT'e, dönemin MİT Müsteşarı Fuat Doğu da, Başbakan ve Cumhurbaşkanı'na bildirmektedir. Bunun yanında bu toplantılarda bulunan Atif Erçikan da tüm görüşmelerden Genel Kurmay Başkanı Memduh Tağmaç'ı bilgilendiriyordu. Dolayısıyla yapılan "gizli" devrim toplantılarının tamamından devlet aygıtı haberdardır.³²⁹

Fakat bu yapılanmanın tüm planları Kuvvet'lere hakim Gürler-Batur ikilisinin düğmeye basmasına bağlıdır. Doğrudan Kuvvet'lere egemen Gürler-Batur cuntasının amaçları ve yürüttükleri çalışmalar, düğmeye basmalarını bekleyen kimi eski askerlerle sivillerden oluşan grup dışında da sürmektedir. Bu süreçte, KKK ve HKK bünyesinde bulunan Emin Değer, İlyas Albayrak ve Hidayet Ilgar'ın, BAAS Anayasası'ndan yararlanarak bir "Devrim Anayasası" hazırladığı bilinmektedir.³³⁰ Gürler-Batur cuntasının eşgüdümünü KKK adına Celil Gürkan, HKK adına ise ölene kadar Aydın Kirişoğlu, ardından da Ömer Çokgör üstlenmiştir. Her ne kadar Deniz Kuvvetleri Komutanı Eyiceoğlu hareketin doğrudan içinde olmamaya özen gösterse de, sürecin tamamen dışında da kalmamıştır. DKK adına da Vedi Bilget eşgüdümcüler arasında bulunmaktadır.³³¹

Bütün bilinenlere rağmen, Muhsin Batur, kendilerinin böylesi bir plan içinde olmadıklarını savlamaktadır. Batur'a göre, kendileriyle konuşan, dertleşen eski asker arkadaşları, kendilerini güçlü gösterebilmek ve taraftar toplamak için ortak bir cunta içinde buldukları izlenimini vermiştir.³³²

Ancak halen görev başında bulunan komutanlar bir süre sonra "27 Mayıs" modelinde olduğu gibi, herşeyin asker tarafından yapılabileceğine inandıkları için sivillerle ilişkilerini koparmışlardır.³³³ Bu durumun nedenlerinden biri de siviller içinde bulunan Avcıoğlu gibi isimlerin sosyalist

³²⁹ MİT'in Madanoğlu etrafında toplanan "ihtilalcilerin" toplantılarını izlemek için yürüttüğü faaliyetler siyasi tarihimizde "Balon Operasyonu" adıyla anılmaktadır.bkz. Cüneyt Arcayürek, **Demirel Dönemi, 12 Mart Darbesi 1965-1971**, Bilgi Yayınevi, 1985, s. 49.

³³⁰ Kara, **a.g.e.**, s.45

³³¹ Macar, **a.g.e.**, s.30

³³² Muhsin Batur, Anılar, Görüşler "**3 Dönemin Perde Arkası**", Milliyet Yayınları, 1985, s. 303.

³³³ Talat Turhan, **Bomba Davası Savunması**, 5.sav, 1.kısım, s. 7.

geçmişleri nedeniyle, devrim sonrası süreçte siyasal olarak güvenilir bulunmamalarıdır.³³⁴

Zira, Madanoğlu grubunun temel amacı "ihtilalin fikri temelini ve kadrosu"nu oluşturmak, gençlik örgütlenmeleri temelinde devrime taban yaratmak iken, hiyerarşik olarak ordunun en üstünde yer alan cuntanın yapacağı müdahaleyi beklemekten başka çareleri bulunmamaktadır.

Bu süreçte her iki komutanın da bir satranç tahtasındaki taşları yönlendirir gibi ihtiyatlı davrandıkları ve her adımı dikkatle attıkları söylenebilir. Bu tavrın ardında, Genel Kurmay Başkanı'nın yanlarında olmamasının etkisi olduğu gibi, kendi yanlarında buldukları askerlerin dahi siyasal duruşlarına yönelik şüpheleri bulunmaktadır. Bunun yanında, Kuvvet'ler arasında el değiştiren dosyalar içinde bulunan 203 kişilik Bakanlar Kurulu aday listesinde, KKK Gürler'in devrim sonrası devlet başkanlığına, HKK Batur'un ise başbakanlığa getirileceği bilgisi yer almaktadır.³³⁵ Anlaşmazlığın önemli nedenlerinden birinin de bu olduğu ifade edilmektedir. Zira, Gürler devlet başkanlığı görevini "General Necip olmak"³³⁶ olarak algılamakta, "aslanlı yol"un kendisine verilmesini istemektedir. Bu nedenle de bir türlü düğmeye basmaya yanaşmayacaktır.³³⁷

Kara'ya göre, 9 Mart devrimi (ancak) emir-komuta zinciri içinde gerçekleşebilirdi ve bu yüzden Gürler ile Batur'un geleceğin iktidar sahipleri olduğunu dikkate almadan atılacak her adım yanlış olurdu.³³⁸ Kaldı ki, Akyaz'a göre de, komutanın başlarında bulunduğu ve dolayısıyla emir-komuta zinciri içinde hareket edildiği bilinci ve inancı ile hazırlık çalışmalarına katılanların, liderler düzeyinden gelebilecek böylesine bir yan çizmeye karşı

³³⁴ Özellikle Batur'un, 1971 ocak ayı sonlarında kendisine verilen örgüt dosyasını, Doğan Avcıoğlu'nun görüşlerini yansıtıyor diye reddetmesi, var olan rahatsızlığı gösteren ufak bir örnektir.a.k. Celil Gürkan, **12 Mart'a 5 Kala**, Tekin Yayınevi, 1986, s.155

³³⁵ Gürkan, **a.g.e.**, s. 250.

³³⁶ 1950'lerde Mısır'da Nasır'ın başını çektiği bir grup devrimci subayın, Kral Faruk yönetimini bir darbe ile devirmesi sonrası, devrimin başına getirdikleri General Necip, yaşlı ve kıdemli ancak devrimin dinamizminden yoksun olmasından dolayı süre sonra devrimin ayak uyduramayacağı hızı karşısında tesfiye edilmiştir.a.k.Celil Gürkan, a.g.e., s.226

³³⁷ Gürkan, **a.g.e.**, s. 226.

³³⁸ Kara, **a.g.e.**, s. 39.

hazırladıkları bir olasılık planları yoktu. Yani Gürler'siz, Batur'suz bir girişim öngörülmüş değildi.³³⁹

9 Mart gecesi yaklaşık 50 kadar general ve subay darbe kararı alırlar ancak bir türlü Batur'un odasındaki kilit generallerin toplantısından beklenen karar çıkmayacaktır. 10 Mart günü, orgeneral ve korgeneraller düzeyinde yapılan "Genişletilmiş Komuta Konseyi"nde beklenen karar çıkar. Genel Kurmay Başkanı Tağmaç ve diğer üç kuvvet komutanı, bir "muhtıra"yla ordudaki hareketliliği sona erdirirler.³⁴⁰ Ancak bir farkla, birkaç gün öncesine kadar yanı başlarında eşgüdümü sağlamakla görevlendirdikleri beş general, sekiz subay "211 sayılı İç Hizmet Kanunu menetmesine rağmen hiyerarşik mekanizmanın dışına çıktıkları, Silahlı Kuvvetler'in disiplin kuralları ile asla bağdaşmayacak siyasi eylemlerde buldukları gerekçesiyle re'sen emekliye sevk edilir"³⁴¹ ve devrim sürevinin sivil ayaklarının neredeyse tamamı "Ziverbey Köşkü"ndeki misafirliklerinin ardından tarihe "Madanoğlu Davası" diye geçen davada yargılanırlar.

Anlaşıldığı kadarıyla 9 Martçılarla Yön-Devrim Hareketi arasında kurulan fikri yakınlık, fiili bir güvene dönüşmemiş; Küçük'ün deyişiyle "Yön Hareketi, iktidarı deneme aşamasına girdiği bir zamanda umulmadık bir 'siviller giremez' bariyeri ile karşılaşmıştı"³⁴²

Bu durumun nedeni, MİT'in hareketin içine sızdırdığı Mahir Kaynak tarafından, ABD'nin kendine yönelik hazırlanan sol darbenin farkına varması olarak açıklanıyor. Kaynak, aynı zamanda 9 Mart hareketinin sol veya Avrupacıların hareketi³⁴³, 12 Mart'ın ise Amerikancı güçlerin buna verdiği cevap olarak algılabileceğini ifade etmektedir.³⁴⁴

³³⁹ Akyaz, **a.g.e.**, s. 321.

³⁴⁰ Macar, **a.g.e.**, s. 46.

³⁴¹ Batur, **a.g.e.**, s. 299.

³⁴² Yalçın Küçük, **Türkiye Üzerine Tezler**, cilt. 3, Tekin Yayınevi, s.355,356, a.k. Şener, **a.g.e.**, s. 157.

³⁴³ Kaynak, o dönem Türkiye'deki sol hareketin Türkiye'nin meselelerinden kaynaklanmış bir hareket olmadığını, amaçlarının Türkiye'nin siyasi yapısını Avrupa'ya uydurmak olduğu için cuntaya karşı çıktığını ifade etmektedir. a.k.Mahir Kaynak, **Darbeleri Demokrasi**, TİMAŞ Yayınları, 2006, s.61

³⁴⁴ Kaynak, **a.g.e.**, s. 14.

Kaynak'a göre, cuntaların tamamının olası bir darbe sonrası birbirini bertaraf etmeyi planlamaktaydı. Madanoğlu, Avcıoğlu ve Selçuk'un komuoyundaki etkinliklerinden yararlanmak için onları 'cuntaya pazarlıyordu' ve darbe sonrası her ikisini de bertaraf edecekti.³⁴⁵

Müdahele hazırlıklarının tamamında aktif rol üstlenen, ancak 12 Mart sonrası emekliye sevk edilen Celil Gürkan'a göre, "12 Mart muhtırası, dört komutanın özgür iradelerinin ürünü olmaktan çok, altındakilerin müdahele ihtimali karşısında verilmek zorunda kalmıştı.³⁴⁶ Komutanlarının emriyle Devrim Anayasası hazırlamakla görevli heyetin içinde bulunan ve 12 Mart sonrası görev yeri değiştirilen Emin Değer'e göre ise; yapılan, Amerikalıların Dickson Raporu doğrultusunda bir tasfiyedir. Subayların en tehlikelileri bir plan dahilinde tespit edilmiş ve kıyılmıştır.³⁴⁷ 15 Mart ile başlayan tasfiye süreciyle birlikte radikal subayların artık hiyerarşik sistem içim ciddi bir tehdit olmaktan çıktıkları³⁴⁸ düşünüldüğünde bu yorumun isabetsiz olmadığı söylenebilir.

5.12. MADANOĞLU DAVASI

İstanbul Sıkıyönetim Komutanlığı Askeri Savcılığı'nın, 9 Ocak 1973 tarihli, 1973/2 E., 1973/2 K. sayılı iddianamesiyle İstanbul 2 nolu Askeri Mahkemesi'nde görülmüş olan dava siyasi tarihimizde "Madanoğlu Davası" adıyla anılmaktadır.

"Madanoğlu Davası"nda; Cemal Madanoğlu, Osman Köksal, Adnan Kaptan, Adnan Arabacıoğlu, İbrahim Artuç, Necdet Düvencioğlu gibi, müdahelenin içinde olduğu sırada görevleri devam eden ya da emekli askerler yanında, Doğan Avcıoğlu, İlhami Soysal, Cemal Reşit Eyüboğlu, İlhan Selçuk gibi YÖN sürecinden beri beraber olan ve DEVRİM'le, "ihtilalin

³⁴⁵ Kaynak, a.g.e., s. 62.

³⁴⁶ Gürkan, a.g.e., ss. 89-91.

³⁴⁷ Emin Değer, CIA, Kontgerilla ve Türkiye, Y.A.R. Müdafaa Hukuk Yayınları, 2006, s. 151.

³⁴⁸ Akyaz, a.g.e., s. 321.

ideolojisini” oluşturdıkları savlanan sivillerle birlikte toplam 32 kişi yargılanmıştır.

Savcı Süleyman Takkeci tarafından hazırlanan iddianameye göre, sanıkların hedefi, “kemalizm maskesi altında Türk ordusunu tahrik ve teşvik ile bir ihtilal teşebbüsü olan silahlı mücadeledir.”³⁴⁹ İhtilal hazırlığı içinde olan gruplar; sivil, asker orjinli şahıslardan müteşekkil ve asker olmak üzere üç kısma ayrılmaktaydı.³⁵⁰

Sivil grup, radikal sosyalist karakter taşımakta ve asker öncülüğündeki ihtilali, esas amaçları olan sosyalizme götürecektir bir yol olarak görmekteydiler. Asker orjinli grubun kuruluşu ise, “27 Mayıs” sonrası MBK’nin kurulmasından sonra 1961-1962’li yıllara dayanmaktaydı. Bu grup, önce Madanoğlu liderliğinde bir siyasi parti etrafında örgütlenmeyi düşünmüşlerse de, bu yöntemin maddi olarak külfetli ve başarı sağlanamaması halinde Madanoğlu’nun siyasi hayatını gölgeleyebileceği fikriyle cunta oluşturma yolunu denemişlerdir.

Asker grup ise, Harp Akademileri çevresinde teşekkül etmiş, Türkiye’nin içinde bulunduğu sıkıntıdan bir askeri yönetimle çıkılabileceğine inanmaktaydı.³⁵¹ Daha sonra gruplar içinde yer alan çeşitli kimselerin aracılıklarıyla birbirleriyle kenetlenmiş ve ülkede bir direnme gücünün teşkil edilebilmesi, bu direnme gücünün yaratacağı devrimci kadro ile devrim tüzüğü esaslarına dayanan bir müttefik cunta kurmuşlardır³⁵² ve bu cuntanın “naşiri efkarı” DEVRİM gazetesidir.³⁵³

İddianameye göre, “Her üç grubun birleşerek meydana getirdiği bu gizli ittifakın amacı, mevcut parlamenter nizamı ordu öncülüğünde yıkmak ve alternatifi olarak sivil-asker aydın kişilerden müteşekkil (kadro)cu bir iktidar düzeni yaratmaktır. İktidarın sınıfsal yapısı itibariyle değiştirilmesi keyfiyeti ise ikinci merhale olarak görülmektedir. Muhtelif gruplar arası bir birleşme

³⁴⁹ Madanoğlu Cuntası, **İddianame...**, s. 18.

³⁵⁰ Madanoğlu Cuntası, **a.g.e.**, s. 20.

³⁵¹ Madanoğlu Cuntası, **a.g.e.**, ss. 21-37.

³⁵² Madanoğlu Cuntası, **a.g.e.**, s. 41.

³⁵³ Madanoğlu Cuntası, **a.g.e.**, s. 50.

sonucu kurulan bu gizli ittifak gruplarını bir araya getiren unsur, bunların biçimsel demokratik sisteme karşı ve antiparlamentarist oluşlarıdır.”³⁵⁴

Yine iddianameye göre, “...parlamentarist düzeni yıkma amacı gerçekleştiği anda yolların birbirinden ayrılacağı, kurulacak düzen konusunda asker grupla diğer grupların ortak bir noktada birleşemeyecekleri(zira sosyalist gruba göre siyasal iktidar düzeni sınıfsal açıdan değişmedikçe siyasal parti veya kadro değişimleri hiçbir açıdan sorunları çözümlenemeyecektir.) sosyalizmi amaçlayan üyelerin dikkatinden kaçmamaktadır.”³⁵⁵

İddianame, elde edilen bilgilerin delili olarak MİT elemanı Mahir Kaynak'ın 19 Mart 1967'de, örgütten haberdar olarak, gizli örgüt içinde sızması ve ardından yapılan toplantılara ilişkin teşkilata verdiği kayıtları ve notları göstermiştir. Mahir Kaynak'ın ifşa edilmesinin nedeni de, iddianamede açıkça kaynak olarak gösterilmiş olmasıdır ki, teşkilatın kendi elemanını açığa vurduğunu gösteren bu durumun dışında çok örnek yoktur.

İddianame boyunca, MİT elemanının verdiği bilgiler yanında özellikle DEVRİM dergisinde ele alınan konular sıralanmış, delillerin birlikte değerlendirildiğinde sanıkların atılı suçları işlemiş olduklarına şüphe olmadığı belirtilerek her bir sanığın 765 sayılı mülga TCK'nin 146.maddesinden hareketle 171/2, 171/3. maddelerinden cezalandırılmaları talep edilmiştir.³⁵⁶

Davanın dönemin koşulları değerlendirildiğinde kimi siyasi gerekçelere sahip olduğu açıktır.³⁵⁷ Zira, çalışmamızın tümünde görülebileceği üzere Avcioğlu çevresinde toplanmış hareketin, ülkenin kurtuluşunun parlamenter sistemle mümkün olamayacağı fikriyle öncelikle sivil-asker aydın kadronun öncülüğünde ve geniş halk desteğine sahip bir ordu müdahalesinin amaçlandığı ortadadır. Bu amacın suç oluşturup oluşturmadığı tartışması bir

³⁵⁴ Madanoğlu Cuntası, **a.g.e.**, s. 49.

³⁵⁵ Madanoğlu Cuntası, **a.g.e.**, s. 49.

³⁵⁶ 765 sayılı mülga TCK'nin “Devlet Kuvvetleri Aleyhinde Cürümler” başlıklı 146.maddesi, “Türkiye Cumhuriyeti Teşkilatı Esasiye Kanununun tamamını veya bir kısmını tağyir ve tebdil veya ilgaya ve bu kanun ile teşekkül etmiş olan Büyük Millet Meclisini iskata veya vazifesini yapmaktan men'e cebren teşebbüs (etmek) suçunu hükme bağlamıştı.

³⁵⁷ Uğur Mumcu, “Bomba Davası”, Cumhuriyet, 9-13 Kasım 1985.

yana, savlanan “darbeye teşebbüs” eylemi içinde bulunduğuna hiçbir şüphe olmayan, hatta 12 Mart muhtırasıyla teşebbüs aşamasını da tamamlayan, KKK Faruk Gürler ve HKK Muhsin Batur hakkında gerek görevleri sırasında, gerekse görevden ayrılmaları ardından hiçbir soruşturma ya da kovuşturma yapılmamış olması, bunun da ötesinde her iki ismin sonraki yıllarda payelendirilmiş olması³⁵⁸ sürecin siyasal etkiye açık olduğunu göstermektedir.

Bu ölçüde ağır savlarla suçlanan sanıklar hakkında yapılan yargılamanın sonunda, 1.Ordu ve Sıkıyönetim Komutanlığı 2 No’lu Askeri Mahkemesi’nin 02.10.1974 tarih ve 1974/24 K. sayılı kararla “Türkiye Cumhuriyeti Teşkilatı Esasiye Kanunu’nun tamamını ya da bir kısmını tağyir, tebdil veya ilgaya ve bu kanun ile teşekkül etmiş olan TBMM’nin iskata ve vazifesini yapmaktan men’e cebren teşebbüs gayesiyle gizlice ittifak ettikleri iddia olunan sanıkların, münasip suçu işlemedikleri konusunda mahkemece belirtilen delillerin serbestçe takdir ve münakaşa neticesinde tam bir vicdani ve hukuki kanaate ulaşıldığından beraatlarına...” karar verilmiştir.³⁵⁹

5.13. 12 MART SONRASINDA DEVRİM DERGİSİNİN KAPANMASINA GİDEN SÜREÇ

Beklenen “devrim” olmamıştı. Herhalde Genel Kurmay Başkanı ve Kuvvet komutanlarının altlarında imzaları bulunan ve Demirel hükümetini istifaya zorlamaktan öte bir anlam taşımayan “12 Mart” muhtırasının, içinde oldukları devrim planlarıyla bir ilgisi olmadığını Avcıoğlu başta olmak üzere DEVRİM çevresi bilmekteydi.

Buna rağmen, 12 Mart 1971’den sonraki ilk sayıda, olaylardan yeni haberdar olmuş bir kimsenin yapabileceği yorumlar göz çarpmaktadır.

³⁵⁸ KKK Faruk Gürler, çok istediği “aslanlı yol”a sahip olacak, Genel Kurmay Başkanlığı ardından Cumhurbaşkanı Sunay tarafından Cumhuriyet Senatosu’na seçilecek ve cumhurbaşkanlığına adaylığı koyacak, Muhsin Batur ise milletvekili olarak TBMM’deki yerini alacaktır.

³⁵⁹ İlhan Selçuk, **Ziverbey Köşkü**, Cumhuriyet Kitapları, 2008, s. 104, 145.

DEVRİM’de, “Ordu, Antikemalist Gidişe ‘Artık Dur’ Dedi” başlıklı yazıda darbeyle açık biçimde güdümlü parlamentoculuğa doğru gidildiği ifade edilmektedir. DEVRİM, 12 Mart sürecine nasıl gelindiğini sıralarken, Silahlı Kuvvetler’in en azından iki yıla yakın zamandır antikemalist gidişten hoşnut olmadığını, ordu içindeki çeşitli gruplaşmaların bu hoşnutsuzluğu belgelediğini ifade etmektedir. Satır aralarında, ordu içinde Gürler ve Batur’un huzursuzluğu yakından bildikleri, 9-10 Mart günü yaşananların bizzat onlar tarafından kontrol altında tutulduğu dile getirilmektedir.

DEVRİM’in bu tavrında, herşeye karşın gerçekleşen darbeye müdahil olabilme beklentisinin etkileri vardır. Satır aralarında sürekli Batur-Gürler ikilisine atıf yapılması da benzer bir amacın ürünüdür.

Aynı sayıda Doğan Avcıoğlu, hükümetin görevden el çektirilip, TBMM’nin görevine devam etmesi ve asıl olarak teknokratlardan kurulu bir Bakanlar Kurulu’nun oluşturulmasına göz yumulmasını eleştiriyordu. Avcıoğlu’na göre, parlamentonun bir andan hidayete ererek, 25 yıllık antikemalist gidişe son vermesi ümit edilemez. Bunun içindir ki, haysiyetli bir davranış göstererek, muhtıra üzerine derhal parlamentonun feshi kararını alamayan politikacılarla hiçbir alanda olumlu işbirliği yapılamaz. “Cici demokrasinin partileri ve parlamentoları ordu desteğinden güç alsalar da, 27 Mayıs Anayasası’nın öngördüğü sosyal ve ekonomik reformların hiçbirini uygulayamazlar.” diyordu ve soruyordu: “Şimdi bu Kemalizm cellatları, partiler üstü bir anlayışla birleşseler ne değişecektir?”³⁶⁰

Sol çevrelerin, bilinçli olarak muhtıranın niteliğini anlamaz görünen DEVRİM çevresi dışında, 12 Mart muhtırasına “koro halinde” destek vermeleri gerçekleştirilen darbenin, bir süredir planlanan devrimci adım olduğu yanılığından kaynaklanmaktadır. Öyleki, Türk Hukuk Kurumu, TÖS, DEV-GENÇ, Türkiye Milli Gençlik Teşkilatı, Elektrik Mühendisleri Odası, DİSK gibi çok sayıda sol örgüt muhtırayı bir devrimci girişim olarak desteklemişlerdir.

³⁶⁰ Doğan Avcıoğlu, “Teşhis ve Tedavi”, **DEVRİM**, Sayı 73, 16 Mart 1971, s. 1,7.

Darbenin üzerinden bir süre geçince, Avcioğlu geri dönüş olmayacağını kesin olarak anlamış olacak ki, sürece ilişkin eleştiri dozunu artırmaya başlamıştır. Avcioğlu, muhtıracı komutanların, bir yandan Anayasa'nın öngördüğü reformları gerçekleştiremediği için "Türkiye Cumhuriyeti'nin geleceğini ağır bir tehlike içine soktuğu"nu ifade ettikleri parlamentodan Türkiye'yi kurtarmasını beklemlerinin anlamsız olduğunu düşünmektedir. "Bu koşullarda yeryüzünün en büyük devlet adamı dahi 'güçlü ve inandırıcı' bir hükümet kuramaz. Ya bir süre sonra parlamentodan ve bugünkü siyasi partilerden vazgeçilerek, 'Atatürkçü bir meclis' kurulmasına yönelinecek ya da reform iddialarının bir edebiyattan ibaret kalmasına rıza gösterilecektir."³⁶¹

Avcioğlu, Nihat Erim hükümetinin 'teknisyen' yapısını kastederek "Ülkenin 'makus tarihini', teknisyenler değil, ancak egemen sınıflara karşı emekçi sınıfların gücünü seferber edebilen toplum savaşçıları değiştirebilir.(...) tutucu güçlerin egemen olduğu bir toplumda teknisyenin düzen değişikliği yolunda yapabilecekleri pek fazla bir şey yoktur."³⁶² Kaldı ki Avcioğlu'na göre bu teknisyenlerin hazırladığı hükümet programı da beklendiği üzere, kapitalist yapıları zayıflatmaya ve giderek tasfiyeye yönelmek şöyle dursun, kapitalizmi güçlendirmek amacını gütmektedir.³⁶³

Bu değerlendirmeler Avcioğlu'nun DEVRİM içindeki son yazılarıdır. DEVRİM tarafından yazının sonuna eklenen notta, Avcioğlu'nun sağlık nedenleriyle, doktorların kesin istirahat vermesi üzerine Genel Yayın Müdürlüğü görevinden ayrıldığı, en kısa sürede yazılarına yeniden başlayacağı ifade edilmekteydi. Ancak Avcioğlu DEVRİM'e bir daha dönmeyecek, bir süre önce aralarında çıkan anlaşmazlık yüzünden dergiden ayrılan İlhan Selçuk yeniden yazmaya başlayacaktır. Selçuk DEVRİM'de yeniden yazmaya başlama nedeni, "...hangi ülkede olursa olsun, soldan gelen darbelerin sağa kayma tehlikesi, sağdan gelen darbelerin de sola dönüşmesi ihtimali her zaman mevcuttur.(...) Devrim mantığına göre, bir

³⁶¹ Doğan Avcioğlu, "Parlamentoculuğun Takkesi Düştü", **DEVRİM**, Sayı 74, 23 Mart 1971, s. 1.

³⁶² Doğan Avcioğlu, "Reform Hayalciliği", **DEVRİM**, Sayı 75, 30 Mart 1971, s. 1.

³⁶³ Doğan Avcioğlu, "Oyun İçinde Oyun", **DEVRİM**, Sayı 76, 6 Nisan 1971, s. 1.

müdahele olduğu yerde noktalanıp bir sonuca bağlanamaz. Hareketin nasıl gelişeceği hesaplanmalı ve hareketi devrimci yöne itmek için nasıl davranmak gerektiği de muhakeme edilmelidir.(...) Karşı tarafın parçalanması ve devrimcilerin bütünleşmesiyledir ki, kuvvet dengesinde ilericilere doğru ağırlık artacaktır”³⁶⁴ satırlarında ortaya çıkmaktadır: Devrimin sola kayma ihtimaline karşı hazır bulunmak.

DEVİRİM, “12 Mart”tan sonra, yalnızca bir buşuk ay sonra 27 Nisan 1971 tarihli 79. sayısı ardından Sıkıyönetim Komutanlığı tarafından kapatılacaktır. Bu kez, yeniden açılmamak üzere.

³⁶⁴ İlhan Selçuk, “12 Mart’tan Sonra”, **DEVİRİM**, Sayı 78, 20 Nisan 1971, s. 3.

SONUÇ ve DEĞERLENDİRME

YÖN-DEVRİM hareketinin temel siyasal tezlerine ilişkin önceki bölümlerde ayrıntılı bilgi vermeye çalıştık. Buna göre, YÖN sürecinde de açıkça ifade edilen ancak DEVRİM sürecinde eylemli olarak sürdürülen iktidar stratejisi, kabaca Türkiye'nin toplumsal ve ekonomik şartlarından dolayı, seçimler yoluyla iktidar değişikliğini amaçlamanın beyhude olduğudur. Zira, parlamenter sistem ülkemizde "tutucu güçler koalisyonu"nun iktidarını sağlamlaştırmaktan başka bir işe yaramamaktadır. Bu bağlamda, bir siyasal sistemde birden fazla siyasal partinin bulunması ve görünüşte halkın oylarıyla ülkeyi yönetme hakkı elde etmesi tek başına demokrasiyi sağlayamaz. 1960'ların sonlarında Türkiye'de amaçlanan da, demokrasiyi Türk solunda "filipin tipi demokrasi"³⁶⁵ diye tanımlanan bu yapıya indirgemektir.

YÖN-DEVRİM hareketi, bu siyasal yapıya kendi çizgisinde tutarlı sayılabilecek biçimde karşı çıkmıştır. Öyle ki, M.Kemal sonrasında Batı güdümünde bir ekonomik yapıya dönüşen, bu dönüşümün doğal sonucu olarak siyasal karar organlarını da Batının kontrolüne terk eden Türkiye için tek çıkış yolu, "zinde kuvvetler" diye tanımlanan asker-sivil aydın zümre öncülüğünde, milli sermayenin de desteğiyle bir "milli sosyalizm" anlayışıdır. Bu hedefe ulaşabilmek için ordunun devrimci adımına gereksinim vardır ki bu nedenle Yöncüler, Silahlı Kuvvetler içindeki gelişmeleri yakından takip ediyorlar, bunun da ötesinde ordu içindeki yapılanmalarla kimi zaman bir "iç içelik" görüntüsü veren ilişkiler içinde bulunmaktan da çekinmiyorlardı.

Bu gerçeklik, Yöncülerin yargılanmalarına neden olmanın ötesinde, YÖN-DEVRİM hareketinin Türk siyasal tarihinde, "cuntacı", "darbeci" bir siyasal akım olarak değerlendirilmesine yol açmıştır. Hatta, DEVRİM sürecinde üstlenilen "rol", YÖN döneminde dergi etrafında yürütülen ve siyasal tarihimizde önemli köşe taşlarından birini oluşturan "üretim"

³⁶⁵ "Filipin tipi demokrasi" tanımının dayanağı, 1965'te Filipinler'de iktidara gelen Ferdinand Marcos'un, ülkesinin çökmekte olan ekonomik yapısını örtmek amacıyla, soğuk savaşın koşullarından da olabildiğince yararlanarak komünizm tehlikesini sürekli sıcak tutup, ABD ve Batı desteğiyle iktidarını sürdürmesidir. Marcos, bu "öcü"lerle iktidarını 1986'ya kadar sürdürmeyi başarmıştır.

döneminin dahi göz ardı edilerek “darbecilikle”le yaftalanan bir “ezber”e dönüşmüştür.

Örneğin; Berktaş, “halk için halka rağmen” olarak tanımladığı YÖN-DEVİRİM hareketinin yarattığı kültürün, “...ister darbe, ister halk ihtilali yoluyla gelecek bir ‘düzen değişikliği’ özlemi(nin), hükümete karşı seçim kazanmak değil, ‘iktidarı’ yıkmak, alaşağı etmek üzerine kurulu bir siyasal kültürü besledi(ğini) ifade etmekte ve amaçlananın bir “devrimci diktatörlük” olduğunu savlamaktadır.³⁶⁶

Buna karşılık DEVİRİM dergisi sürecinin, Avcioğlu’na en yakın aktörlerinden Uluç Gürkan, Avcioğlu’nun tavrının, “...o tarihte herkesin bildiği, gördüğü ama üç maymunu oynadığı, ‘geliyorum diyen’ bir darbenin faşizan karaktere bürünmesini önlemeye, karşı karşıya kalınacak fırtınanın en az zararla atlatılmasını sağlamaya dönük” olduğunu ifade etmektedir.³⁶⁷

YÖN-DEVİRİM sayfalarında, bir diktatörlük kurma hedefini gösteren tek satıra rastlamak olanaklı değildir. Bunun da ötesinde Yöncüler mevcut düzene karşı çıkma nedenleri olarak bu düzenin faşizan niteliğini göstermişlerdir. Bunun yanında YÖN-DEVİRİM sayfalarında birçok kez, “halka rağmen, halk için” anlayışına sahip olanlar eleştirilmiş, devrim yöntemi “halk için, halkla beraber” olarak tanımlanmıştır. Hatta, “12 Mart”ın yaklaştığı, darbenin gün saydığı süreçte, Avcioğlu’nun yazdıkları Silahlı Kuvvetler içindeki kurgulayıcılara, halka dayanmayan bir hareketin başarısızlığa mahkum olduğu yönünde uyarılarla doludur. Dolayısıyla Berktaş’ın yazdıkları bir önyargının ve “ezber”in dışı vurumundan öte anlam taşımamaktadır.

Bunun yanında, YÖN-DEVİRİM sayfalarında karşı çıkılan ve anlamsızlığı kanıtlanmaya çalışılan sistemin “genel oyun belirlediği, temsili parlamenter sistem”^{368,369} olduğu savı da yine benzer bir ezberin sonucudur.

³⁶⁶ Halil Berktaş, “Sol ve Demokrasi (7) Bizim Nesil”, Taraf, 22.02.2008.

³⁶⁷ Uluç Gürkan, yayınlanmamış tebliğ, **Doğan Avcioğlu-Kırkinci Yılında Türkiye’nin Düzeni**, 18 Aralık 2008, Mülkiyeliler Birliği Kütüphanesi

³⁶⁸ Işıl Çakan, “Türk Siyasal Hayatında Bir Aydın Profili: Doğan Avcioğlu”, **Akdeniz İ.İ.B.F. Dergisi**, 2004, sayı 7, s.39

³⁶⁹ Hilmi Yavuz da, YÖN dergisinin 'derin' okumaya tabi tutulduğunda, satır arasında söylenmek istenenin, gücünü genel oydan almayan liberal siyasal iktidarların gerçekleştirdiği sistemin az çok da

Öyle ki, Avcioğlu'nun parlamenter sisteme ilişkin görüşleri içinde genel oy anlayışının reddedildiğini gösteren tek örneğe rastlamak olanaklı değildir. Aksine, YÖN-DEVRİM'de "Genel oyun savunucusuyuz" başlıklı makalelere rastlamak, genel oyun egemen devlet anlayışını değiştirdiğini, kamu düzenini ve milli güvenliği sağlamakla yükümlü devlet anlayışından, yurttaşların her türlü ihtiyacının karşılanması gereken bir sosyal devlet anlayışına doğru adımlar atıldığı yönündeki fikirleri okumak mümkündür.³⁷⁰

Buna karşın, YÖN-DEVRİM yazılarında, "zinde güçler" in yalnızca Silahlı Kuvvetler'den oluşmadığı söylenmekte ise de, bu süreçte Avcioğlu ve arkadaşlarının orduyu anayasal düzenin en büyük teminatı olarak gösteren, ordunun kalkınmada bir işgücü olarak kullanılabileceğine ilişkin yazılarıyla ordunun gündelik politikanın içine çekildiğine kuşku yoktur.³⁷¹ Dolayısıyla, Avcioğlu'nun hareket içindeki konumu salt, "artık kaçınılmaz olan darbeyi, sola çekmek olarak" tanımlamak da kolaycılık olacaktır. Zira, DEVRİM'in ordu içinde ve dışında bir çok kesim tarafından "devrimin ideolojisi"ni yaratan bir organ olarak görüldüğü, devrim sonrasında düşünülen liderler arasında Avcioğlu'nun isminin sıklıkla dile getirildiği ortadadır.

Özellikle DEVRİM yazıları sistematik biçimde incelendiğinde, bu gerçekliğin Avcioğlu'nun dışında geliştiğini savlamak, Muhsin Batur'un darbe çabalarıyla ilgisi olmadığını kanıtlayabilmek için, yukarıda belirttiğimiz "kendileriyle konuşan, dertleşen eski asker arkadaşları(nın), kendilerini güçlü gösterebilmek ve taraftar toplamak için ortak bir cunta içinde buldukları izlenimi ver(diği) savı kadar gülünç olacaktır.

Öyle ki, Yöncülerin zaman zaman güçlü bir liderin parlamento dışındaki zinde kuvvetlere dayanarak, belirli bir süre bir reform hükümetinin sorunları çözebileceğini savunmaları, çok partili parlamenter hayata zaten pamuk ipliğiyle bağlı olan radikal çözüm önerilerine eğilimli aydın

olsa tatmin edici bir şekilde işleyebilecek bir hale gelmiş olmasına rağmen, gücünü genel oydan alan iktidarların bu durumu devam ettiremedikleri vurgusu olduğunu ifade etmektedir. ("Kadro ve Yön: Ergenekon'un Teorik Temelleri", Zaman, 14 Mart 2010)

³⁷⁰ Özdemir, **Kalkınmada Bir...**, s. 235.

³⁷¹ Özdemir, **Kalkınmada Bir...**, s. 185.

çevrelerinde büyük yankılar uyandırmış, 1970'lerin başında yaşanacak olan siyasal krizin derinleşmesinden etkin rol oynamıştır. Hatta 9 Mart 1971 tarihindeki ordu içindeki eylemliliğin dahi, bu sürecin bir sonucu olduğu söylenebilir.³⁷²

Buna karşın, YÖN-DEVİRİM Hareketini, bütünüyle ve başından sonuna “cuntacı” bir hareket olarak nitelendirmek doğru değildir, Atılğan’ın deyiimiyle “peşin hükümdür”. Akımın iktidara yönelik stratejisi YÖN dönemindeki “arayış”ın ardından netleşmeye başlamış, reformcu ve parlamentarist denebilecek bir çizgiden DEVİRİM dergisi döneminde açık bir cuntacılığa varmıştır.³⁷³

YÖN-DEVİRİM hareketinin ortaya koyduğu ve uyguladığı iktidar modelini basit bir cuntacılığın ötesinde, az gelişmiş ülkeler deneyiminde olduğu gibi, “tepeden inme devrimcilik” olarak tanımlamak daha doğru olacaktır. Çünkü, Yöncülerin amaçladığı yalnızca bir hükümet değişikliği için girişilen hükümet darbesi değildir.³⁷⁴ DEVİRİM’in “12 Mart” sonrası, TBMM’yi açık tutup, Demirel hükümetine el çektirmesini eleştirmesinin gerekçesi de budur.

Özdemir’e göre, YÖN-DEVİRİM hareketinin benimsediği iktidar yöntemi, Trimberger’in belirttiği merkezi devlet örgütünün yasal olmayan yollardan ele geçirilip, eski rejimde iktidarda olan sosyal grubun, siyasal ve ekonomik gücünün tahrip edilmesine dayanan bir “yukarıdan devrimci” anlayıştır.

Trimberger, Kemalist devrim ile Meiji reformasyonunu karşılaştırmalı incelediği çalışmasında, Avrupa ve Amerika dışında ortaya çıkan devrimlerin, Batı merkezli sosyolojik devrim kuramıyla tanımlamak doğru sonuçlara yol açmayacağını ifade etmektedir. Zira, bütün toplumlarda uygulanabilecek genel bir devrim kuramı yoktur.³⁷⁵ Batı dışında dünyanın başka yerlerinde kendi koşullarına uygun biçimde ortaya çıkan başka devrim modelleri de

³⁷² Özdemir, **a.g.e.**, s. 287.

³⁷³ Şener, **a.g.e.**, s. 78.

³⁷⁴ Özdemir, **Kalkınmada Bir...**, s. 289.

³⁷⁵ Ellen Kay Trimberger, **Tepeden İnme Devrimler, Japonya, Türkiye, Mısır, Peru**, Gelenek Yayınları, 2003, s. 19.

bulunmaktadır. Bu özgün modellerinin en önemli örnekleri Türkiye ve Japonya örnekleridir.

Trimberger'e göre, askeri yönetiminin yüksek oranda bürokratlaşmış olduğu bir devlette; askeri bürokratlar/subay sınıfı üretim araçlarını kontrol eden sınıflardan bağımsızsa³⁷⁶, genel siyasi meselelerden uzaklaşmış profesyonellere karşı, kimi nedenlerle askeriyenin önemli bölümü siyasileşmişse, uluslar arası zıtlıklardan yararlanarak, hatta kimi zaman bu zıtlıkların maşası olarak, milliyetçi bir ideolojinin etrafında birleşerek merkezi hükümetten ayrı taşra kaynaklı iktidar kaynağına sahip olarak kitlenin seferber edilmesine gerek olmadan tepeden inme devrim oluşabilir.³⁷⁷

Tepeden inme devrimde,

5. Siyasi gücün, kanun dışı ele geçirilmesi ile iktisadi, toplumsal ve siyasi değişimin başlatılması, eski rejimin bazı en üst düzey askeri ve çoğu kez de sivil bürokratlarının örgütlenmesiyle ve önderliğinde gerçekleşir.
6. Bu devrimci ele geçirmede veya değişimin başlatılmasında ya çok az kitlesel katılım vardır ya da hiç yoktur. Kitlesel hareketler ve ayaklanmalar tepeden inme devrimden önce gelebilir ve ona eşlik edebilir. Fakat askeri bürokratlar, devrimci eylemi bunlardan nereseyse tamamen bağımsız ve çoğu zamanda bu tür hareketlere karşı durarak gerçekleştirir.
7. İktidarın kanun dışı ele geçirilmesi ve değişimin başlatılması az seviyede olmakla birlikte şiddeti, cezalandırmayı, göçü ve karşı devrimi beraberinde getirir.
8. Değişimin başlatılması, pragmatik ve muvazeneli bir tarzda ve radikal ideolojiye çok az başvurularak gerçekleştirilir.

³⁷⁶ Trimberger'e göre, ülkede güçlenmiş bir feodalizmin olmaması, askerin bu yöndeki kuvvetini de artıracaktır., **a.g.e.**, s. 61.

³⁷⁷ Trimberger, **a.g.e.**, s. 61 vd.

9. Tepeden inmecei devrime önderlik eden askeri bürokratlar-ihtilalde olduğunun aksine-aristokrasinin veya üst sınıfın iktisadi ve siyasi tabanını yıkarlar.³⁷⁸

Trimberger, Kemalist devrimin de bu sürece uygun adımlar attığını ve tepeden inmecei devrime bağlılığı kurumlaştıranın, devrimciler tarafından kurulan bürokratik organlar ve parti organları değil, askeriye olduğunu ortaya koymaktadır.³⁷⁹ Bu süreçte CHP, devrim sonrasında M.Kemal'in kendi iktidarına taban bulma çabasıdır.³⁸⁰ Zira, karizmatik liderler, tepeden inmecei bir devrimi yönlendirebilseler de alternatif bir rejimin sağlanması ve radikal değişimin başlatılması kişisel vasıflara değil, bunların yön verdiği örgütlere bağlıdır.³⁸¹

Hurewitz'e göre, geri kalmış toplumlarda en ileri düzeyde rasyonelleşmiş kurum olan askeri bürokrasinin toplumu yönetmesi, gelişme ve modernleşme açısından olumlu bir durumdur.³⁸² Trimberger'in, "tabandan devrim olasılığının zayıf olduğu ilkelerde, radikallerin ve Marksistlerin, askeri bir tepeden inme devrimi destekleyerek daha ilerici yönle zoramaktan başka çareleri olmayabilir." ifadesi³⁸³ böylesi bir yapıda anlam kazanacaktır.

"Yukarıdan devrime" kavramına Trimberger dışında Wetter'de de rastlamak mümkündür. Wetter'in devrim sonrası toplumları çözümlenmek için kullandığı yöntemine göre, "yukarıdan devrime" kavramı, "kitlelerle değil, devrimci devlet örgütü aracılığıyla devrim yapmaktır." Yani, devrimci değişiklikler "şekilsiz ve bilinçsiz" kitleler aracılığıyla değil, "halkın iradesini temsil eden ve gerektiğinde yığınların geçici ve aydınlanmamış kanılarına karşın toplumu yöneten yöneticiler tarafından gerçekleştirilecektir."³⁸⁴

³⁷⁸ Trimberger, **a.g.e.**, ss. 21-22.

³⁷⁹ Trimberger, **a.g.e.**, s. 132.

³⁸⁰ Trimberger, **a.g.e.**, s. 137.

³⁸¹ Trimberger, **a.g.e.**, s. 178.

³⁸² Macar, **a.g.e.**, s. 52.

³⁸³ Haldun Güllalp (Gelişme Stratejileri ve Gelişme İdeolojileri, Yurt Yayınları, 1983, s.99)'den aktaran Macar, **a.g.e.**, s. 54.

³⁸⁴ Baskın Oran, **Atatürk Milliyetçiliği**, Dost Yayınları, 1988, s. 65.

Böylesi bir hareketin halk desteğini sağlamadan ortaya çıkabilmesi mümkündür, ancak yol alması, başarılı olması mümkün değildir. Bu yüzden halk desteğini sağlamanın yollarının bulunması gerekmektedir. Avcıoğlu'na göre bunun yolu devrim öncesinde kurulacak bir siyasal partiyle -devrim partisi- devrim sonrası yapılanları toplumla buluşturma olanağı sağlanabilir. Devrim Partisi dışında özellikle öğrenci-gençlik hareketi başta olmak üzere, işçi sendikalarının da desteğiyle devrime bir toplumsal taban yaratma çabası güdüldüğü gözlemlenebilmektedir. Ancak Kurtuluş Kayalı, Avcıoğlu'nun amaçladığı devrimin halk desteğini sağlamanın olanaksız olmasından dolayı "aydın otoritarizmi"nden başka bir sonuç yaratmayacağını düşünmektedir.³⁸⁵

Bu anlayış, hükümet darbesinden farklı olarak, iktidarın ele geçirilmesi yolunda en azından tehdit için dahi olsa kuvvet kullanmayı gerektireceğinden hükümet darbesi sayılamayacaktır.³⁸⁶ Trimberger'e göre de, tepeden inme devrim "eski rejimin hakim toplumsal grubunun iktisadi ve siyasi gücünün yok edilmesiyle beraber, merkezi devlet aygıtının kanun dışı ele geçirilmesi"dir.³⁸⁷ Bu bağlamda devrimi hükümet darbesinden ayıran 'hakim toplumsal grubun yok edilmesini içermesi'dir. Zira bu 'yok etme' devrimle beraber gelecek değişimin ön şartıdır.

Devrim, bir toplumun siyasi, iktisadi ve ideolojik yaşamında köklü değişimdir. Devrimin sonucunda yönetici sınıflar, devlet tipleri yerlerini başkalarına bırakır; eski üretim ilişkileri yenileriyle yer değiştirirler.³⁸⁸ Buna karşın, hükümet darbesi, siyasal sistemi köklü biçimde değiştirip, yeni baştan kurmak için, iktidarın şiddet yoluyla ele geçirilmesidir.³⁸⁹

Karşılaştırmak gerekirse, darbeler tipik olarak, genellikle devlet içindeki önemli kurumlardan nispeten küçük gruplarca gerçekleştirilir ve bu yüzden kitlesel siyasi eylem içermezler. Bunun yanında mutlaka rejimi

³⁸⁵ Kayalı, **a.g.e.**, s. 192.

³⁸⁶ Kayalı, **a.g.e.**, s. 290.

³⁸⁷ Trimberger, **a.g.e.**, s. 21.

³⁸⁸ Server Tanilli, **Dünyayı Değiştiren On Yıl**, Çağdaş Yayınları, 1996, s. 9.

³⁸⁹ Giovanni Sartori, **Demokrasi Teorisine Geri Dönüş**, Türk Demokrasi Vakfı Yayını, 1993, s. 80.

değiştirme ya da kapsamlı sosyal değişikliklere yol açma olmaksızın hükümeti yıkarak yönetici grubu değiştirmeyi amaçlar.³⁹⁰

Kaldı ki, hükümet darbesinin aksine, tepeden inme devrimi yönlendiren askerler, bir askeri hükümet kurmazlar. Daha ziyade sivil kurumlar üzerine inşa edilmiş bir bürokratik devlet yapısı oluşturmaya çalışırlar.³⁹¹Buna karşın süreç içinde devrimin darbeye dönüşmesi ya da aksi bir gidiş mümkün olabilir. Weber, devlet bürokrasisinin büyümesinin, devrimin yerini hükümet darbesinin alması anlamına gelmesi sonucunu doğuracağını ifade ederken,³⁹² N asır(Mısır) ve Valesco(Peru) örneklerinin her ikisinde de, istikrarlı otoriter rejimler kuran, milli iktisadi özerklik için çaba sarf eden ve iktisadi değişimi başlatan askeri darbeleri yönettiler. Böyle yaparak siyasi ve milliyetçi bir darbeyi, toplumsal ve iktisadi bir devrime dönüştürdüler.³⁹³

YÖN hareketinin amacının da yalnızca mevcut hükümeti düşürmek olmadığı ortadadır. YÖN yazıları ve ardından DEVRİM sürecinde ele alınan devlet ve toplum yapısına ilişkin köklü siyasal değişim hedeflerinin hükümet darbesi tanımına sığması olanaklı değildir. Hatta DEVRİM dergisinde yer alan DOG bildirileri ya da eylem çabasının başarılı olması halinde uygulanması tasarlanan program gözetildiğinde de hedeflenenin, özellikle iktisadi amaçlar değerlendirildiğinde açık bir siyasal devrim olduğu söylenebilir. Ancak, yukarıda ifade ettiğimiz gibi, “9 Mart”ın başarısız olmasıyla süreç, “12 Mart” ile Demirel hükümetinin istifasıyla yetinilen ve mevcut siyasal yapıyı teknokratlara emanet eden bir hükümet darbesine dönüşmüştür. Bu dönüşüm tepeden inme devrim şablonunu da bir yönüyle ters yüz etmektedir.

Aslında YÖN-DEVRİM’de tanımlanan model, 1970’lere gelindiğinde özellikle Afrika ülkelerinin bir bölümünde ortaya çıkan ordunun öncülüğünde iktidar değişikliği ve sonrasında oluşturulan kalkınma modelidir. Yöncülere göre, Mısır, Tunus, Fas, Cezayir, Libya gibi ülkelerde 1960’larda başlayan de-kolonizasyon dönemiyle birlikte yeni bağımsızlıklarına kavuşmalarının ardından, geçmişlerinde sömürgeciliğe karşı duydukları öfkenin de etkisiyle

³⁹⁰ Andrew Heywood, **Siyaset**, Liberte, 2006, s. 547.

³⁹¹ Trimberger, **a.g.e.**, s. 131.

³⁹² Max Weber, **Economy and Society**, 1968, s. 989., a.k.Trimberger, **a.g.e.**, s. 21.

³⁹³ Trimberger, **a.g.e.**, ss. 177-178.

batı tarzı kapitalist gelişim modeline soğuk bakarak ve anti-emperyalist 'kapitalist olmayan bir kalkınma yoluna' yönelme modeli Atatürk modelinin uygulanmasından başka bir şey değildir.³⁹⁴

Zira, "Afrika sosyalizmi" ya da "Arap sosyalizmi" biçiminde tanımlanan ve milliyetçilik temeline dayanan, çok partili demokrasiye karşı tek partili yönetim sistemini yeğleyen, ekonomik modernleşme ve kalkınma için, ordu ve aydınlar önderliğinde yukarıdan devrimci ve karşı-çoğulcu bir yaklaşım benimseyen bu anlayış³⁹⁵, bu amaçla YÖN-DEVRİM sayfalarına sıklıkla taşınmış, karşılaşılan tecrübelerle ilişkin bilgiler aktarılmıştır.

Bu çaba, YÖN-DEVRİM yazılarının tamamı değerlendirilerek ele alındığında YÖN hareketinin Bonapartist bir hareket olarak tanımlanması sonucunu doğurmuştur. Zira, YÖN'ün parlamentarizme ve "egemen"e karşı tavrı yanında doğrudan silahlı güce dayanarak iktidarın elde edilmesi Bonapartistin karakteristik özelliklerini taşımaktadır.

YÖN-DEVRİM hareketine Bonapartist nitelik veren durumu Kahraman ise, Bonapartistin sadece İttihatçılarla ortaya çıkmış ve kaybolmuş bir husus olmamasına bağlamakta, İttihatçıların sürekli olarak orduya dayanmak ve orduyu siyasetin bir aracı olarak kullanmak görüşünün 1970'lerde 9 Mart sürecinde de kullanılması olarak ifade etmekte ve Türk Bonapartistini bir 'milliyetçi sol' paradigma olarak tanımlamaktadır.³⁹⁶

Bonapartist hatta jokoben, tepeden inmece, bağıra bağıra gelen darbeyi sola çekmeye çalışan...

Nasıl tanımlanırsa tanımlansın, YÖN-DEVRİM hareketi, iki darbe arasında kalan dönemi algılayabilmek için eksiksiz bir siyasi tarih yolculuğunu içinde barındırmaktadır. Bugünün Türkiye'sine bakıldığında da, tartışılan konuların bu çalışmada aktarmaya çalıştığımız kesitten farklı olmadığını söyleyebiliriz.

³⁹⁴ Dikici, a.g.e., s. 53.

³⁹⁵ Oran, a.g.e., s. 11.

³⁹⁶ Hasan Bülent Kahraman, "Bonapartistizm, Kemalizm ve Sol", Sabah, 28.03.2008.

KAYNAKÇA

- AHMAD, Feroz, **Demokrasi Sürecinde Türkiye**, Hil Yayın, 2007.
- AHMAD, Feroz, **Modern Türkiye'nin Oluşumu**, Sarmal Yayınları, 1995.
- AKŞİN, Sina, **Siyasal Tarih (1950-1960), Yakınçağ Türkiye Tarihi**, Milliyet Kitaplığı, tarihsiz, cilt 1,
- AKYAZ, Doğan, **Askeri Müdahalelerin Orduya Etkisi**, İletişim Yayınları, 2006.
- ALPKAYA, Faruk, "Bir 20. Yüzyıl Akımı: Sol Kemalizm", **Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce: Kemalizm**, Cilt 2, İletişim Yayınları, 2004, s. 478
- ALTUN, Fahrettin, "Kemalist Bir Modernleşme Yorumu Olarak Yön Dergisi", **Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi**, c.2, S.1, 2004, s. 554
- ARCAYÜREK Cüneyt, **Demirel Dönemi, 12 Mart Darbesi 1965-1971**, Bilgi Yayınevi, 1985.
- ATILGAN, Gökhan, "Yön'ünü Ararken Yolunu Yitirmek", **Praksis**, Sayı 6, 2002, s.135.
- ATILGAN, Gökhan, "Yön-Devrim Hareketi", **Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce: Sol**, İletişim Yayınları, 2008, Cilt 8, s. 599.
- ATILGAN, Gökhan, **Kemalizm ile Marksizm Arasında Geleneksel Aydınlar, Yön-Devrim Hareketi**, Tüstav Yayınları, 2002.
- AVCIOĞLU, Doğan, "1965 Yılında Atatürkçülük", **YÖN**, Sayı 137, 12 Kasım 1965, s.3
- AVCIOĞLU, Doğan, "Kaynağa Dönüş", **YÖN**, Sayı 47, s.3

AVCIOĞLU, Doğan, “27 Mayıs Üzerine Düşünceler”, **DEVİRİM**, Sayı 32, 26 Mayıs 1970, s. 7.

AVCIOĞLU, Doğan, “27 Mayıs”, **YÖN**, Sayı 165, 27 Mayıs 1966, s. 3

AVCIOĞLU, Doğan, “27 Mayıs”, **YÖN**, Sayı 165, 27 Mayıs 1966, s.3

AVCIOĞLU, Doğan, “Artık Söylenecek Söz Yok...”, **DEVİRİM**, Sayı 68, 2 Şubat 1970, s. 7.

AVCIOĞLU, Doğan, “Aşırı Uçlar”, **DEVİRİM**, Sayı 63, 29 Aralık 1970, s. 1.

AVCIOĞLU, Doğan, “Bir Sosyalist Rejimin Esasları”, **YÖN**, 14 Ekim 1966, Sayı 155, s. 9

AVCIOĞLU, Doğan, “Bu Sese Kulak Veriniz”, **DEVİRİM**, 7 Nisan 1970, s.7

AVCIOĞLU, Doğan, “Cici Demokrasi Üzerine”, **DEVİRİM**, Sayı 26, 14 Nisan 1970, s. 1.

AVCIOĞLU, Doğan, “Cumhuriyet’in 42. Yılında”, **YÖN**, Sayı 135, 29 Ekim 1965, s.3

AVCIOĞLU, Doğan, “Dar Kapı”, **DEVİRİM**, Sayı 58, 24 Kasım 1970, s. 1.

AVCIOĞLU, Doğan, “Devrimci İktidar İçin Mücadele”, **DEVİRİM**, Sayı 64, 5 Ocak 1970, s. 7.

AVCIOĞLU, Doğan, “Devrimci Ordu Gücü”, **DEVİRİM**, 16 Haziran 1970, s.7

AVCIOĞLU, Doğan, “Dikta”, **DEVİRİM**, Sayı 12, 6 Ocak 1970, s.1,7.

AVCIOĞLU, Doğan, “Ecevit’in Atatürkçülüğü”, **DEVİRİM**, Sayı 8,

AVCIOĞLU, Doğan, “Efendilerimiz”, **YÖN**, Sayı 3, 3 Ocak 1962, s.3

AVCIOĞLU, Doğan, “Faşizm Gelirmiş”, **DEVİRİM**, Sayı 23, 24 Mart 1970, s. 1.

AVCIOĞLU, Doğan, “Gökler Hakimi Gordon, **YÖN**, Sayı 122, 30 Temmuz 1965, s.3

AVCIOĞLU, Doğan, “Halkçı, Devletçi, Devrimci ve Milliyetçi Kalkınma Yolu”, **YÖN**, Sayı 111, 14 Mayıs 1965, s.9

AVCIOĞLU, Doğan, “İdare-i Maslahatçılık”, **DEVİRİM**, Sayı 61, 15 Aralık 1970, s. 1.

AVCIOĞLU, Doğan, “İflas”, **DEVİRİM**, Sayı 47, 17 Kasım 1970, s.1,7.

AVCIOĞLU, Doğan, “İflasın Eşiğinde”, **DEVİRİM**, Sayı 31, 19 Mayıs 1970, s. 7.

AVCIOĞLU, Doğan, “İnönü'den Beklediğimiz”, **YÖN**, Sayı 9, 14 Şubat 1962, s. 3.

AVCIOĞLU, Doğan, “Milliyetçilere Sesleniş”, **YÖN**, Sayı 78, 25 Eylül 1964, s.3.

AVCIOĞLU, Doğan, “Olup Bitene Şaşmamak Lazım”, **YÖN**, Sayı 35, 15 Ağustos 1962, s.3

AVCIOĞLU, Doğan, “Oyun İçinde Oyun”, **DEVİRİM**, Sayı 76, 6 Nisan 1971, s. 1.

AVCIOĞLU, Doğan, “Parlamentoculuğun Takkesi Düştü”, **DEVİRİM**, Sayı 74, 23 Mart 1971, s. 1.

AVCIOĞLU, Doğan, “Reform Hayalciliği”, **DEVİRİM**, Sayı 75, 30 Mart 1971, s. 1.

AVCIOĞLU, Doğan, “Rejim Buhranı”, **YÖN**, Sayı 10, 21 Şubat 1962, s. 3.

AVCIOĞLU, Doğan, “Sol Tutuculuk”, **DEVİRİM**, Sayı 16, 3 Şubat 1970, s.1,7.

AVCIOĞLU, Doğan, “Son Söz”, **YÖN**, Sayı 222, 30 Haziran 1967, s. 3.

- AVCIOĞLU, Doğan, “Sosyalist Gerçekçilik”, **YÖN**, Sayı 39, 12 Eylül 1962, s.20
- AVCIOĞLU, Doğan, “Sosyalizmden Önce Atatürkçülük”, **YÖN**, Sayı 69, 10 Nisan 1963, s.9
- AVCIOĞLU, Doğan, “Şili’de Sandıksal Sosyalizm”, **DEVİRİM**, Sayı 48, 15 Eylül 1970, s.7
- AVCIOĞLU, Doğan, “Teşhis ve Tedavi”, **DEVİRİM**, Sayı 73, 16 Mart 1971, s. 1,7.
- AVCIOĞLU, Doğan, “Ulusal Kurtuluş Devrimi”, **DEVİRİM**, Sayı 56, 10 Kasım 1970, s. 1.
- AVCIOĞLU, Doğan, “Uyarı”, **DEVİRİM**, Sayı 70, 16 Şubat 1970, s. 7.
- AVCIOĞLU, Doğan, “Ümitsizlik”, **YÖN**, Sayı 52, 12 Aralık 1962, s.3
- AVCIOĞLU, Doğan, “Yahya Han Formülü”, **DEVİRİM**, Sayı 22, 17 Mart 1970, s.1,7.
- AVCIOĞLU, Doğan, “Yahya Han Hevesleri”, **DEVİRİM**, Sayı 60, 8 Aralık 1970, s. 1,7.
- AVCIOĞLU, Doğan, “Yeni Dönem”, **YÖN**, Sayı 134, 22 Ekim 1965, s.3
- AVCIOĞLU, Doğan, Bir Sosyalist Stratejinin Esasları, **YÖN**, Sayı 185, s.8-10
- AVCIOĞLU, Doğan, **Devrim ve Demokrasi Üzerine**, Tekin Yayınevi, 2001.
- AVCIOĞLU, Doğan, **Türkiye’nin Düzeni, Dün-Bugün-Yarın**, 2 cilt, Tekin Yayınevi, 2003.
- AYDINOĞLU, Ergun, “**Sol Hakkında Herşey**” mi?, Versus Kitap, 2008.

- AYDINOĞLU, Ergun, **Türk Solu-Eleştirel Bir Tarih Denemesi**, Belge Yayınları, 1992.
- BATUR, Muhsin, **Anılar ve Görüşler, Üç Dönemin Perde Arkası**, Milliyet Yayınları, 1985.
- BİLA, Hikmet, **CHP 1919-2009**, İstanbul: Doğan Kitap, 2008.
- BİRAND Mehmet Ali, DÜNDAR Can, ÇAPLI Bülent, **12 Mart: İhtilalin Pençesinde Demokrasi**, İmge Yayınları, 2008.
- CEMAL, Hasan, **Kimse Kızmasın, Kendimi Yazdım**, Doğan Kitapçılık, 1999.
- CHP XIV. Kurultayı İlk Hedefler Beyannamesi**, Kutulmuş Matbaası, 1960.
- ÇAKAN Işıl, "Türk Siyasal Hayatında Bir Aydın Profili: Doğan Avcıoğlu", **Akdeniz İ.İ.B.F. Dergisi**, Sayı 7, 2004, s. 39.
- ÇAKMAK, Diren, **Forum Dergisi:1954-1960**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, 2007.
- ÇAVDAR, Tefik, "Cumhuriyet Halk Partisi (1950-1980)", **Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi**, tarihsiz, İletişim Yayınları, cilt 2
- ÇELİK, Süleyman Utku, "12 Mart'tan 12 Eylül'e CHP", **NASIL**, sayı 5, s. 88.
- DEĞER, Emin, **CIA, Kontgerilla ve Türkiye**, Y.A.R. Müdafaai Hukuk Yayınları, 2006.
- DEĞER, Emin, **Uğur Mumcu ve 12 Mart: Geriye Dönüşün İlk Adımı**, um:ag Yayınları, 2002.
- DİKİCİ, Mert, **Yön Dergisi ve Türk Dış Politikası**, yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2007.

- DİNÇER, Özgür, **Türk Solu Dergisi (1967 – 1970) ve Milli Demokratik Devrim Stratejisi**, yayınlanmamış yüksek lisans tezi, 2006.
- EKZEN, Nazif, Mümtaz Soysal ve YÖN Dergisi, **Mümtaz Soysal'a Armağan**, Mülkiyeliler Birliği Vakfı Yayınları, 2009, s. 110.
- ERKAN, Neslihan, **12 Mart Muhtıra Sürecinde Devrim Dergisi'nin Rolü**, yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2008.
- EROL, Ömer Lütfü, **Asker, Devrim, Darbe**, Toplumsal Dönüşüm Yayınları, 2004
- GÜRKAN, Celil, **12 Mart'a Beş Kala**, Tekin Yayınevi, 1986
- GÜRKAN, Uluç, "Kulak Verdiğimiz Ses, DOĞ'un Atatürkçü Sesidir", **DEVİRİM**, 5 Mayıs 1970, Sayı 28, s. 2.
- GÜRKAN, Uluç, yayınlanmamış tebliğ, "Doğan Avcıoğlu-Kırkıncı Yılında Türkiye'nin Düzeni", 18 Aralık 2008.
- HEYWOOD, Andrew, **Siyaset**, Liberte, 2006.
- HÜRKAN, Serhat, **Üç Dergi, Üç İnsan**, Sinemis Yayınları, 2006.
- KANBOLAT, Yahya, **Olduğu Gibi: Eski Türkiye İşçi Partisi Üzerine Anılar**, Bayır, 1979.
- KARA, Muzaffer Ayhan, **Yön'ün Devrimi, Devrim'in Yönü**, Cumhuriyet Yayınları, 2008.
- KAYALI, Kurtuluş, **Ordu ve Siyaset: 27 Mayıs–12 Mart**, İletişim Yayınları, 2005.
- KAYNAK, Mahir, **Darbeleri Demokrasi**, TİMAŞ Yayınları, 2006

KIVILCIMLI, Hikmet, **27 Mayıs, Yön'ün Yönü, Devletçiliğimiz**, Bibliotek, 1989.

KOÇAK, Cemil, **Siyasal Tarih (1923-1950), Yakınçağ Türkiye Tarihi**, tarihsiz, Milliyet Kitaplığı, cilt 1, s.127-215.

KOÇAK, Ömer İnan, **Türkiye'de Çok Partili Hayata Geçiş Süreci**, yayımlanmamış yüksek lisans tezi, 2005.

KÖKSAL, Osman, "İhtilal", **DEVİRİM**, Sayı 32, 26 Mayıs 1970, s. 7.

KÜÇÜK, Yalçın, "Devrimci Doğan", Cumhuriyet, 4 Kasım 1984.

KÜÇÜK, Yalçın, **Türkiye Üzerine Tezler**, Salyangoz Yayınları, Cilt 3, 2007.

KÜÇÜKÖMER, İdris, **Batılılaşma Düzenin Yabancılaşması**, Bağlam Yayınları, 1994.

LANDAU, Jacob, **Türkiye'de Sağ ve Sol Akımlar**, Turhan Yayınları, 1979.

MACAR, Elçin, **Doğan Avcıoğlu ve 12 Mart**, yayımlanmamış yüksek lisans tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1992.

Madanoğlu Cuntası: **İddianame**, Boğaziçi Yayınları, 1973.

MUMCU, Uğur, "Bu Devletin Sahibi Kim?", **DEVİRİM**, Sayı 34, 9 Haziran 1970, s. 2.

MUMCU, Uğur, "Çok Partili Düzensizlik", **DEVİRİM**, Sayı 51, 6 Ekim 1970, s. 2

MUMCU, Uğur, "Parlamentoculuk Tartışmaları: Gerici Parlamentoculuk", **DEVİRİM**, Sayı 20, s. 2.

MUMCU, Uğur, "Sivil Savunma Uzmanı mıyız?" **DEVİRİM**, Sayı 64, 5 Ocak 1970, s. 7.

MUMCU, Uğur, “Sosyeteden Ne Haber?”, **DEVİRİM**, Sayı 47, 8 Eylül 1970, s. 2.

MUMCU, Uğur, “Tarafsız Aydın”, **DEVİRİM**, Sayı 35, 13 Ekim 1970, s. 2.

ORAN, Baskın, **Atatürk Milliyetçiliği**, Dost Yayınları, 1988

ÖZDEMİR, Hikmet, **Doğan Avcıoğlu, Bir JönTürk’ün Ardından**, Bilgi Yayınevi, 2000.

ÖZDEMİR, Hikmet, **Kalkınmada Bir Stratesi Arayışı: YÖN Hareketi**, Bilgi Yayınevi, 1986.

ÖZDEMİR, Hikmet, **Siyasal Tarih (1950-1960), Yakınçağ Türkiye Tarihi**, Milliyet Kitaplığı, cilt 1, ss. 227-297.

ÖZTÜRK, Kazım, **Cumhurbaşkanlarının TBMM Açış Nutukları**, Baha Matbaası, 1969.

SARTORİ, Giovanni, **Demokrasi Teorisine Geri Dönüş**, Türk Demokrasi Vakfı Yayını, 1993.

SELÇUK, İlhan, “ Yeni Ufuklara Doğrulurken”, **YÖN**, Sayı 222, 30 Haziran 1967, s. 5.

SELÇUK, İlhan, “12 Mart’tan Sonra”, **YÖN**, Sayı 78, 20 Nisan 1971, s. 3.

SELÇUK, İlhan, “Hayallerin Çöküntüsü”, **YÖN**, Sayı 105, 2 Nisan 1965, s. 3.

SELÇUK, İlhan, **Ziverbey Köşkü**, Cumhuriyet Kitapları, 2008.

SOYSAL, Mümtaz, “Bu Rejim Nasıl Yaşar”, **YÖN**, Sayı 12, 7 Mart 1962 s.12

SOYSAL, Mümtaz, “Göl Kıyısında”, **YÖN**, Sayı 26, 13 Haziran 1962, s. 3.

SOYSAL, Mümtaz, “Ortanın Solu mu Sorumlu?”, **YÖN**, Sayı 133, 15 Ekim 1965, s. 3.

SOYSAL, Mümtaz, "Milli Kalıntı Sistemi", **YÖN**, Sayı 92, 1 Ocak 1965, s. 4.

ŞENER, Mustafa, **Türkiye Solunda Üç Tarz-ı Siyaset: YÖN, MDD VE TİP**, Yordam Kitap, 2010.

TANİLLİ, Server, **Devlet ve Demokrasi**, Çağdaş Yayınları, 1985.

TANİLLİ, Server, **Dünyayı Değiştiren On Yıl**, Çağdaş yayınları, 1996.

TANÖR, Bülent, **Türk-Osmanlı Anayasal Gelişmeleri**, Yapı Kredi Yayınları, 1999.

TEKELİ İlhan, İLKİN Selim, **Bir Cumhuriyet Öyküsü, Kadrocuları ve Kadro'yu Anlamak**, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2003.

TRIMBERGER, Ellen Kay, **Tepeden İnme Devrimler, Japonya, Türkiye, Mısır, Peru**, Gelenek Yayınları, 2003.

TUNAYA, Tarık Zafer, **Türkiye'de Siyasal Partiler**, İletişim Yayınları, 2009.

YETİM, Fahri, **Ulus ve Zafer Gazetelerinin Karşılaştırmalı İncelemesi (1957-1960)**, yayımlanmamış doktora tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2006.

YETKİN Çetin, **Türkiye'deki Sol Bölünmeler**, Toplumsal Dönüşüm Yayınları, 1998.

YURTSEVER, Haluk, **Yükseliş ve Düşüş**, Yordam Kitap, 2008.

ZORLU, Melek, **TKP'den TİP'e Sol Kemalizm: MDD Örneği**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2006.

ÖZET

BARKIN, Ersan. YÖN Dergisi Yazılarında Demokrasi Anlayışı, Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2010.

Bu çalışmanın konusu YÖN dergisi yazılarındaki demokrasi anlayışını incelemektir. Türkiye, 1946'da çok partili hayata geçmiş, 1950 seçimlerinde CHP iktidarını seçimler sonucunda Demokrat Parti(DP)'ye devretmişti. 10 yıl süren DP iktidarı döneminde yaşananlar, Türkiye'yi 27 Mayıs 1960 tarihinde bir askeri müdahaleyle karlı karşıya bırakmıştır.

Askeri müdahale sonucunda Türk Silahlı Kuvvetleri, yeni bir anayasa hazırlamak üzere bir meclis oluşturmuştur. Bu meclisin hazırladığı 1961 Anayasası, Türkiye'de siyasal mücadelenin, özellikle de sol hareketin önünü açmıştır.

YÖN dergisi bu süreçte ortaya çıkan hareketlerin en önemlilerinden biridir. 21 Aralık 1961'den, çeşitli isimlerle 12 Mart 1971 askeri müdahalesi sonuna kadar siyasi hayatı yönlendirmiştir.

Yayın hayatı boyunca, iktidara ulaşma biçimi bakımından ortaya koyduğu fikirler, TSK içindeki askeri gruplarla ilişkileri, demokrasiye bakış açısıyla her "darbeci" bir hareket olarak değerlendirilmiştir.

Çalışmamızın ana amacı da, YÖN hareketi hakkında öne sürülen bu düşüncelerin gerçeği ne ölçüde yansıttığıdır. Bu amaç için YÖN dergisinin kuruluşunu, yayın tarihini, kurucularının siyasal kimliklerini, başka siyasal gruplarla ilişkilerini, 222 sayı yayınlanan YÖN dergisindeki, 79 sayı yayınlanan DEVRİM dergisindeki yazılara ve bu hareketin temsilcilerinin siyasal ilişkilerini ele alarak irdelemeye çalıştık.

Anahtar Kelimeler:

1. Yön Dergisi
2. Devrim
3. Doğan Avcioğlu
4. Darbe
5. Demokrasi

ABSTRACT

BARKIN, Ersan. Concept Of Democracy In The YÖN Journal, Ankara, 2010.

The subject of this article is to examine the concept of democracy in the “YÖN” Journal. Turkey was moved to multi-party life in 1946, the RPP (Republican People’s Party) transferred the power of the government to Democrat Party (DP) as a result of the 1950 elections.

What happened in the ten years ongoing ruling of DP was faced to face Turkey to a military intervention in the date of May 27, 1960. As a result of military intervention, Turkish Armed Forces had established a council to draft a new constitution. The 1961 Constitution which was established by this council paved the way of the political struggle in Turkey, especially the way of the left movement.

The YÖN Journal has been the most important emerging movement in this process. It directed the political life with various names from December 21 1961 until the end of March 12 1971 military intervention.

It was always evaluated as a “military” movement in its broadcasting period with its viewpoint to democracy, the relationship with the military organizations in the Turkish Armed Forces and the posed ideas for the attainment style to the government. The main purpose of our study is to reflect the truth to what extent the proposed ideas about the YÖN movement.

For this purpose; the establishment of YÖN Journal, its publication date, the political identity of its founders, its relationships with the other political groups, the articles in YÖN Journal which has been published 222 times and DEVRİM Journal which has been published 79 times were tried to explore with considering the political relationships of the representatives of this movement.

Key Words:

1. Yon Journal
2. Revolution
3. Dogan Avcioglu
4. Coup
5. Democracy